

МІНІСТЭРСТВА СЕЛЬСКАЙ ГАСПАДАРКІ
І ХАРЧАВАННЯ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

ГАЛОЎНАЕ ЎПРАЎЛЕННЕ АДУКАЦЫІ,
НАВУКІ І КАДРАВАЙ ПАЛІТЫКІ

Установа адукацыі
“БЕЛАРУСКАЯ ДЗЯРЖАЎНАЯ
ОРДЭНАЎ КАСТРЫЧНІЦКАЙ РЭВАЛЮЦЫІ
І ПРАЦОЎНАГА ЧЫРВОНАГА СЦЯГА
СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧАЯ АКАДЭМІЯ”

Т. І. Скікевіч, І. М. Курловіч

БЕЛАРУСКАЯ МОВА

ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА

*Дапаможнік
для студэнтаў, якія навучаюцца па спецыяльнасцях
эканамічнага профілю*

Горкі
БДСГА
2024

УДК 811.161.3(075.8)

ББК 81.2 я 73Бел

С42

*Рэкамендавана метадычнай камісіяй
на сацыяльна-гуманітарных і лінгвістычных дысцыплінах
22.05.2024 (праатакол № 9)
і Навукова-метадычным саветам БДСГА
29.05.2024 (праатакол № 9)*

Аўтары:

кандыдат філалагічных навук, дацэнт *Т. І. Скікевіч*;
старшы выкладчык *І. М. Курловіч*

Рэцэнзенты:

доктар філалагічных навук, прафесар *М. Р. Прыгодзіч*;
кандыдат філалагічных навук, дацэнт *К. Р. Федарцова*

Скікевіч, Т. І.

С42 Беларуская мова. Прафесійная лексіка : дапаможнік /
Т. І. Скікевіч, І. М. Курловіч. – Горкі : БДСГА, 2024. – 118 с.
ISBN 978-985-882-522-5.

Дадзены дапаможнік уключае тэксты па спецыяльнасцях эканамічнага профілю, электронныя пераклады тэкстаў з рускай мовы на беларускую, прызначаныя для правэркі правільнасці перакладу і выпраўлення памылак, заданні да кожнага тэксту па лексіцы, арфаграфіі, марфалогіі, сінтаксісе, стылістыцы і культуры маўлення. Дапаможнік прызначаны для практычных заняткаў па дысцыпліне “Беларуская мова (прафесійная лексіка)”.

Для студэнтаў, якія навучаюцца па спецыяльнасцях эканамічнага профілю.

УДК 811.161.3(075.8)

ББК 81.2 я 73Бел

ISBN 978-985-882-522-5

© УА “Беларуская дзяржаўная
сельскагаспадарчая акадэмія”, 2024

УВОДЗІНЫ

У вышэйшых навучальных установах Беларусі выкладаецца вучэбны курс “Беларуская мова (прафесійная лексіка)”. Праграма гэтага курса накіравана на засваенне і прафесійнае выкарыстанне беларускай нацыянальнай навуковай тэрміналогіі, выпрацоўку ў студэнтаў уменняў правільна ўспрымаць розную інфармацыю на беларускай мове, асэнсавана і дакладна выказаць любую думку, спрыяць павышэнню культуры вуснага маўлення.

Дапаможнік падрыхтаваны паводле вучэбнай праграмы УВА адпаведнай дысцыпліны і знаходзіцца ў рэчышчы яе асноўных палажэнняў і структурных адзінак, поўнаасцю адпавядае вучэбным мэтам і задачам.

Дапаможнік прызначаны для практычных заняткаў па дысцыпліне “Беларуская мова (прафесійная лексіка)” са студэнтамі спецыяльнасцей эканамічнага профілю (эканоміка, аграбізнес, маркетынг, бухгалтарскі ўлік, аналіз і аўдыт, фінансы і крэдыт і інш.).

Тэксты, якія прапануюцца ў дапаможніку, адносяцца да спецыяльных дысцыплін. Яны перакладзены на беларускую мову з дапамогай электроннага перакладчыка і ўтрымліваюць памылкі руска-беларускай моўнай інтэрферэнцыі, якія студэнты павінны знайсці і выправіць. Усе тэксты дапаможніка суправаджаюцца разнастайнымі паслятэкставымі заданнямі па фанетыцы, арфаграфіі, лексіцы, словаўтварэнні, марфалогіі, сінтаксісе, стылістыцы і культуры маўлення.

Беларуская і руская мовы роднасныя і вельмі падобныя адна да адной, таму паралельнае існаванне дзвюх моў негатыўна адбіваецца на пісьменнасці тых, хто карыстаецца гэтымі мовамі, адмоўна ўплывае на культуру і чысціню маўлення. Пры гэтым адбываецца ўзаемны ўплыў моў і ў маўленні ўзнікаюць памылкі інтэрферэнцыі. У сувязі з гэтым большасць заданняў пабудавана паводле прынцыпу супастаўлення тых ці іншых моўных з’яў у беларускай і рускай мовах.

У дапаможнік таксама ўключаны тэксты, прызначаныя для перакладу з рускай мовы на беларускую, невялікі руска-беларускі слоўнік, які складзены на матэрыяле лексікі тэкстаў. Акрамя таго, змешчаны набор лексічных сродкаў для перадачы інфармацыйнага зместу з аналізам структуры навуковага тэксту, які можна выкарыстоўваць для складання анатацый тэкстаў па спецыяльнасці, і ўзоры складання бібліяграфічнага апісання.

1. ИННОВАЦИИ И ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

В экономической литературе понятие «инновация» (ит. *Innovation* – новшество, нововведение) интерпретируется, с одной стороны, как интеграция науки, техники и производства с целью получения нового или усовершенствованного продукта, пользующегося спросом на рынке, нового или усовершенствованного технологического процесса; с другой – как процесс, в ходе которого осуществляется стратегия прорыва на базе реализации идеи, открытия или изобретения, доведенных до коммерческого использования и получения экономического эффекта.

Инновации в сельскохозяйственном производстве многообразны и имеют разносторонние направления, которые могут быть сгруппированы по таким направлениям:

- технологические инновации – совершенствование машинных производственных технологических процессов и самих технологий, разработка и внедрение новых технологий производства сельскохозяйственной продукции, позволяющих увеличить ее ассортимент и качество;

- технические инновации – новая высокопроизводительная и экономичная сельскохозяйственная техника, модернизация или совершенствование рабочего органа имеющейся машины;

- инновации селекции, семеноводства и племенного дела – внедрение более продуктивных сортов и гибридов растений, пород и гибридных линий животных и птицы;

- организационно-экономические инновации – рациональная организация производственного процесса, повышение профессионального и технического уровня специалистов и кадров массовых профессий;

- социальные инновации – нововведения в формировании человеческого фактора (развитие личности, образование, повышение квалификации и т. п.) и улучшение условий обитания (экологии) и др.

Следует подчеркнуть, что выделенные направления инноваций не существуют автономно, изолированно друг от друга. Те и другие тесно взаимосвязаны и являются качественными ступенями повышения эффективности сельскохозяйственного производства. Они могут быть известны и использованы в других сельскохозяйственных организациях, но для тех, где они еще не освоены, их внедрение является новшеством.

Инновации внедряются с целью развития производства, повышения его эффективности и получения прибыли. Они не могут быть внедре-

ны без инвестиций. Вкладывая материально-денежные средства в инновации, их пользователь всегда рассчитывает на эффект, возврат инвестиций, их окупаемость. Поэтому предпосылки для внедрения инноваций создают материально-технические, финансовые и организационно-экономические условия сельскохозяйственной организации.

Решающим средством повышения эффективности агропромышленного производства, обеспечения экономического роста и решения социальных задач является инновационная деятельность в каждой сельскохозяйственной организации.

В последнее время в аграрной сфере АПК формируется экономика нового типа – инновационная, которая, в свою очередь, предъявляет повышенные требования к развитию инновационной культуры и формированию творческого, новаторского и созидательного образа мышления. Для аграриев как приоритетный определим инновационный путь развития. Поставлена задача активизации инновационной деятельности, совершенствования принципов формирования и механизмов реализации инновационной политики на региональном уровне.

Применительно к сельскому хозяйству инновационная деятельность представляет собой постоянный и непрерывный процесс доведения конкретных научных технических или технологических разработок до их практического использования с целью повышения экономической эффективности сельскохозяйственного производства.

Конечной целью инновационной деятельности является получение определенного положительного эффекта (дохода, прибыли), который необходимо оценить с точки зрения степени его полезности потребителю и воздействия на окружающую среду. В условиях рыночной экономики значимость определения экономического эффекта от внедрения инноваций неизмеримо возрастает.

Інавацыі і інавацыйная дзейнасць

У эканамічнай літаратуры паняцце «інавацыя» (іт. *Innovation* – навіна, новаўвядзенне) інтэрпрэтуецца, з аднаго боку, як інтэграцыя навукі, тэхнікі і вытворчасці з мэтай атрымання новага або ўдасканаленага прадукта, які карыстаецца попытам на рынку, новага або ўдасканаленага тэхналагічнага працэса; з другога – як працэс, у ходзе якога ажыццяўляецца стратэгія прарыву на базе рэалізацыі ідэі, адкрыцця або вынаходкі, даведзеных да камерцыйнага выкарыстання і атрымання эканамічнага эфекту.

Інавацыі ў сельскагаспадарчай вытворчасці разнастайныя і маюць рознабаковыя напрамкі, якія могуць быць згрупаваны па такім напрамку:

- тэхналагічныя інавацыі – удасканаленне машынных вытворчых тэхналагічных працэсаў і саміх тэхналогій, распрацоўка і ўкараненне новых тэхналогій вытворчасці сельскагаспадарчай прадукцыі, дазваляючых павялічыць яе асартымент і якасць;

- тэхнічныя інавацыі – новая высокапрадукцыйная і эканамічная сельскагаспадарчая тэхніка, мадэрнізацыя або ўдасканаленне рабочага органа наяўнай машыны;

- інавацыі селекцыі, насенняводства і племянной справы – укараненне больш прадуктыўных гатункаў і гібрыдаў раслін, парод і гібрыдных ліній жывёл і птушкі;

- арганізацыйна-эканамічныя інавацыі – рацыянальная арганізацыя вытворчага працэсу, павышэнне прафесійнага і тэхнічнага ўзроўня спецыялістаў і кадраў масавых прафесій;

- сацыяльныя інавацыі – новаўвядзенні ў фарміраванне чалавечага фактару (развіццё асобы, адукацыя, павышэнне кваліфікацыі і т. п.) і паляпшэнне ўмоў пасялення (экалогіі) і інш.

Варта падкрэсліць, што вылучаныя кірункі інавацый не існуюць аўтаномна, ізалявана сябар ад сябра. Тыя і іншыя цесна ўзаемазвязаны і з'яўляюцца якаснымі прыступкамі павышэння эфектыўнасці сельскагаспадарчай вытворчасці. Яны могуць быць вядомы і выкарыстаны ў іншых сельскагаспадарчых арганізацыях, але для тых, дзе яны яшчэ не асвоены, іх укараненне з'яўляецца навінай.

Інавацыі ўкараняюцца з мэтай развіцця вытворчасці, павышэння яе эфектыўнасці і атрымання прыбытку. Яны не могуць быць укаранены без інвестыцый. Укладваю матэрыяльна-грашовыя сродкі ў інавацыі, іх карыстаючыся заўсёды разлічвае на эфект, вяртанне інвестыцый, іх акупляльнасць. Таму перадумовы для укаранення інавацый ствараюць матэрыяльна-тэхнічныя, фінансавыя і арганізацыйна-эканамічныя ўмовы сельскагаспадарчай арганізацыі.

Вырашальным сродкам павышэння эфектыўнасці аграпрамысловай вытворчасці, забеспячэння эканамічнага росту і вырашэння сацыяльных задач з'яўляецца інавацыйная дзейнасць у кожнай сельскагаспадарчай арганізацыі.

У апошні час у аграрнай сферы АПК фармуецца эканоміка новага тыпу – інавацыйная, якая, у сваю чаргу, прад'яўляе павышаныя патрабаванні да развіцця інавацыйнай культуры і фарміравання

творчага, наватарскага і стваральнага ладу мыслення. Для аграрыяў як прыярытэтны вызначым інавацыйны шлях развіцця. Пастаўлена задача актывізацыі інавацыйнай дзейнасці, удасканалення прынцыпаў фарміравання і механізмаў рэалізацыі інавацыйнай палітыкі на рэгіянальным ўзроўні.

У дачыненні да сельскай гаспадаркі інавацыйная дзейнасць уяўляе сабой пастаянны і бесперапынны працэс давядзення канкрэтных навуковых тэхнічных або тэхналагічных распрацовак да іх практычнага выкарыстання з мэтай павышэння эканамічнай эфектыўнасці сельскагаспадарчай вытворчасці.

Канчатковай мэтай інавацыйнай дзейнасці з'яўляецца атрыманне вызначанага дадатнага эфекту (прыбытку, прыбыткі), які неабходна ацаніць з пункта гледжання ступені яго карыснасці спажыўцу і ўздзеянні на навакольнае асяродзе. Ва ўмовах рынкавай эканомікі значнасць вызначэння эканамічнага эфекта ад укаранення інавацый невымерна ўзрастае.

Заданні

Заданне 1. Прачытайце тэкст на рускай мове і яго пераклад на беларускую мову. Прааналізуйце беларускі тэкст з пункта гледжання правільнасці, дакладнасці і чысціні маўлення. Выпраўце памылкі, растлумачце іх прычыны.

Заданне 2. Вызначце род назоўнікаў. Падбярэце да назоўнікаў прыметнікі. Запішыце ўтвораныя словазлучэнні.

Сажань, шаль, мазоль, дроб, ахапак, квецень, боль, жаль, глыб, стэп, медаль, насып, палын, пачак, подпіс, далонь, сабака, цень, шынель, таполя,

Заданне 3. Выпішыце з беларускамоўнага тэксту назоўнікі мужчынскага роду, запішыце іх у родным склоне адзіночнага ліку, растлумачце адрозненні канчаткаў у беларускай і рускай мовах.

Заданне 4. Знайдзіце ў тэкстах дзеепрыметнікі, вызначце іх ролю і адметнасці ў беларускай і рускай мовах.

Заданне 5. Перакладзіце сказы на беларускую мову, запішыце. Растлумачце асаблівасці перакладу займеннікаў.

1. *Мне нечего сказать вам.*
2. *Нам некого послать за материалами.*
3. *Им не о чем разговаривать.*
4. *Мне не к кому пойти сегодня вечером.*
5. *Пусть приходит кто угодно.*
6. *Лишь бы кто пришел, нам все равно.*
7. *Не у кого спросить об этой девушке.*
8. *Незачем так волноваться.*

9. *Нужно кое с кем встретиться и поговорить.* 10. *Машина испортилась, поэтому мне ехать не на чем.*

Заданне 6. Выпішыце з беларускамоўнага тэксту словы і словазлучэнні, найбольш характэрныя для навуковага стылю.

Заданне 7. Адкажыце на пытанні: Аб чым гаворыцца ў дадзеным тэксце? Якія яго асноўныя палажэнні? Пры адказе карыстайцеся табліцай (гл. дадатак 1).

2. СБЫТ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ И КАНАЛЫ РЕАЛИЗАЦИИ

Сбыт – это деятельность, обеспечивающая продажу готовой к реализации продукции и передачу права собственности на нее от товаропроизводителя (продавца) потребителю (покупателю). Хозяйствующие субъекты используют два способа сбыта произведенной продукции – реализация в соответствии с заказом и свободная продажа.

Если реализация продукции осуществляется по заказу, то служба сбыта сельскохозяйственной организации заключает контракты, договоры и предварительные соглашения о поставках товарной продукции растениеводства и животноводства, в которых оговариваются сроки и объемы поставок, качественные ее характеристики и цены. В соответствии с заключенными договорами формируется «портфель заказов», являющийся основой для формирования соответствующих объемов и ассортимента товарной продукции. При этом госзаказ является приоритетным.

Выполнив договоры и контракты на поставку продукции, сельскохозяйственная организация свободно продает ее без заранее установленных ограничений ни по объему, ни по ассортименту, ни по качественным характеристикам. В этом случае служба сбыта хозяйства осуществляет рекламу, выбирает каналы и стратегию сбыта, использует наиболее выгодные способы и методы реализации. Каналы сбыта могут быть различными – оптовым покупателям, приобретающим продукцию для перепродажи или переработки, предприятиям торговли и общественного питания, населению в порядке розничной торговли.

При оценке каналов реализации по каждому из них определяют и сравнивают суммы прибыли всего и в расчете на единицу реализованной продукции, а также уровень рентабельности продаж. При этом производственная себестоимость единицы реализуемой продукции по всем каналам будет одинаковой, а реализационные расходы – разными.

Важно также установить, когда выгоднее продавать продукцию растениеводства – в период уборки урожая или в зимне-весенний период после хранения. С этой целью определяют финансовый результат с учетом разницы в ценах, издержек на хранение и потерь.

Реализация сельскохозяйственной продукции на свободном рынке осуществляется через оптовую и розничную торговлю.

Оптовая торговля представляет собой способ реализации (продажи) продукции в большом количестве, крупной партией. Осуществляется чаще всего с целью производственного потребления или последующей перепродажи. В первом случае продукция обычно реализуется самими товаропроизводителями, во втором – через оптовых посредников. Крупная партия продукции (товара), приобретаемая оптовыми посредниками, затем продается мелкими партиями непосредственно покупателям или розничным торговцам. При оптовой торговле продукция может сбываться через государственные заготовительные организации и торговых посредников, на биржах и ярмарках. В качестве торговых посредников могут выступать различные агентства и фирмы (дистрибьюторы, брокерские конторы и т. п.), а также торговцы на комиссии.

Розничная торговля – это реализация продукции (товара) малыми количествами покупателям для их личного потребления, чаще всего за наличный расчёт, банковской платежной карточкой или услугой «Интернет-банкинг». Розничная торговля сельскохозяйственной продукцией осуществляется в трёх основных формах: через фирменные магазины и торговые центры, пункты общественного питания и на рыночные площадки.

Взаиморасчеты на оптовых и розничных рынках могут совершаться как наличными деньгами, так и в безналичной форме.

Собственную розничную торговлю организуют крупные сельскохозяйственные организации (агрофирмы, агрокомбинаты), которые наряду с производством перерабатывают сельскохозяйственную продукцию. Сеть такой торговли подразделяется на стационарную и передвижную.

Стационарная торговая сеть – это магазины, ларьки, киоски и другие оборудованные торговые места. При этом различают магазины самообслуживания, в которых покупатель имеет свободный доступ к реализуемому товару.

Передвижная торговая сеть представляет собой автолавки, в которых установлено холодильное и иное оборудование для цивилизо-

ванной торговли. Она способствует оперативности и приближению товара к покупателю, находящемуся в отдаленных населенных пунктах.

Рынок товаров и услуг – это сложные хозяйственные связи между товаропроизводителями и потребителями товаров, а также отношения между самими товаропроизводителями, которые выражаются посредством информации и через конкуренцию.

Выгодный сбыт и рост выручки во многом определяется ценой реализации единицы отдельного вида сельскохозяйственной продукции.

Збыт сельскагаспадарчай прадукцыі і каналы рэалізацыі

Збыт – гэта дзейнасць, якая забяспечвае продаж гатовай да рэалізацыі прадукцыі і перадачу права ўласнасці на яе ад таваравытворцы (прадаўца) спажыватцу (пакупніку). Гаспадарчыя суб'екты выкарыстоўваюць у асноўным два спосабы збыту вырабленай прадукцыі – рэалізацыя ў адпаведнасці з замовай і свабодны продаж.

Калі рэалізацыя прадукцыі ажыццяўляецца па замове, то служба збыту сельскагаспадарчай арганізацыі заключае кантракты, дагаворы і папярэднія пагадненні аб пастаўках таварнай прадукцыі раслінаводства і жывёлагадоўлі, ў якіх агаворваюцца тэрміны і аб'ёмы паставак, якасныя яе характарыстыкі і кошты. У адпаведнасці з заключанымі дагаворамі фарміруецца «партфель заказаў», які з'яўляецца асновай для фарміравання адпаведных аб'ёмаў і асартымента таварнай прадукцыі. Пры гэтым дзяржаказ з'яўляецца прыярытэтным.

Выканаўшы дагаворы і кантракты на пастаўку прадукцыі, сельскагаспадарчая арганізацыя свабодна прадае яе без загадзя ўстаноўленых абмежаванняў ні па аб'ёму, ні па асартыменту, ні па якасным характарыстыкам. У гэтым выпадку служба збыта гаспадаркі ажыццяўляе рэкламу, выбірае каналы і стратэгію збыта, выкарыстоўвае найболей выгодныя спосабы і метады рэалізацыі. Каналы збыту могуць быць рознымі – аптовым пакупнікам, якія набываюць прадукцыю для перапродажу або перапрацоўкі, прадпрыемствам гандлю і грамадскага харчавання, насельніцтву ў парадку рознічнага гандлю.

Пры ацэнке каналаў рэалізацыі па кожным з іх вызначаюць і параўноўваюць сумы прыбытку за ўсё і ў разліку на адзінку рэалізаванай прадукцыі, а таксама ўзровень рэнтабельнасці продажаў. Пры гэтым вытворчая сабекошт адзінкі рэалізуемай прадукцыі па ўсіх каналах будзе аднолькавай, а рэалізацыйныя выдаткі – рознымі.

Важна таксама ўстанавіць, калі больш выгадна прадаваць прадукцыю раслінаводства – у перыяд ўборкі ўраджаю або ў зімова-вяснова перыяд пасля захоўвання. З гэтай мэтай вызначаюць фінансавы вынік з улікам розніцы ў коштах, выдаткаў на захоўванне і страт.

Рэалізацыя сельскагаспадарчай прадукцыі на свабодным рынку ажыццяўляецца праз аптовы і раздробны гандаль.

Аптовы гандаль уяўляе сабой спосаб рэалізацыі (продажу) прадукцыі ў вялікай колькасці, буйной партыяй. Ажыццяўляецца часцей ўсяго з мэтай вытворчага спажывання або наступнага перапродажу. У першым выпадку прадукцыя звычайна рэалізуецца самімі таваравытворцамі, у другім – праз аптовых пасярэднікаў. Буйная партыя прадукцыі (тавары), якая набываецца аптовымі пасярэднікамі, затым прадаецца дробнымі партыямі непасрэдна пакупнікам або рознічным гандлярам. Пры аптовым гандлі прадукцыя можа спраўджвацца праз дзяржаўныя нарыхтоўчыя арганізацыі і гандлёвых пасярэднікаў, на біржах і кірмах. У якасці гандлёвых пасярэднікаў могуць выступаць розныя агенствы і фірмы (дыстрыбутары, брокерскія канторы і г. д.), а таксама гандляры на камісіі.

Рознічны гандаль – гэта рэалізацыя прадукцыі (тавары) малымі колькасцямі пакупнікам для іх асабістага спажывання, часцей за ўсё за наяўны разлік, банкаўскай плацежнай карткай або паслугай «Інтэрнэт-банкінг». Рознічны гандаль сельскагаспадарчай прадукцыяй ажыццяўляецца ў трох асноўных формах: праз фірменныя магазіны і гандлёвыя цэнтры, пункты грамадскага харчавання і на рыначныя пляцоўках.

Узаемаразлікі на аптовых і рознічных рынках могуць здзяйсняцца як наяўнымі грашыма, так і ў безнаяўнай форме.

Уласны рознічны гандаль арганізуюць буйныя сельскагаспадарчыя арганізацыі (аграфірмы, агракамбінаты), якія разам з вытворчасцю перапрацоўваюць сельскагаспадарчую прадукцыю. Сетка такога гандля падзяляецца на стацыянарную і перасоўную.

Стацыянарная гандлёвая сетка – гэта крамы, шапікі, кіёскі і іншыя абсталяваныя гандлёвыя месцы. Пры гэтым адрозніваюць крамы самаабслугоўвання, у якіх пакупнік мае вольны доступ да рэалізуемага тавара.

Перасоўная гандлёвая сетка уяўляе сабой аўтакрамы, у якіх устапоўлена халадзільнае і іншае абсталяванне для цывілізаванага гандля. Яна спрыяе апэратыўнасці і набліжэнню тавара да пакупніка, які знаходзіцца ў аддаленых населеных пунктах.

Рынак тавараў і паслуг – гэта складаныя гаспадарчыя сувязі паміж таваравытворцамі і спажывацямі тавараў, а таксама адносіны паміж самімі таваравытворцамі, якія выяўляюцца з дапамогай інфармацыі і праз канкурэнцыю.

Выгадны збыт і рост выручкі ў многім вызначаецца цаной рэалізацыі адзінкі асобнага віда сельскагаспадарчай прадукцыі.

Заданні

Заданне 1. Прачытайце тэкст на рускай мове і яго пераклад на беларускую мову. Прааналізуйце беларускі тэкст з пункту гледжання правільнасці, дакладнасці і чысціні маўлення. Выпраўце памылкі, растлумачце іх прычыны.

Заданне 2. Перакладзіце словазлучэнні на беларускую мову. Вызначце род назоўнікаў у абедзвюх мовах.

Молодой тополь, правильная дробь, давняя записка, свежая рукопись, головная боль, охотничья собака, красное яблоко, золотая медаль, горькая полынь, зеркальное стекло, солдатская шинель, черная бровь, дорожная пыль, стенная живопись, речная глубь, большое сожаление, выгодная продажа.

Заданне 3. Выпішыце з беларускамоўнага тэксту словы (словазлучэнні), якія належаць да тэрміналагічнай лексікі, і растлумачце іх значэнні (пры неабходнасці карыстайцеся слоўнікам).

Заданне 4. Знайдзіце ў беларускім тэксце аддзяслёўныя назоўнікі, назавіце дзеясловы, ад якіх яны ўтварыліся.

Заданне 5. Дапішыце канчаткі назоўнікаў у форме роднага склону адзіночнага ліку.

Язык полым..., няма аптымiзм..., не ведаў адрас..., прыступіць да збор..., укладка асфальт..., лыжкі з алюміні..., на беразе канал..., курс масаж..., палеткі аўс..., ружовы ад мароз..., з боку лес..., выкрываць з натоўп..., каля гэтага ляск..., на краі луг..., галінка дуб..., аббегчы вакол стадыён..., стол з дуб..., пісьмо з дом...

Заданне 6. Вызначце асноўныя часткі тэксту, складзіце план.

Заданне 7. Напішыце анатацыю, выкарыстоўваючы сродкі лагічнай сувязі, якія ўжываюцца для анатавання (гл. дадатак 1).

3. ФАКТОРЫ И ПУТИ УВЕЛИЧЕНИЯ ПРИБЫЛИ И ПОВЫШЕНИЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТИ

На рост прибыли и показателей рентабельности влияет целый ряд факторов, которые можно разделить на внешние и внутренние.

К *внешним факторам* относятся:

- природно-климатические факторы, транспортные и другие условия, вызывающие дополнительные затраты в процессе производства сельскохозяйственной продукции и поставки ее потребителю;
- конъюнктура аграрного рынка – изменение цен на минеральные удобрения и пестициды, нефтепродукты и электроэнергию, производственное обслуживание и т. п.;
- нарушения договорных обязательств поставщиками и снабженческо-сбытовыми организациями;
- меры государственного регулирования хозяйственной деятельности сельскохозяйственных организаций.

Внутренние факторы непосредственно связаны с результатами деятельности предприятия, к ним относятся результаты коммерческой деятельности, эффективность заключённых сделок на поставку товаров, объём и структура товарооборота, формы и системы оплаты труда, производительность труда, эффективность основных и оборотных средств, уровень издержек производства и издержек обращения и т. п.

Важными внутренними факторами роста прибыли и рентабельности, зависящими от деятельности самой сельскохозяйственной организации, являются:

- рост объёма производимой продукции в соответствии с договорными условиями;
- снижение себестоимости сельскохозяйственной продукции;
- расширение ассортимента и повышение качества поставляемой на рынок продукции;
- повышение эффективности использования основных и оборотных средств производства;
- рост производительности труда.

Основным фактором увеличения прибыли и повышения рентабельности следует считать сокращение производственных затрат и, следовательно, снижение себестоимости продукции, что практически достигается за счет повышения эффективности использования основных средств производства, экономии материальных ресурсов, роста производительности труда, модернизации производства, совершенствования организации производства и управления персоналом.

Следует отметить, что высокая рентабельность может быть получена при небольших масштабах производства и малом товарообороте. Поэтому с точки зрения руководителя сельскохозяйственной организации предпочтение надо отдавать увеличению суммы прибыли, так как именно она является ключевым и главным результатом экономической деятельности и важным источником расширенного воспроизводства. Для ее увеличения необходимо решать следующие основные задачи:

- наращивать объемы реализации продукции и товарооборота, повышать качество и конкурентоспособность продукции, стимулировать исполнителей и работников сферы сбыта;
- снижать переменные издержки на основе внедрения энергосберегающих технологий, приобретения экономически выгодного сырья и материалов, управления издержками;
- поддерживать стабильный уровень постоянных издержек, оптимизируя состав основных средств производства и структуру управления, внедряя автоматизацию управленческого труда;
- повышать эффективность использования капитала за счет ускорения оборачиваемости производственных запасов, нормирования воспроизводства оборотных средств, продажи или сдачи в аренду непродуцированной собственности и т. п.

Рост прибыли и показателей рентабельности свидетельствует о повышении экономической эффективности сельскохозяйственного производства и уровня хозяйствования сельскохозяйственной организации.

Фактары і шляхі павелічэння прыбытку і павышэння рэнтабельнасці

На рост прыбытку і паказчыкаў рэнтабельнасці ўплывае цэлы шэраг фактараў, якія можна падзяліць на вонкавыя і ўнутраныя.

Да *знешніх фактараў* адносяцца:

- прыродна-кліматычныя фактары, транспартныя і іншыя ўмовы, якія выклікаюць дадатковыя выдаткі ў працэсе вытворчасці сельскагаспадарчай прадукцыі і пастаўкі яе спажываўцу;
- кан'юнктура аграрнага рынку – змяненне цэн на мінеральныя ўгнаенні і пестыцыды, нафтапрадукты і электраэнергію, вытворчае абслугоўванне і г. д.;

- парушэнні дагаворных абязацельстваў пастаўшчыкамі і забеспячэнска-збытавымі арганізацыямі;
- меры дзяржаўнага рэгулявання гаспадарчай дзейнасці сельскагаспадарчых арганізацый.

Унутраныя фактары непасрэдна звязаны з вынікамі дзейнасці прадпрыемства, да іх адносяцца вынікі камерцыйнай дзейнасці, эфектыўнасць заключаных зделак на пастаўку тавараў, аб'ём і структура тавараабароту, формы і сістэмы аплаты працы, прадукцыйнасць працы, эфектыўнасць асноўных і абаротных сродкаў, узровень іздзяжжаў вытворчасці і іздзяжжаў абарачэння г. д.

Важнымі ўнутранымі фактарамі росту прыбытку і рэнтабельнасці, залежачамі ад дзейнасці самай сельскагаспадарчай арганізацыі, з'яўляюцца:

- рост аб'ёма прадукцыі ў адпаведнасці з дагаворнымі ўмовамі;
- зніжэнне сабекошту сельскагаспадарчай прадукцыі;
- пашырэнне асартымента і павышэнне якасці прадукцыі, якая пастаўляецца на рынак;
- павышэнне эфектыўнасці выкарыстання асноўных і абаротных сродкаў вытворчасці;
- рост прадукцыйнасці працы.

Асноўным фактарам павелічэння прыбытку і павышэння рэнтабельнасці трэба лічыць скарачэнне вытворчых затрат і, такім чынам, зніжэнне сабекошту прадукцыі, што практычна дасягаецца за кошт павышэння эфектыўнасці выкарыстання асноўных сродкаў вытворчасці, эканоміі матэрыяльных рэсурсаў, росту прадукцыйнасці працы, мадэрнізацыі вытворчасці, ўдасканалення арганізацыі вытворчасці і кіравання персаналам.

Трэба адзначыць, што высокая рэнтабельнасць можа быць атрымана пры невялікіх маштабах вытворчасці і малым тавараабароце. Таму з пункту гледжання кіраўніка сельскагаспадарчай арганізацыі перавагу трэба аддаваць павелічэнню сумы прыбытку, бо менавіта яна з'яўляецца ключавым і галоўным рэзультатам эканамічнай дзейнасці і важнай крыніцай пашыранага ўзнаўлення. Для яе павелічэння неабходна рашаць наступныя асноўныя задачы:

- нарошчваць аб'ёмы рэалізацыі прадукцыі і тавараабароту, павышаць якасць і канкурэнтаздольнасць прадукцыі, стымуляваць выканаўцаў і работнікаў сферы збыту;

- зніжаць пераменныя выдаткі на аснове ўкаранення энергазберагаючых тэхналогій, набыцця эканамічна выгаднай сыравіны і матэрыялаў, кіравання выдаткамі;

- падтрымліваць стабільны ўзровень пастаянных выдаткаў, аптымізуя састав асноўных сродкаў вытворчасці і структуру кіравання, укараня аўтаматызацыю кіраўніцкай працы;

- павышаць эфектыўнасць выкарыстання капітала за шчот паскарэння абарачальнасці вытворчых запасаў, нарміравання ўзнаўлення абаротных сродкаў, продажу або здачы ў арэнду непрадукцыйнай уласнасці і да г. д.

Рост прыбытку і паказчыкаў рэнтабельнасці сведчыць аб павышэнні эканамічнай эфектыўнасці сельскагаспадарчай вытворчасці і ўзроўню гаспадарання сельскагаспадарчай арганізацыі.

Заданні

Заданне 1. Прачытайце тэкст на рускай мове і яго пераклад на беларускую мову. Прааналізуйце беларускі тэкст з пункту гледжання правільнасці, дакладнасці і чысціні маўлення. Выпраўце памылкі, растлумачце іх прычыны.

Заданне 2. Утварыце і запішыце словазлучэнні з назоўнікамі ў дужках. Абгрунтуйце выбар канчаткаў назоўнікаў мужчынскага роду ў родным склоне адзіночнага ліку.

Сетка (дождж), сысці з (дом), напачатку (сеанс), ткаць з (лён), загадчык (клуб), дарога каля (сельсавет), няма (настрой), спыніўся каля (трактар), грэбень (лес), мяшок (цэмент), літары (алфавіт), зрабіць без (прымус), гаварыць без (перадых).

Заданне 3. Знайдзіце ў тэкстах дзеепрыметнікі, выпішыце іх парамі (рускі – беларускі), вызначце іх ролю і адметнасці ў беларускай і рускай мовах.

Заданне 4. Зрабіце пераклад словазлучэнняў з рускай мовы на беларускую. Растлумачце асаблівасці спалучэння лічэбнікаў з назоўнікамі ў гэтых мовах.

Два города, три студента, четыре рубля, оба задания, полторы копейки, две жизни, четыре года, два месяца, в полутора километрах от села, три стакана чаю, две зеленые березки, два круглых стола, беседа двух подруг, пять интересных книг, три круглых отличника, в полутора метрах от меня, четыре литра молока, три высоких клена, три молодых специалиста, встреча двух друзей.

Заданне 5. Знайдзіце ў тэксте на беларускай мове складаныя словы, вызначце часткі, з якіх яны ўтвораны.

Заданне 6. Вызначце стыль тэксту, назавіце сферу выкарыстання, мэты зносін, стылёвыя рысы, моўныя сродкі.

Заданне 7. Напішыце анатацыю, выкарыстоўваючы сродкі лагічнай сувязі, якія ўжываюцца для анатавання (гл. дадатак 1).

4. ВИДЫ РИСКОВ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА КОНЕЧНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В специальной литературе рассматривается много классификационных характеристик видов и подвидов риска. В сельском хозяйстве наибольшее распространение получили хозяйственный риск и риски, обусловленные природно-климатическими условиями и человеческим фактором.

Хозяйственный риск проявляется следующими факторами:

- фактор использования изношенных и несовершенных машин и оборудования, что приводит к увеличению простоев по техническим причинам, снижению производительности труда, увеличению затрат на ремонт;

- факторы коммерческого направления – недопоставка товара, поставка испорченного товара, пересортица, порча продукции в процессе ее транспортировки и реализации, неполная реализация и т. п.;

- финансово-экономические факторы – недостаток оборотных средств и вынужденное кредитование, неустойчивость спроса и неплатежеспособность потребителя, увеличение производства у конкурента и снижение цены реализации;

- факторы экологического направления – выбросы и сбросы в окружающую среду, складирование отходов и т. п., которые удорожают себестоимость продукции, увеличивают затраты на очистные сооружения, налоговые платежи.

Виды рисков, обусловленных природными факторами, и степень их проявления в Беларуси приведены в таблице.

Потери, связанные с указанными видами рисков природного характера, бывают весьма значительными – может возникнуть не только необходимость пересева сельскохозяйственных культур, дополнительной сушки, но и полная потеря урожая. И, естественно, на такие потери необходимо реагировать и не просто исправлять их, а переходить к принципу активной профилактики природных рисков ситуаций.

**Рисковые ситуации природного характера
и степень их проявления**

Виды природных рискованных ситуаций	Степень проявления
Буря, шквал, вихрь, ураган	Эпизодически в вегетационный период
Град	Эпизодически
Обильный дождь, ливень	Эпизодически
Заморозок, резкие колебания температуры воздуха и почвы ночью и днём	Периодически весной и осенью, особенно на торфяниках
Сильный мороз	В отдельные годы
Интенсивный туман	Эпизодически на исходе лета и осенью
Засуха	В отдельные годы
Паводок, затопление и подтопление	Периодически в Полесье и поймах рек
Пожары (лесных и хлебных массивов, на торфяниках)	Эпизодически и часто

При стечении неблагоприятных обстоятельств существенным источником риска может также выступать человеческий фактор – в первую очередь это нарушение взаимодействия в системах «человек – предмет», «человек – машина» и «человек – работа». Нарушения в этих системах проявляются как в виде несчастных случаев, так и в виде всевозможных травм, поломок, аварий и катастроф. Существенную опасность представляют воровство, мошенничество, обман, поджог и т. п.

Неблагоприятный исход производственной и сбытовой деятельности проявляется в уменьшении производства продукции, увеличении производственных и внепроизводственных затрат, уменьшении денежной выручки, уменьшении цены реализации, убыточности. Чтобы избежать неблагоприятного исхода, хозяйствующему субъекту необходимо разрабатывать программу мероприятий по профилактике риска, смягчению риска, уменьшению неудачи и потерь.

**Виды рызык і їх уплыў на канчатковыя вынікі
эканамічнай дзейнасці**

У спецыяльнай літаратуры разглядаецца шмат класіфікацыйных характарыстык відаў і падвідаў рызык. У сельскай гаспадарцы найбольшае распаўсюджванне атрымалі гаспадарчую рызык і рызык, абумоўленыя прыродна-кліматычнымі ўмовамі і чалавечым фактарам.

Гаспадарчая рызыка праяўляецца наступнымі фактарамі:

- фактар выкарыстання зношаных і недасканалых машын і абсталявання, што прыводзіць да павелічэння прастояў па тэхнічным прычынам, зніжэння прадукцыйнасці працы, павелічэння затрат на рэмонт;

- фактары камерцыйнага кірунку – недапастаўка тавару, пастаўка сапсаванага тавара, перасарціца, псута прадукцыі ў працэсе яе транспарціроўкі і рэалізацыі, няпоўная рэалізацыя і г. д.;

- фінансава-эканамічныя фактары – недахоп абаротных сродкаў і вымушанае крэдытаванне, няўстойлівасць попыту і неплацёжаздольнасць спажыўца, павелічэнне вытворчасці ў канкурэнты і зніжэнне цаны рэалізацыі;

- фактары экалагічнага кірунку – выкіды і скіды ў навакольнае асяроддзе, складаванне адходаў і г. д., якія падаражаюць сабекошт прадукцыі, павялічваюць выдаткі на ачышчальныя збудаванні, падатковыя плацяжы.

Рызыкаўныя сітуацыі прыроднага характару і ступень іх праявы

Віды прыродных рызыкаўных	Ступень праявы
Бура, шквал, віхура, ураган	Эпізадычна ў вегетацыйны перыяд
Град	Эпізадычна
Мощны дождж, лівень	Эпізадычна
Замаразак, рэзкія ваганні тэмпературы паветра і глебы ноччу і днём	Перыядычна вясной і восенню, асабліва на тарфянішчах
Мощны мароз	У асобныя гады
Інтэнсіўны туман	Эпізадычна на зыходзе лета і восенню
Засуха	У асобныя гады
Паводка, затопленне і падтапленне	Перыядычна на Палессі і поймах рэк
Пажары (лясных і хлебных масіваў, на тарфянішчах)	Эпізадычна і часта

Віды рызык, абумоўленых прыроднымі фактарамі, і ступень іх праяўлення ў Беларусі прыведзены ў табліцы.

Страты, звязаныя з названымі відамі рызык прыроднага характару, бываюць вельмі значнымі – можа ўзнікнуць не толькі неабходнасць перасявання сельскагаспадарчых культур, дадатковай сушкі, але і поўная страта ўраджая. І, зразумела, на такія страты неабходна рэагаваць і не проста выпраўляць іх, а пераходзіць да прынцыпу актыўнай прафілактыкі прыродных рызыкавых сітуацый.

Пры збегу неспрыяльных абставінаў істотнай крыніцай рызыкі можа таксама выступаць чалавечы фактар – у першую чаргу, гэта парушэнне ўзаемадзеяння ў сістэмах “чалавек – прадмет”, “чалавек – машына” і “чалавек – праца”. Парушэнні ў гэтых сістэмах выяўляюцца як у выглядзе няшчасных выпадкаў, так і ў выглядзе разнастайных траўмаў, паломак, аварый і катастроф. Істотную небяспеку ўяўляюць крадзёж, махлярства, падман, падпал і да т. п.

Неспрыяльны зыход вытворчай і збытавай дзейнасці выяўляецца ў памяншэнні вытворчасці прадукцыі, павелічэнні вытворчых і пазавытворчых выдаткаў, памяншэнні грашовай выручкі, памяншэнні кошту рэалізацыі, стратнасці. Каб пазбегнуць неспрыяльнага зыходу, гаспадарчаму суб’екту неабходна распрацоўваць праграму мерапрыемстваў па прафілактыцы рызыкі, змякчэнні рызыкі, памяншэнні няўдачы і страт.

Заданні

Заданне 1. Прачытайце тэкст на рускай мове і яго пераклад на беларускую мову. Прааналізуйце беларускі тэкст з пункту гледжання правільнасці, дакладнасці і чысціні маўлення. Выпраўце памылкі, растлумачце іх прычыны.

Заданне 2. Вызначце род назоўнікаў. Падбярэце да назоўнікаў прыметнікі. Запішыце ўтвораныя словазлучэнні.

Гусь, жырафа, скорпія, горыч, роспач, рукапіс, гар, гармонік, кішэнь, накіп, палын, фальш, рунь, горыч, засень, слодыч, шампунь, вупраж, шэрань, летаніс.

Заданне 3. Выпішыце з беларускамоўнага тэксту назоўнікі мужчынскага роду, запішыце іх у родным склоне адзіночнага ліку, растлумачце адрозненні канчаткаў у беларускай і рускай мовах.

Заданне 4. Спішыце словазлучэнні, ставячы назоўнікі, запісаныя ў дужках, у форме меснага склону адзіночнага ліку. Растлумачце ад чаго залежыць правапіс канчаткаў назоўнікаў.

На другім (наверх), пісаць на (камень), спыніцца на (парог), працаваць у (Брэст), ляжаць у (куток), здабыць ў (бой), сустрэцца на (пляцоўка), хадзіць па (падлога), стаяць у (трывога), ісці па (сцежка), знаходзіцца ў (цёмра), працаваць на (фабрыка), сядзець на (страха), знайсці ў (сям’я), схваціць ў (лагчына).

Заданне 5. Вызначце, ад чаго ўтвораны наступныя словы:

Распаўсюджванне, складаванне, перасяванне, крэдытаванне, плацежасздольнасць, рэалізацыя, настаўка, сушка, рызыкавы, збытавы.

Заданне 6. Выпішыце з беларускамоўнага тэксту словы (словазлучэнні), якія належаць да тэрміналагічнай лексікі, і растлумачце іх значэнні.

Заданне 7. Прачытайце беларускамоўны тэкст. Дакажыце, што ён належыць да навуковага стылю. Выпішыце словы і словазлучэнні, найбольш характэрныя для гэтага стылю.

5. РЫНОК ТРУДА И БЕЗРАБОТИЦА В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Рынок труда – это составляющая рыночного механизма наряду с рынком потребительских товаров, средств производства, инвестиционными и финансово-кредитными рынками, представляющая собой сложную систему отношений в процессе обмена индивидуальной способности к труду на фонд жизненных средств для воспроизводства рабочей силы.

Под рынком труда следует понимать рынок рабочей силы, так как сам по себе труд – не товар, а следовательно, и объектом рыночных отношений быть не может.

Рынок труда, как и все другие рынки, действует на основе ценового равновесия. Субъектами рынка труда выступают наемные работники и их объединения – профсоюзы, работодатели и их союзы, государство.

Рынок труда основывается на категориях спроса и предложения.

Спрос на рабочую силу определяется общей потребностью работодателей в рабочей силе в данном регионе.

Предложение рабочей силы формируется в зависимости от совокупной способности к труду населения конкретного региона.

Рынок труда функционирует в рамках соответствующей инфраструктуры.

Инфраструктура рынка труда – это система институтов, учреждений и организаций, занимающихся проблемами движения рабочей силы и обеспечивающих функционирование рынка труда (биржи труда, службы занятости, кадровые службы и т. д.).

Безработица – это социально-экономическое явление, трактуемое как отсутствие занятости у определенной части экономически активного населения, способного и желающего трудиться.

Продолжительность безработицы – величина, характеризующая в среднем длительность поиска работы лицами, имеющими статус безработных, на конец рассматриваемого периода, а также теми безработными, которые были в этот период трудоустроены.

В зависимости от причин незанятости людей трудом выделяются типы безработицы.

Фрикционная безработица обусловлена поисками или ожиданием работы. К этой категории относятся лица, которые ищут или ждут получения работы в ближайшем будущем. Этот тип безработицы существует перманентно, хотя конкретные люди, составляющие фрикционный контингент, сменяют друг друга.

Структурная безработица – следствия изменений в структуре потребительского спроса, технологиях, внешних экономических связях или производственных отношениях, что имеет место как в России, так и в других странах. Вследствие этих изменений спрос на некоторые профессии снижается или вообще отсутствует, а на другие увеличивается.

Циклическая безработица – следствие спада производства, когда совокупный спрос на товары и услуги снижается и занятость вынужденно сокращается.

Фрикционная и структурная безработица неизбежны в любой экономике при рыночных отношениях, в совокупности они определяют естественный уровень безработицы. По некоторым оценкам, в экономически развитых странах она варьируется в пределах 5–7 %.

Безработицу можно классифицировать и по полноте учета безработных. С этих позиций различают фактическую (общую), зарегистрированную, скрытую и ложную безработицу.

К действенным направлениям снижения уровня безработицы через государственное регулирование развития рынка труда можно отнести следующие: стимулирование роста занятости и увеличение числа рабочих мест в государственном секторе экономики; содействие найму работников; выделение средств на пособие безработным и др.

Рынок працы і беспрацоўе ў сельскай гаспадарцы

Рынак працы – гэта складнік рынкавага механізму нараўне з рынкам спажывецкіх тавараў, сродкаў вытворчасці, інвестыцыйнымі і фінансава-крэдытнымі рынкамі, якая ўяўляе сабой складаную сістэму адносін у працэсе абмену індывідуальнай здольнасці да працы на фонд жыццёвых сродкаў для ўзнаўлення рабочай сілы.

Пад рынкам працы варта разумець рынак працоўнай сілы, бо сама па сабе праца – не тавар, а такім чынам, і аб'ектам рынкавых адносін быць не можа.

Рынак працы, як і ўсе іншыя рынкі, дзейнічае на аснове коштавай раўнавагі. Суб'ектамі рынку працы выступаюць наёмныя работнікі і іх аб'яднанні – прафсаюзы, працадаўцы і іх саюзы, дзяржава.

Рынак працы грунтуецца на катэгорыях попыту і прапановы.

Попыт на працоўную сілу вызначаецца агульным запатрабаваннем працадаўцаў у працоўнай сіле ў дадзеным рэгіёне.

Прапанова рабочай сілы фарміруецца ў залежнасці ад сукупнай здольнасці да працы насельніцтва канкрэтнага рэгіёна.

Рынак працы функцыянуе ў рамках адпаведнай інфраструктуры.

Інфраструктура рынку працы – гэта сістэма інстытутаў, устаноў і арганізацый, якія займаюцца праблемамі руху рабочай сілы і забяспечваюць функцыянаванне рынку працы (біржы працы, службы занятасці, кадравыя службы і г. д.).

Беспрацоўе – гэта сацыяльна-эканамічная з'ява, якое трактуецца як адсутнасць занятасці ў пэўнай часткі эканамічна актыўнага насельніцтва, здольнага і жадаючага працаваць.

Працягласць беспрацоўя – велічыня, якая характарызуе ў сярэднім працягласць пошуку працы асобамі, якія маюць статус беспрацоўных на канец разглядамага перыяду, а таксама тымі беспрацоўнымі, якія былі ў гэты перыяд працаўладкаваны.

У залежнасці ад прычын незанятасці людзей працай вылучаюцца тыпы беспрацоўя.

Фрыкцыйнае беспрацоўе абумоўлена пошукамі або чаканнем працы. Да гэтай катэгорыі адносяцца асобы, якія шукаюць або чакаюць атрымання працы ў найбліжэйшай будучыні. Гэты тып беспрацоўя існуе перманентна, хоць пэўныя людзі, якія складаюць фрыкцыйны кантынгент, змяняюць адзін аднаго.

Структурнае беспрацоўе – следствы змяненняў у структуры спажывецкага попыту, тэхналогіях, знешніх эканамічных сувязях або вытворчых адносінах, што мае месца як у Расіі, так і ў іншых краінах. З прычыны гэтых змен попыт на некаторыя прафесіі зніжаецца ці зусім адсутнічае, а на іншыя павялічваецца.

Цыклічнае беспрацоўе – следства спаду вытворчасці, калі сукупны попыт на тавары і паслугі зніжаецца і занятасць змушана скарачаецца.

Фрыкцыйнае і структурнае беспрацоўе непазбежныя ў любой эканоміцы пры рынкавых адносінах, у сукупнасці яны вызначаюць натуральны ўзровень беспрацоўя. Па некаторых ацэнках, у эканамічна развітых краінах яна вар'іруецца ў межах 5–7%.

Беспрацоўе можна класіфікаваць і па паўнаце ўліку беспрацоўных. З гэтых пазіцый адрозніваюць фактычнае (агульнае), зарэгістраванае, схаванае і ілжывае беспрацоўе.

Да дзейсных напрамкаў зніжэння ўзроўню беспрацоўя праз дзяржаўнае рэгуляванне развіцця рынку працы можна аднесці наступныя: стымуляванне росту занятасці і павелічэнне колькасці працоўных месцаў у дзяржаўным сектары эканомікі; садзейнічанне найму работнікаў; выдзяленне сродкаў на дапамогу беспрацоўным і інш.

Заданні

Заданне 1. Прачытайце тэкст на рускай мове і яго пераклад на беларускую мову. Прааналізуйце беларускі тэкст з пункту гледжання правільнасці, дакладнасці і чысціні маўлення. Выпраўце памылкі, растлумачце іх прычыны.

Заданне 2. Пастаўце назоўнікі ў форме роднага склону адзіночнага ліку. Растлумачце правапіс канчаткаў назоўнікаў.

Твар, хмызняк, класіцызм, лоб, саюз, калектыў, гнеў, скарб, хлеб, Гомель, вулей, праспект, літр, розум, сон, авёс, край, гарох, спакой, сквер, змрок, ганак, кісларод, метр, генерал.

Заданне 3. Знайдзіце ў тэксце на рускай мове дзеепрыметнікі, а ў беларускім тэксце – іх адпаведнікі на беларускай мове, вызначце іх ролю і адметнасці ў беларускай і рускай мовах.

Заданне 4. Утварыце словазлучэнні, паставіўшы назоўнікі ў патрэбным склоне. Растлумачце выбар канчаткаў назоўнікаў.

Ажаніца (Таня), падзякаваць (сябар), смяяцца (ён), жартаваць (Андрэй), дзівіцца (дзяўчына), здэкавацца (жывёла), ісці (камандзір), пайсці (вада), адправіцца (грыбы), хадзіць (брусніцы), кліць (сусед), пасмейвацца (Васіль), збегаць (хлеб), жыць (бацькі), захварэць (грып), пабегчы на (гарачы пясок), даруйце (я) за спазненне.

Заданне 5. Выпішыце з беларускамоўнага тэксту словы і словазлучэнні, найбольш характэрныя для навуковага стылю.

Заданне 6. Вызначце асноўныя сэнсавыя часткі тэксту. Складзіце план тэксту.

Заданне 7. Напішыце анатацыю, выкарыстоўваючы сродкі лагічнай сувязі, якія ўжываюцца для анатавання (гл. дадатак 1).

6. РЫНОК

Под рынком понимается сфера товарного обмена, в котором происходит движение товара от производителя к потребителю. Важнейшими чертами рыночной экономики являются частная собственность на ресурсы, экономическая свобода как производителя, так и потребителя, свободное ценообразование, ограниченная роль государства, конкуренция.

В этой системе на вопрос «что производить?» рынок отвечает спросом, т. е. желанием потребителей заплатить деньги за нужный товар. Поэтому рыночный спрос всегда означает потребность, подтвержденную деньгами, и его нельзя смешивать с желанием потреблять, которое безгранично. В качестве регулятора на рынке выступает цена товара. Она диктует производителю, что и в каком количестве производить. Производится то, что покупается. Рынок с помощью механизма цен регулирует производство и оплаченный спрос. Потребление ничем не ограничено, а производство ограничено ресурсами. Дефицитные ресурсы будут направлены на производство тех товаров и услуг, спрос на которые выше. Если в командной экономике государство определяет, какие именно потребности удовлетворять, то в рыночной экономике сам потребитель показывает, что конкретно ему необходимо.

Как производить? Рынок дает однозначный ответ: необходимо использовать новейшие технологии и наиболее эффективные формы организации труда и производства. Технология выражает взаимодействие между основными факторами производства (ресурсами), а также открываемые наукой и практикой и основанные на механических, физических и химических средствах производства способы воздействия человека на продукты труда. Тот, кто использует новые технологии, получает возможность снизить издержки производства, увеличить объем и улучшить качество продукции. Назначив более низкую цену по сравнению с продавцами, у которых издержки выше, он получает дополнительный доход. Тем самым рынок диктует производителю, как эффективно вести хозяйство.

На вопрос «для кого производить?» рынок отвечает для тех, кто имеет деньги. Денежные доходы в рыночной экономике складываются в зависимости от функциональной роли владельца ресурсов. Владелец капитала получает прибыль или процент на капитал. Владелец земли – ренту. Наемный работник – заработную плату. Размер денежного дохода зависит от количества и качества продаваемого ресурса. Рынок

конечной продукции предоставляет товар или услугу не тому, кто в них больше нуждается, а тому, кто имеет больше денег. Тем самым рынок устанавливает, что экономическая справедливость на рынке отсутствует.

Основным регулятором экономических отношений между производителем и потребителем в рыночной экономике являются цены.

В рыночном хозяйстве все имеет свою цену. Цены устанавливаются в зависимости от спроса и предложения. Спрос возрастает – цены растут. Покупатель своими деньгами как бы голосует за производство нужного ему товара. Производитель, реагируя на рост цен, расширяет производство, так как это приносит ему дополнительный доход. Если предложение превышает спрос, цены падают, производитель сокращает производство. Таким образом, без всякого вмешательства человека осуществляется координация поведения производителя и потребителя. Цены поднимаются или опускаются до достижения равновесия, когда производители будут выпускать ровно столько продукции, сколько потребитель захочет купить. Поскольку производство существует для потребителей, спрос определяет объем производства, его технический уровень и качество товара.

К достоинствам рынка можно отнести эффективное использование ресурсов, постоянное стремление производителя снизить издержки, использовать результаты НТП, улучшать качество продукции, производить то, чего желает потребитель.

Рынок

Пад рынкам разумеєцца сфера таварнага абмена, у якім адбываєцца двіжэнне тавара ад вытворцы да спажыўца. Найважнейшымі рысамі рыначнай эканомікі з'яўляюцца прыватная ўласнасць на рэсурсы, эканамічная свабода як вытворцы, так і спажыўца, свабоднае цэнаўтварэнне, абмежаваная роля гасударства, канкурэнцыя.

У гэтай сістэме на вапрос “што вырабляць?” рынак адказвае попытам, т. е. жаданнем спажыўцоў заплаціць грошы за нужны тавар. Таму рынкавы попыт заўсёды азначае запатрабаванне, пацверджаную грашыма, і яго нельга змешваць з жаданнем спажываць, якое бязмежна. У якасці рэгулятара на рынку выступае цана тавара. Яна дыктуе выдаўцу, што і ў яком колічэстве вырабляць. Вырабляецца тое, што купляецца. Рынак з дапамогай механізму коштаў рэгуліруе і вытвор-

часць і аплачаный попыт. Патрабленне нічэм не абмежаванае, а вытворчасць абмежаваная рэсурсамі. Дэфіцытныя рэсурсы будуць накіраваныя на вытворчасць тых тавараў і паслуг, спрос на якія вышэй. Калі ў каманднай эканоміке гасударства вызначае, якія іменна запатрабаванні задавальняць, то ў рынкавай эканоміке сам спажывец паказвае, што канкрэтна яму неабходна.

Як вырабляць? Рынак дае адназначны адвет: неабходна выкарыстоўваць навейшыя тэхналогіі і найбольш эфектыўныя формы арганізацыі працы і праіводства. Тэхналогія выражае ўзаемадзеянне між асноўнымі фактарамі вытворчасці (рэсурсамі), а таксама адчыненыя навукай і практыкай і заснаваныя на механічных, фізічных і хімічных сродствах вытворчасці спосабы ваздзеяння чалавека на прадукты працы. Той, хто выкарыстоўвае новыя тэхналогіі, атрымлівае магчымасць зменшыць іздержкі вытворчасці, павялічыць аб'ём і палепшыць якаства прадукцыі. Прызначыў больш нізкую цану па параўнанню з прадаўцамі, у якіх выдаткі вышэй, ён атрымлівае дапалніцельны даход. Тым самым рынак дыктуе праівадзіцелю, як эфектыўна весці хазяйства.

На пытанне “для каго вырабляць?” рынак адказвае для тых, хто мае грошы. Грашовыя даходы ў рынкавай эканоміцы складаюцца ў залежнасці ад функцыянальнай ролі ўладальніка рэсурсаў. Уладальнік капітала атрымлівае дастатак або працэнт на капітал. Уладальнік зямлі – рэнту. Наёмны работнік – зароботную плату. Размер грашовага дахода завясіць ад колькасці і якасці прадаванага рэсурса. Рынак канчатковай прадукцыі прадастаўляе тавар або паслугу не таму, хто ў іх больш мае патрэбу, а таму, хто мае больш грошаў. Тым самым рынак устанаўлівае, што эканамічная справядлівасць на рынку адсутнічае.

Асноўным рэгулятарам эканамічных адносін паміж вытворцамі і спажывцом у рынкавай эканоміцы з'яўляюцца кошты.

У рынкавай гаспадарцы ўсё мае свой кошт. Кошты ўстанаўліваюцца ў залежнасці ад попыту і прапановы. Попыт узрастае – кошты растуць. Пакупнік сваімі грашыма як бы галасуе за вытворчасць патрэбнага яму тавара. Вытворца, рэагуючы на рост коштаў, пашырае вытворчасць, бо гэта прыносіць яму дадатковую прыбыль. Калі прапаноўва узвышае попыт, кошты падаюць, вытворца скарачае вытворчасць. Такім чынам без усялякага ўмяшання чалавека ажыццяўляецца каардынацыя паводзін вытворцы і спажывца. Кошты паднімаюцца ці апускаюцца да дасягнення раўнавагі, калі вытворцы будуць выпускаць

роўна гэтулькі прадукцыі, колькі спажывец захоча купіць. Паколькі вытворчасць існуе для спажывцоў, попыт вызначае аб'ём вытворчасці, яго тэхнічны ўзровень і якасць тавара.

Да добрых якасцей рынку можна аднесці эфектыўнае іспользаванне рэсурсаў, сталае імкненне вытворцы зменшыць выдаткі, выкарыстаць вынікі НТП, паляпшаць якаства прадукцыі, ізгатаўляць тое, чаго хоча спажывец.

Заданні

Заданне 1. Прачытайце тэкст на рускай мове і яго пераклад на беларускую мову. Прааналізуйце беларускамоўны тэкст з пункту гледжання правільнасці, дакладнасці і чысціні маўлення. Выпраўце памылкі, растлумачце іх прычыны.

Заданне 2. Выпішыце з беларускамоўнага тэксту словы (словазлучэнні), якія належаць да тэрміналагічнай лексікі, і растлумачце іх значэнні.

Заданне 3. Знайдзіце ў беларускім тэксце назоўнікі мужчынскага роду, запішыце іх у родным склоне адзіночнага ліку, растлумачце адрозненні канчаткаў у беларускай і рускай мовах.

Заданне 4. Запішыце назоўнікі ў форме множнага ліку.

Бервяно, вал, воблака, вока, дэфект, звяно, камень, кола, курган, ланцуг, міксер, насадка, пашпарт, прамень, сухажылле, трава, угоддзе, фракцыя, экстракт, ядро.

Заданне 5. Знайдзіце ў беларускім тэксце дзеепрыметнікі і параўнайце іх з рускім перакладам. Ацаніце правільнасць перакладу.

Заданне 6. Спішыце, замяняючы лічбы словамі і ставячы назоўнікі ў патрэбнай форме.

62 (аркуш), 3 (вароты), 98 (дарослыя сыны), 2 (кіламетр), 57 (маленькія птушкі), 4 (мужчына), 18 (новыя дамы), 10 (парты), 23 (прачытаныя кнігі), 31 (родная сястра), 3 (саўгас), 16 (старыя дамы), 39 (студэнты), 1,5 (тона), 5 (цялё), 36 (яблыкі).

Заданне 7. Напішыце анатацыю, выкарыстоўваючы сродкі лагічнай сувязі, якія ўжываюцца для анатавання (гл. дадатак).

7. ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ КОНТРОЛЛИНГА ПРИ ПРОВЕДЕНИИ АССОРТИМЕНТНОЙ ПОЛИТИКИ

Эффективная ассортиментная политика предусматривает постоянный контроллинг и регулирование производственной программы и товарной номенклатуры предприятия.

Осуществление контроллинга в этой сфере маркетинговой деятельности нацелено на предупреждение снижения объема продаж и принятие мер по улучшению товарного ассортимента фирмы на рынке. Разработке таких мер предшествуют тщательное исследование и анализ причин снижения объема продаж, затоваривания и уменьшения прибыли. Объективными причинами снижения объема продаж являются старение товара, изменение вкуса потребителей и обострение конкуренции на товарном рынке. Устранение этих причин требует, как правило, значительных затрат. Если фирме не удастся стабилизировать положение своего товарного предложения на рынке, то она должна разработать стратегию элиминации товара.

Задача стратегии элиминации товара состоит в выделении таких товаров, которые выглядят сомнительными с точки зрения дальнейшей привлекательности на рынке и подлежат переаттестации. Результаты проверки таких товаров представляют собой основу для принятия решений относительно дальнейшей судьбы товаров: оставлять их в товарной номенклатуре или снимать с производства и выводить с рынка. При подготовке решений целесообразно проводить анализ программы сбыта в целом и анализ положения каждого товара на рынке.

Для исследования программы сбыта могут использоваться сведения о результатах анализа (структура оборота, издержек, структура покупателей, возрастной ценз использования товара и др.). При этом выявленные сомнительные товары необходимо подвергнуть анализу их жизненного цикла, установить уровень эффективности их дальнейшего производства.

Стратегия элиминации не означает однозначного решения об уходе с рынка или закрытии производства вообще. Возможны следующие решения: выявление «стареющих» товаров; разработка мероприятий для функционирования фирмы в условиях стадии спада; изъятие товара (товаров) из номенклатуры и продолжение деятельности с оставшимся ассортиментом; снятие товара с рынка. При выборе стратегического решения необходимо учитывать то, что производство товара связано с вовлечением различных ресурсов фирмы, а также возможность глубокого изучения сложившейся ситуации, для чего могут ис-

пользоваться данные учета и контроля производственно-коммерческих показателей и стратегического анализа возможной ситуации на рынке.

При выборе стратегии маркетинга возможно обоснование следующих решений: увеличение инвестиций для укрепления позиций на рынке; локализация инвестиций до выявления определенности экономического положения в отрасли; переброска инвестиций с менее выгодных рынков в прибыльные ниши; закрытие производства и ускоренная распродажа основных средств. Для выявления сомнительных и «стареющих» товаров могут создаваться группы по анализу рентабельности товара и тенденций конъюнктуры на рынке. После анализа составляются рейтинговые табличные формы по каждому товару с указанием возможных объемов продаж и прибыли. Руководство фирмы изучает эту информацию и принимает решение.

Для принятия решения об исключении товара из товарной номенклатуры рассматриваются следующие возможности: продажа товара другим фирмам (если товар обладает популярностью); ускоренная распродажа оставшихся товарно-материальных запасов; обслуживание бывших потребителей. Ускорению элиминации товара могут способствовать нарушения в производственном процессе; ослабление действия маркетинговых мероприятий; изменение структуры потребностей на рынке; изменение предписаний и правил в коммерческом праве.

Таким образом, эффективность функционирования субъекта хозяйствования, его конкурентоспособность на рынке зависят не только от масштаба деятельности и эффективности использования отдельных ресурсов, но и в значительной степени от ассортимента реализуемой продукции, степени его оптимальности с точки зрения соотношения цен, получаемой прибыли и текущих затрат в разрезе отдельных видов продукции.

Ажыццяўленне кантролінгу пры правядзенні асартыментнай палітыкі

Эфектыўная асартыментная палітыка прадусматрывае пастаянны кантролінг і рэгуляванне праіздественнай праграмы і таварнай наменклатуры прадпрыемства.

Ажыццяўленне кантролінга ў гэтай сферы маркетынгавай дзейнасці нацэлена на папярэджанне зніжэння аб'ёма продажаў і прыняцце мер па паляпшэнню таварнага асартымента фірмы на рынку. Разработцы такіх мер папярэджаюць дбайнае даследаванне і аналіз прычын зніжэння аб'ёму продажаў, затаварвання і памяншэнні прыбытка.

Аб'ектыўнымі прычынамі сніжэння аб'ёму продажаў з'яўляюцца старэнне тавара, змяненне смака спажывоў і абвастрэнне канкурэнцыі на таварным рынку. Устараненне гэтых прычын патрабуе, як правіла, значных выдаткаў. Калі фірме не ўдаецца стабілізаваць становішча сваёй таварнай прапановы на рынку, то яна павінна распрацаваць стратэгію элімінацыі тавара.

Задача стратэгіі элімінацыі тавару заключаецца ў выдзяленні такіх тавараў, якія выглядаюць сумнеўнымі з пункта гледжання далейшай прывабнасці на рынку і падлягаюць пераатэстацыі. Вынікі праверкі такіх тавараў уяўляюць сабой аснову для прыняцця рашэнняў адносна далейшага лёсу тавараў: пакідаць іх у таварнай наменклатуры або здымаць з вытворчасці і выводзіць з рынку. Пры падрыхтоўке рашэнняў мэтазгодна праводзіць аналіз праграмы збыта ў цэлым і аналіз палажэння кожнага тавара на рынку.

Для даследвання праграмы збыта могуць выкарыстоўвацца звесткі пра вынікі аналіза (структура абарота, выдаткаў, структура пакупнікоў, узроставы цэнз выкарыстання тавару і інш.). Пры гэтым выяўленыя сумнеўныя тавары неабходна аналізіраваць іх жыццёвы цыкл, устанавіць урвень эфектыўнасці іх далейшай вытворчасці.

Стратэгія элімінацыі не азначае адназначнага рашэння пра ухад з рынку або закрыцці вытворчасці ўвогуле. Магчымы наступныя рашэнні: выяўлення “старэючых” тавараў; распрацоўка мерапрыемстваў для функцыянавання фірмы ва ўмовах стадыі спада; выняцце тавару (тавараў) з наменклатур і працяг дзейнасці з астаўшыміся асартыментарам; зняццё тавару з рынку. Пры выбары стратэгічнага рашэння неабходна ўлічваць тое, што вытворчасць тавару злучана з уцягваннем розных рэсурсаў фірмы, а таксама магчымасць глыбокага вывучэння, складваючыся сітуацыі, для чаго могуць выкарыстоўвацца дадзеныя ўліка і кантроля вытворча-камерцыйных паказчыкаў і стратэгічнага аналізу магчымай сітуацыі на рынку.

Пры выбарэ стратэгіі маркетынга магчыма абгрунтаванне наступных рашэнняў: павелічэнне інвестыцый для ўмацавання пазіцый на рынку; лакалізацыя інвестыцый да выяўлення дакладнасці эканамічнага палажэння ў аснове; перакідка інвестыцый з менш выгадных рынкаў у прыбыльныя нішы; закрыццё вытворчасці і паскораная распрадажа асноўных сродкаў. Для выяўлення самніцельных і “старэючых” тавараў могуць стварацца групы па аналізе рэнтабельнасці тавара і тэндэнцый кан'юнктуры на рынку.

Пасля аналіза складаюцца рэйтынгавыя таблічныя формы па кожнаму тавару з указаннем магчымых аб'ёмаў продаж і прыбытка. Кіраўніцтва фірмы вывучае гэтую інфармацыю і прымае рашэнне.

Для прыняцця рашэння пра выключэння тавара з таварнай наменклатуры разглядаюцца наступныя възможнасці: прадажа тавара іншым фірмам (калі тавар валодае папулярнасцю); паскораная распрадажа астатніх таварна-матэрыяльных запасаў; абслугоўвання былых спажыцоў. Паскарэнню элімінацыі тавара могуць спрыяць парушэнні ў вытворчым працэсу; паслаблення дзеяння маркетынгавых мерапрыемств; змянення структуры патрэбнасцей на рынку; змяненне прадпісанняў і правіл у камерцыйным праве.

Такім чынам, эфектыўнасць функцыянавання суб'екту гаспадарання, яго канкурэнтаспасобнасць на рынку залежаць не толькі ад маштаба дзейнасці і эфектыўнасці выкарыстання асобных рэсурсаў, але і ў значнай ступені ад асартыменту рэалізуемай прадукцыі, ступені яго аптымальнасці з пункта гледжання суадносін цэн, палучаемай прыбылі і бягучых затрат у разрэзу асобных відаў прадукцыі.

Заданні

Заданне 1. Прачытайце тэкст на рускай мове і яго пераклад на беларускую мову. Прааналізуйце беларускі тэкст з пункта гледжання правільнасці, дакладнасці і чысціні маўлення. Выпраўце памылкі, растлумачце іх прычыны.

Заданне 2. Запішыце словазлучэнні па-беларуску. Падкрэсліце назоўнікі, форма ліку якіх не супадае ў беларускай і рускай мовах. У дужках абазначце лік назоўніка.

Берёзовые дрова, грядка бобов, ежедневные хлопоты, железная дверь, крупные семена, куст шиповника, новое отношение, окружающая среда, перепись населения, примерное поведение, свежие овощи, сладкая земляника, спелая ежевика, трусливое бегство, школьные годы.

Заданне 3. Выпішыце з тэкстаў тэрміны, параўнайце іх вымаўленне і напісанне ў рускай і беларускай мовах.

Заданне 4. Ад дзеясловаў утварыце ўласцівыя беларускай мове дзеепрыметнікі і запішыце іх.

Абнавіць, адчуць, выключыць, выцвісіці, заклеіць, засеяць, зведаць, жжаць, купіць, падкасіць, пасаліць, пацягнуць, разліць, раскалоць, рассыпаць.

Заданне 5. Знайдзіце ў беларускім тэксце аддзяслёўныя назоўнікі, укажыце ад якіх дзеясловаў яны ўтвораны. Параўнайце назоўнікі з рускім перакладам. Ацаніце правільнасць перакладу.

Заданне 6. Выпішыце з беларускага тэксту адназначныя і мнагазначныя словы (пры неабходнасці звяртайцеся да слоўнікаў).

Заданне 7. Складзіце анатацыю беларускага тэксту, запішыце яе.

8. ИНФРАСТРУКТУРА. ВИДЫ ИНФРАСТРУКТУРЫ РЕГИОНА

В современных условиях рыночной экономики огромная и все возрастающая роль принадлежит инфраструктуре регионов. Именно действующая производительная и социальная **инфраструктура** регионов из года в год увеличивает объем поставляемых услуг населению и другим отраслям экономики страны.

Длительный период общественного развития привел к тому, что во всех странах была сформирована целая **индустрия** такого рода услуг, которую можно характеризовать применительно к территории как потенциал сферы обеспечения регионального развития. **Автономная деятельность** данной инфраструктуры более выгодна обществу, каждой из отраслей народного хозяйства, ибо позволяет повысить качество, сократить время и издержки по видам выполняемых работ.

Все многообразие работ по обеспечению экономического развития классифицируют через собирательный термин «инфраструктура». Первоначально этот термин появился в строительстве и понимался прежде всего как основа, фундамент. Начиная с 40-х годов XX века он стал широко использоваться в военной терминологии как синоним различных вспомогательных служб и систем, которые способствовали бы успешным действиям разных армейских соединений.

В экономической литературе термин «инфраструктура» впервые стал широко использоваться в начале 50-х годов XX века. Сначала он трактовался как комплекс условий, которые обеспечивают благоприятное **развитие предпринимательства** в основных отраслях экономики и для удовлетворения нужд населения. Однако переход от планово-административной системы экономики к рыночной потребовал коренного уточнения и глубокого исследования этого понятия, подчеркивая его специфику и особенности.

Наши исследования показывают, что настало время, наконец, выделить инфраструктуру региона в самостоятельную отрасль экономики, которая складывается в процессе углубления и развития общественного разделения труда. Специфика отраслей инфраструктуры состоит в том, что они не производят материальной продукции (товаров), а предоставляют услуги. Учитывая это, многие исследователи относят инфраструктуру к **сфере услуг**.

Основной функцией инфраструктуры региона является создание благоприятных условий для успешного функционирования отраслей материального производства и как следствие – экономики в целом. Их характер неоднороден, а значит, неоднородна и сама инфраструктура.

Инфраструктуру региона можно разделить на 5 групп:

1) **производственную**, которая включает комплекс отраслей, обеспечивающих внешние условия производства (транспорт, связь, электро-, газо-, водообеспечение, складское хозяйство);

2) **социальную**, охватывающую здравоохранение, пассажирский транспорт, жилищно-коммунальное хозяйство, розничную торговлю, общественное питание, культуру, образование;

3) **финансово-кредитную**, в которую входят банки, фондовые и валютные биржи, инвестиционные фонды;

4) **экологическую**, реализуемую в комплексе деятельности, обеспечивающем благоприятную природную среду для развития общественного производства и охрану окружающей среды от негативных последствий экономической деятельности человека;

5) **управленческую**, в круг интересов которой входят наука, информация, правовая и законодательная деятельность, государственный аппарат и др.

Каждый из видов инфраструктуры включает соответствующие **производственные фонды**, оборотные ресурсы, финансовые и трудовые ресурсы. Например, транспортная система региона состоит из внешнего и внутригородского транспорта.

Інфраструктура. Види інфраструктури регіона

У сучасних умовах ринкової економіки величезна і все нарастаюча роль належить інфраструктурі регіона. Менавіта діюча продукційна і соціальна інфраструктура регіона із года ў год павялічвае аб'єм пастаўляемых паслуг насельніцтву і другім галінам економіке країны.

Працяглы перыяд грамадскага развіцця прывёў к таму, што ў ўсіх краінах была сфарміравана цэлая індустрыя такога рода паслуг, якую можна характарызаваць прымяняльна к тэрыторыі як патэнцыял сферы забеспячэння рэгіянальнага развіцця. Аўтаномная дзейнасць дадзенай інфраструктуры больш выгадна грамадству, кожнай з галін народнай гаспадаркі, бо дазваляе падвысіць якасць, скараціць час і выдаткі па выглядзе выпалняемых прац.

Уся разнастайнасць работ па забеспячэнню эканамічнага развіцця класіфікуюць праз зборны тэрмін “інфраструктура”. Першапачаткова гэты тэрмін з’явіўся ў будаўніцтве і панімаўся перш як аснова, фундамент. Пачынаючы з 40-х гадоў XX стагоддзя ён стаў шырока выкарыстоўвацца ў ваеннай тэрміналогіі як сінонім розных дапаможных служб і сістэм, якія садзейнічалі б паспяховым дзеянням розных вайсковых саедзіненняў.

У эканамічнай літаратуры тэрмін “інфраструктура” ўпершыню стаў шырока выкарыстоўвацца ў пачатку 50-х гадоў XX стагоддзі. Спачатку ён тлумачыўся як комплекс умоў, якія забяспечваюць спрыяльнае развіццё прадпрымальніцтва ў аснаўных галінах эканомікі і для задавальнення патрэбаў насельніцтва. Аднак пераход ад планава-адміністрацыйнай сістэмы эканомікі да рыначных запатрабаваў карэннага ўдакладнення і глыбокага даследавання гэтага паняцця, падкрэсліваючы яго спецыфіку і асаблівасці.

Нашы даследаванні паказваюць, што надышоў час, нарэшце, вылучыць інфраструктуру рэгіёна ў самастойную галіну эканомікі, якая складаецца ў працэсе углублення і развіцця грамадскага падзела працы. Спецыфіка галін інфраструктуры ў тым, што яны не вырабляюць матэрыяльнай прадукцыі (тавараў), а прадстаўляюць паслугі. Улічваючы гэта, многія даследчыкі адносяць інфраструктуру к сферы паслуг.

Асноўная функцыя інфраструктуры рэгіёна – стварэнне спрыяльных умоў для паспяховага функцыянавання галінаў матэрыяльнай вытворчасці і як вынік – эканомікі ў цэлым. Іх характар неаднародны, а значыць, неаднародная і сама інфраструктура.

Інфраструктуру рэгіёна можна падзяліць на 5 груп:

1) вытворчую, якая ўключае комплекс атраслей, якія забяспечваюць знешнія ўмовы вытворчасці (транспарт, сувязь, электра-, газа-, водазабеспячэнне, складскую гаспадарку);

2) сацыяльную, ахопліваючую ахову здароўя, пасажырскі транспарт, жыллёва-камунальная гаспадарка, рознічную таргоўлю, грамадскае харчаванне, культуру, адукацыю;

3) фінансава-крэдытную, у якую ўваходзяць банкі, фондавыя і валютныя біржы, інвестыцыйныя фонды;

4) экалагічнае, рэалізуемую ў комплексе дзеяцельнасці, забяспечваючую спрыяльнае прыроднае асяроддзе для развіцця грамадскай вытворчасці і ахову навакольнага асяроддзя ад негатыўных паследстваў эканамічнай дзейнасці чалавека;

5) кіраўнічую, у круг інцэрэсаў якой уваходзяць навука, інфармацыя, прававая і заканатворчая дзейнасць, дзяржаўны апарат і інш.

Кожны з відаў інфраструктуры ўключае адпаведныя вытворчыя фонды, абаротныя рэсурсы, фінансавыя і працоўныя рэсурсы. Напрыклад, транспартная сістэма рэгіёну складаецца са знешняга і ўнутрыгарадскога транспарта.

Заданні

Заданне 1. Прачытайце тэкст на рускай мове і яго пераклад на беларускую мову. Прааналізуйце беларускі тэкст з пункту гледжання правільнасці, дакладнасці і чысціні маўлення. Выпраўце памылкі, растлумачце іх прычыны.

Заданне 2. Прачытайце тэкст. Што вы можаце сказаць адносна яго функцыянальна-стыльвай прыналежнасці?

Заданне 3. Знайдзіце ў беларускім тэксце дзеепрыметнікі і параўнайце іх з рускім перакладам. Ацаніце правільнасць перакладу.

Заданне 4. Вызначце лексічнае значэнне выдзеленых слоў і словазлучэнняў у рускамоўным тэксце. Перакладзіце словы на беларускую мову (пры неабходнасці карыстайцеся слоўнікамі).

Заданне 5. Выпішыце назоўнікі, якія ўжываюцца толькі ў форме адзіночнага ліку.

Адносіны, барацьба, блакіт, гарэнне, грошы, гуманізм, дровы, змрок, калоссе, клопат, колас, мэбля, поўнач, садавіна, спакой, студэнцтва, суткі, фітнэс, ічасце, экватар.

Заданне 6. Перакладзіце на беларускую мову словазлучэнні з лічэбнікамі і запішыце іх. Адкажыце, чым адрозніваецца ўжыванне гэтых лічэбнікаў ад адпаведных у рускай мове.

Четыре человека, два первых дня, три пятиэтажных дома, две пятых населения, три целых и четыре десятых, три новеньких автомобиля, четыре древних дуба, в тридцати метрах от дороги, в двух шагах от дома, шесть суток, тридцать три руководителя.

Заданне 7. Зрабіце пераклад беларускамоўнага тэксту ў размоўным стылі.

9. ПРИЧИНЫ, ТИПЫ И СОЦИАЛЬНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ИНФЛЯЦИИ

Причины инфляции многообразны и подразделяются на внутренние и внешние. К *внешним причинам* относятся:

- падение курса национальной денежной единицы по отношению к валютам других стран – происходит рост цен на импортные товары; обмен валют требует дополнительной денежной эмиссии;

- мировые экономические кризисы – сказывается спад производства экспортируемой продукции, растут цены на топливно-энергетические ресурсы (экономика Республики Беларусь на 90 % зависит от импортируемых товаров);

- состояние платежного баланса страны; валютная и внешнеторговая политика страны.

К *внутренним причинам* относятся:

- дефицит государственного бюджета – покрытие его займами центрального банка резко увеличивает количество денег в обращении;

- расходы на военные цели – увеличивается бюджетный дефицит, а это ведет к инфляции; военный сектор не создает потребительский продукт, а его работники увеличивают платежеспособный спрос;

- расходы на социальные цели, не адекватные возможностям национальной экономики – при кризисе правительство пытается поддержать население через индексацию заработной платы, различные пособия, доплаты и т. п., что увеличивает количество денег в обращении и усиливает инфляцию;

- чрезмерные инвестиции – в отдельные отрасли страны (в сельское хозяйство);

- структурные нарушения в экономике – между спросом и предложением, накоплением и потреблением, доходами и расходами.

Выделяют следующие *типы инфляции*: инфляцию спроса и инфляцию издержек или предложения. Под инфляцией спроса люди, коммерческие фирмы и правительство в силу обстоятельств тратят больше денег, чем стоят производимые страной товары. Спрос в целом оказывается больше суммарного предложения товаров, а это ведет к росту общего уровня цен, т. е. к инфляции. Об этой ситуации экономисты говорят: «Слишком много денег охотится за слишком малым количеством товаров».

Инфляция спроса хорошо известна в республике. В бывшем СССР она вылилась в постоянную дефицитность почти всех товаров.

Инфляция издержек или предложения проявляется вследствие роста цен из-за увеличения издержек производства. **Причины:** увеличение цен на сырье (прежде всего энергоресурсы); действия профсоюзов по повышению заработной платы, монополистическое или олигополистическое ценообразование на ресурсы и др. Рост издержек вызывает сокращение совокупного предложения и дальнейший рост цен.

Социальные последствия инфляции можно отнести к негативным, поскольку происходит ухудшение жизни населения; рост цен значительно превышает реальную заработную плату; стимулы к труду и его качеству падают; страдают больше всего менее защищенные слои населения; сбережения населения обесцениваются; усиливается социальная напряженность.

Прычыны, тыпы і сацыяльныя наступствы інфляцыі

Чыннікі інфляцыі шматлікія і падпадзяляюцца на ўнутраныя і вонкавыя. Да знешніх прычын адносяцца:

- падзенне курса нацыянальнай грашовай адзінкі ў адносінах к валюце іншых краін – адбываецца рост кошта на імпартныя тавары; абмен валют патрабуе дадатковай дзенежнай эмісіі;

- сусветныя эканамічныя крызісы – адбываецца спад вытворчасці экспартуемай прадукцыі, растуць цэны на топліўна-энергетычныя рэсурсы (эканоміка Рэспублікі Беларусь на 90 % залежыць ад імпартуемых тавараў);

- састаянне плацежнага баланса краіны; валютная і знешнетарговая палітыка краінаў.

К ўнутраным прычынам адносяцца:

- дэфіцыт дзяржаўнага бюджэта – пакрыццё яго займамі цэнтральнага банку рэзка павялічвае колькасць грошай у абрашчэнні;

- расходы на ваенныя цэлі – павялічваецца бюджэтны дэфіцыт, а гэта вядзе к інфляцыі; ваенны сектар не стварае спажывецкі прадукт, а яго работнікі павялічваюць плацежаспасобны спрос;

- расходы на сацыяльныя цэлі, не адекватныя магчымасцям нацыянальнай эканомікі – пры крызісе ўрад спрабуе падтрымаць насельніцтва чэраз індэксацыю заработнай платы, розныя дапаможнікі, даплаты і да т. п., што павялічвае колькасць грошаў у звароце і ўзмацняе інфляцыю;

- празмерныя інвестыцыі – у асобныя отрасли краіны (у сельскую гаспадарку);

- структурныя парушэнні ў эканоміке – між спрасам і прапановай, назапашваннем і спажываннем, даходамі і расходамі.

Вылучаюць наступныя тыпы інфляцыі: інфляцыю спрасу і інфляцыю выдаткаў ці прапановы. Пад інфляцыяй спраса людзі, камерцыйныя фірмы і ўрад у сілу абставінаў марнуюць больш грошаў, чым каштуюць вырабляныя краінай тавары. Попыт у цэлым аказваецца больш сумарнага прэдажэння тавараў, а гэта вядзе к росту агульнага ўзроўня кошта, т. е. к інфляцыі. Аб гэтай сітуацыі эканамісты кажуць: “Занадта шмат грошаў палое за занадта малой колькасцю тавараў”.

Інфляцыя спраса добра знаёмая ў рэспубліцы. У былым СССР яна вылілася ў пастаянную дэфіцытнасць амаль усіх тавараў.

Інфляцыя выдаткаў ці прапановы выяўляецца з прычыны росту коштаў із-за павелічэння выдаткаў прайзводства. Прычыны: павелічэнне цэн на сяр’ё (перш за ўсё энергарэсурсы); дзеянні прафсаюзаў па павышэнню зароботнай платы, манопалістычнае або алігапалістычнае цэнаўтварэнне на рэсурсы і інш. Рост выдаткаў выклікае скарачэнне савакупнай прапановы і далейшы рост цэн.

Сацыяльныя паследствы інфляцыі можна аднесці к негатыўным, пасколькі адбываецца ухудшэнне жыцця насельніцтва; рост цен значна прывышае рэальную зароботную плату; стымулы к працы і яе якасцву падаюць; страдаюць больш за усё менш зашчышчонныя пласты насельніцтва; сбражэнні насельніцтва абясцэнхваюцца; узмацняецца сацыяльная напружанасць.

Заданні

Заданне 1. Прачытайце тэкст на рускай мове і яго пераклад на беларускую мову. Прааналізуйце беларускі тэкст з пункту гледжання правільнасці, дакладнасці і чысціні маўлення. Выпраўце памылкі, растлумачце іх прычыны.

Заданне 2. Прачытайце тэкст. Што вы можаце сказаць адносна яго функцыянальна-стылёвай прыналежнасці?

Заданне 3. Выпішыце з беларускамоўнага тэксту словы і словазлучэнні, найбольш характэрныя для навуковага стылю.

Заданне 4. Выпішыце з беларускамоўнага тэксту назоўнікі мужчынскага роду, запішыце іх у родным склоне адзіночнага ліку, растлумачце адрозненні канчаткаў у беларускай і рускай мовах.

Заданне 5. Выпішыце назоўнікі, якія ўжываюцца толькі ў форме множнага ліку.

Абцугі, брусніцы, бяліла, вотруб’е, воцат, запіс, змрок, кансервы, крупы, мемуары, паводзіны, падлога, пачак, півоня, прыбытак, прыцемкі, садавіна, святло, уцёкі, хованкі.

Заданне 6. Перакладзіце словазлучэнні на беларускую мову.

Бабушка добрее тётки, день длиннее ночи, дорога шире тропинки, золото дороже серебра, квартира меньше дома, кислород тяжелее азота, книга интереснее фильма, кухня просторнее спальни, мёд слаще сахара, река Днепр длиннее Прони, ртуть тяжелее свинца, серьги дороже цепочки, сестра старше брата, сосна красивее берёзы, чай вкуснее кофе, черника вкуснее ежевики.

Заданне 7. Напішыце анатацыю, выкарыстоўваючы сродкі лагічнай сувязі, якія ўжываюцца для анатавання (гл. дадатак).

10. ИНФЛЯЦИЯ И ЕЕ ФОРМЫ

Инфляция (от лат. *inflation* – вздутие) – процесс повышения общего уровня цен в стране, ведущий в итоге к снижению реальной покупательной силы денег.

В реальной жизни инфляция проявляется как повышение общего уровня цен. Однако не всякое повышение носит инфляционный характер. Так, экономически оправданным будет повышение цен вследствие улучшения качества продукции, ухудшения условий добычи сырья, изменения структуры спроса. Рост затрат на научно-исследовательские работы, сырье, изменение величины спроса – это закономерные явления, присущие любой экономике и вызывающие рост цен на отдельные товары и услуги. Вместе с тем систематический рост цен на товары без улучшения их качественных характеристик объясняется инфляцией.

При постоянном росте цен наблюдается падение реальных доходов населения, так как рост цен обгоняет доходы и за то же количество денег можно приобрести все меньше благ, т. е. происходит падение покупательной способности денег. В связи с этим инфляцию можно определить как процесс обесценивания денег.

В зависимости от характера и темпов нарастания инфляционных процессов различают следующие формы инфляции:

1) ползучая. Для данного типа инфляции характерны невысокие темпы роста цен (до 10 % в год). Ползучая инфляция присуща большинству стран с развитой рыночной экономикой;

2) галопирующая. Темп роста цен при галопирующей инфляции составляет от 10 до 40 % в год. Такая инфляция становится трудноуправляемой;

3) гиперинфляция. Гиперинфляция – ситуация в экономике, когда рост общего уровня цен в стране в течение месяца превышает 50 %

или когда цены за год повышаются на 1000 %. Странами, пережившими в XX веке гиперинфляцию, являются Германия, в которой в 20-е годы цены росли на 10 % за час, и Боливия середины 80-х годов, где общий уровень цен повысился за год более чем в 80 раз!

Страна, попавшая в полосу гиперинфляции, обречена на тяжелейшие социальные и политические беды. Дело в том, что гиперинфляция для экономики так же опасна, как СПИД для человека. Ведь СПИД сам по себе человека не убивает. Он лишь разрушает важнейшую систему организма – иммунную, делая человека беззащитным перед другими болезнями, которые и становятся непосредственной причиной смерти. Точно так же гиперинфляция не уничтожает экономику саму по себе, а разрушает важнейшие механизмы экономики.

Последствия инфляции представляют большую угрозу для прогнозирования экономического развития, планирования хозяйственной деятельности в уровнях производительности.

Інфляцыя і яе формы

Інфляцыя (ад лац. *inflation* – уздуцце) – працэс павышэння агульнага ўзроўня цен у краіне, вядушчы ў ітогу к сніжэнню рэальнай пакупацельскай сілы грошаў.

У рэальным жыцці інфляцыя праяўляецца як павышэнне агульнага ўзроўня цен. Аднак не ўсякае павышэнне носіць інфляцыйны характар. Так, эканамічна апраўданым будзе павышэнне цен у рэзультате паляпшэння якасцтва прадукцыі, пагаршэння умоў дабычы сяравіны, змянення структуры спраса. Рост затрат на навукова-даследчыя работы, сяравіну, змяненне велічыні спрасу – гэта заканамерныя з’явы, уласцівыя любой эканоміке і выклікаюць рост цен на асобныя тавары і паслугі. Разам з тым сістэматычны рос кошта на тавары без паляпшэння іх якасценных характарыстык аб’ясняецца інфляцый.

Пры сталым росце кошта назіраецца падзенне рэальных даходаў насельніцтва, так як рост кошта абганяе даходы і за тую ж колькасць грошаў можна набыць усё менш благ, т. е. адбываецца падзенне пакупніцкай спосабнасці грошаў. У сувязі з гэтым інфляцыю можна апрэдзяліць як працэс абясцэнніванія грошай.

У залежнасці ад характара і тэмпаў нарастання інфляцыйных працэсаў адрозніваюць наступныя формы інфляцыі:

1) паузучая. Для дадзенага тыпа інфляцыі характэрны невысокія тэмпы росту кошта (да 10 % у год). Паузучая інфляцыя ўласцівая большасці краін з развітой рыначнай эканомікай;

2) галапуючая. Тэмп росту кошта пры галапуючай інфляцыі складае ад 10 да 40 % у год. Такая інфляцыя становіцца цяжкаупраўляльнай;

3) гіперінфляцыя. Гіперінфляцыя – сітуацыя у эканоміке, калі рост агульнага узроўня цэн у краіне на працягу месяца правышае 50 % або калі цэны за год павышаюцца на 1000 %. Краінамі, якія перажылі ў XX стагоддзі гіперінфляцыю, з’яўляюцца Германія, у якой у 20-я гады кошт раслі на 10 % за час, і Балівія сярэдзіны 80-х гадоў, дзе агульны ўзровень кошта павысіўся за год большы чэм у 80 разоў!

Краіна, папаўшая у паласу гіперінфляцыі, асуджана на найцяжкія сацыяльныя і палітычныя беды. Справа ў тым, што гіперінфляцыя для эканомікі такая ж апасная, як СНІД для чалавека. Бо СНІД сам па сабе чалавека не губіць. Ён толькі разбурае важнейшую сістэму арганізму – імунную, дзеля чалавека беззашытным перад іншымі хваробамі, якія і становяцца непасрэднымі прычынамі смерці. Гэтак жа гіперінфляцыя не унічжае эканоміку саму па сабе, а разбурае важнейшыя механізмы эканомікі.

Наступствы інфляцыі прадстаўляюць вялікую ўгрозу для прагназіравання эканамічнага развіцця, планіравання гаспадарчай дзейнасці ва ўзроўнях праіздзіцельнасці.

Заданні

Заданне 1. Прачытайце тэкст на рускай мове і яго пераклад на беларускую мову. Прааналізуйце беларускі тэкст з пункту гледжання правільнасці, дакладнасці і чысціні маўлення. Выпраўце памылкі, растлумачце іх прычыны.

Заданне 2. Выпішыце з беларускага тэксту тэрміны і растлумачце іх значэнні.

Заданне 3. Ахарактарызуйце назоўнікі паводле іх родавай прыналежнасці. Падбярэйце да назоўнікаў прыметнікі.

Боль, большасць, брыво, вокіс, дроб, жарабя, жыццё, запіс, кафля, кенгуру, мазоль, палын, продаж, пыл, сабака, сцябло, туфель, цень, шаль, яблык.

Заданне 4. Знайдзіце ў беларускім тэксце назоўнікі мужчынскага роду, запішыце іх у месным склоне адзіночнага ліку, растлумачце адрозненні канчаткаў у беларускай і рускай мовах.

Заданне 5. Знайдзіце словазлучэнні, у якіх дапушчаны памылкі ў дапасаванні. Запішыце словазлучэнні правільна.

Вялікі цень, глыбокая Свіслач, дарагая шаль, дзесятковая дроб, едкая гар, жорсткая помста, злая сабака, кіслыя журавіны, моцная боль, нецікавы абавязак, рыбная кансерва, смачны яблык, сонечны поўдзень, старажытны Гродна, тэхнічная перакіс.

Заданне 6. Знайдзіце ў тэксе на рускай мове дзеепрыметнікі, а ў беларускім тэксе – іх адпаведнікі на беларускай мове. Ацаніце правільнасць перакладу.

Заданне 7. Напішыце анатацыю, выкарыстоўваючы сродкі лагічнай сувязі, якія ўжываюцца для анатавання (гл. дадатак).

11. ОБЪЕКТЫ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА. ХОЗЯЙСТВЕННЫЕ ОПЕРАЦИИ И ХОЗЯЙСТВЕННЫЕ ПРОЦЕССЫ

Предмет бухгалтерского учета – наличие и движение имущества организации, т. е. хозяйственные средства, капитал и обязательства, а также хозяйственные операции, происходящие в процессе снабжения, производства и реализации продукции (работ, услуг).

Объектами бухгалтерского учета являются средства организации (активы), источники их формирования (пассивы) и хозяйственные операции, происходящие в процессе снабжения, производства, реализации. Активы – это имущество, в том числе имущественные права, исключительные права на результаты интеллектуальной деятельности, учитываемые организацией в результате хозяйственных операций. Пассивы – это обязательства и капитал организации.

Капитал – активы организации за вычетом всех ее обязательств.

Обязательства – задолженность организации, которая возникает в результате хозяйственных операций, совершенных до отчетной даты, и погашение которой приведет к уменьшению активов или увеличению капитала.

Хозяйственная операция – действие или событие, вызывающее изменения в объеме, составе, размещении и использовании активов или пассивов организации.

Хозяйственные операции формируют кругооборот капитала, состоящий из трех стадий:

- снабжение (заготовление);
- производство;
- реализация.

В процессе снабжения (заготовления) организация приобретает у поставщиков производственные запасы (материалы, топливо, удобрения, средства защиты растений и др.), необходимые для хозяйственной деятельности и обеспечивающие вместе со средствами труда и рабочей силой производственные процессы организации.

В процессе производства создается новый продукт, стоимость которого состоит из стоимости потребленных средств труда, выраженных в стоимости израсходованных производственных запасов, суммы амортизации износившихся частей основных средств, а также труда человека.

В процессе реализации произведенный товар продается. Реализация – совокупность хозяйственных операций по сбыту и продаже продукции. В процессе ее осуществления товаропроизводителям возвращаются в денежной форме затраты, связанные с производством и сбытом продукции, и определенная сумма прибыли. Таким образом, происходит последовательное движение (превращение) имущества (хозяйственных средств) из одной формы в другую и переход из одного процесса в другой, между которыми не должно быть перерывов.

Аб'екты бухгалтарскага ўліку. Гаспадарчыя аперацыі і гаспадарчыя працэсы

Прадмет бухгалтарскага ўліку – наяўнасць і рух маёмасці арганізацыі, г. зн. гаспадарчыя сродкі, капітал і абавязацельствы, а таксама гаспадарчыя аперацыі, праісходзячыя у працэсе забеспячэння, вытворчасці і рэалізацыі прадукцыі (работ, паслуг).

Аб'ектамі бухгалтарскага ўліку з'яўляюцца сродкі арганізацыі (актывы), крыніцы іх фарміравання (пасівы) і гаспадарчыя аперацыі, адбываюшыся ў працэсе забеспячэння, вытворчасці, рэалізацыі. Актывы – гэта маёмасць, у тым ліку маёмасныя правы, выключныя правы на вынікі інтэлектуальнай дзейнасці, ўлічваюшыся арганізацыяй у рэзультате гаспадарчых аперацый. Пасівы – гэта абавязацельствы і капітал арганізацыі.

Капітал – актывы арганізацыі за вычэтам усех яе абавязацельств.

Абавязацельствы – запазычанасць арганізацыі, якая ўзнікае ў рэзультате гаспадарчых аперацый, здзейсненых к справаздачнай даце, і пагашэнне якой прывядзе к умяншэнню актываў або павелічэнню капітала.

Гаспадарчая аперацыя – дзеянне або падзея, выклікаючая змены ў аб’ёме, складзе, размяшчэнню і выкарыстанню актываў або пасіваў арганізацыі.

Гаспадарчыя аперацыі фарміруюць кругазварот капітала, складаючыся з трох стадый:

- забеспячэнне (нарыхтоўка);
- праіводства;
- рэалізацыя.

У працэсе снабжэння (нарыхтоўкі) арганізацыя набывае ў пастаўшчыкоў вытворчыя запасы (матэрыялы, паліва, угнаення, сродкі аховы раслін і інш.), неабходныя для гаспадарчай дзейнасці і забяспечваючыя разам са сродкамі працы і працоўнай сілай вытворчыя працэсы арганізацыі.

У працэсе праіводства ствараецца новы прадукт, стоімасць якога складаецца з кошта спажытых сродстваў працы, выражаных у стоімасці ізрасходаваных вытворчых запасаў, сумы амартызацыі і зносіўшыхся часцей асноўных сродкаў, а таксама працы чалавека.

У працэсе рэалізацыі праіведзены тавар прадаецца. Рэалізацыя – савакупнасць гаспадарчых аперацый па збыце і прадажы прадукцыі. У працэсе яе ажыццяўлення таваравытворцам вяртаюцца ў дзенежнай форме затраты, звязаныя з вытворчасцю і збытам прадукцыі, і пэўная сума прыбылі. Такім чынам, адбываецца паследавацельнае двіжэнне (ператварэнне) маёмасці (гаспадарчых сродкаў) з адной формы ў іншую і пераход і аднаго працэса ў другі, паміж якімі не павінна быць перарываў.

Заданні

Заданне 1. Прачытайце тэкст на рускай мове і яго пераклад на беларускую мову. Прааналізуйце беларускі тэкст з пункту гледжання правільнасці, дакладнасці і чысціні маўлення. Выпраўце памылкі, растлумачце іх прычыны.

Заданне 2. Вызначце ў беларускім тэксце фанетычныя, арфаграфічныя, лексічныя, марфалагічныя, словаўтваральныя, сінтаксічныя асаблівасці беларускай мовы ў параўнанні з рускай.

Заданне 3. Знайдзіце ў тэксце на рускай мове дзееспрыметнікі, а ў беларускім тэксце – іх адпаведнікі на беларускай мове. Ацаніце правільнасць перакладу.

Заданне 4. Выпішыце з беларускага тэксту адназначныя і мнагазначныя словы (пры неабходнасці звяртайцеся да слоўнікаў).

Заданне 5. Перакладзіце словазлучэнні на рускую мову. Вызначце род назоўнікаў у абедзвюх мовах.

Бадлівае цяля, вялізны цень, вялікая зала, вялікі ахапак дроў, дубовая камода, едкі гар, конскі капыт, парваная кішэнь, працоўны мазоль, пякучы боль, сонечны россып, старажытны летапіс, старажытны рукапіс, чыстая бялізна, шэрая гусь.

Заданне 6. Выпішыце прыметнікі, ад якіх не ўтвараюцца ступені параўнання.

Асенні, аржаны, белы, буланы, важны, вішнёвы, высокі, драгі, жалезны, жанаты, лёгкі, лысы, малады, малочны, старажытны, сухі, сыраваты, хворы, цяжкі, шырокі, яснавокі.

Заданне 7. Напішыце анатацыю, выкарыстоўваючы сродкі лагічнай сувязі, якія ўжываюцца для анатавання (гл. дадатак 1).

12. БУХГАЛТЕРСКИЙ БАЛАНС, ЕГО НАЗНАЧЕНИЕ, СТРОЕНИЕ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В УПРАВЛЕНИИ ПРОИЗВОДСТВОМ

Для управления производственной и *финансовой деятельностью* организации необходимо иметь обобщенные сведения о составе средств (имущества) и источниках их формирования. Чтобы получить такие сведения, составляется *бухгалтерский баланс*. Все имущество группируется и обобщается в балансе в едином денежном измерении. Баланс составляется на определенный момент времени, как правило, на первое число (месяца, квартала, года), поэтому *показатели* в нем содержатся в статике, а не в динамике.

Бухгалтерским балансом называется способ отражения в денежной оценке на определенную дату активов организации по их функциональной роли в процессе производства в сопоставлении с источниками их формирования. Графически бухгалтерский баланс представляет собой таблицу, которая делится на две части для отдельного отражения видов активов и их источников.

Одна часть – *актив* – отражает активы (имущество) организации по составу и размещению, а вторая часть – *пассив* – имущество организации по источникам его формирования.

Итоги актива и пассива баланса всегда должны быть равны между собой. Равенство итогов актива и пассива баланса имеет большое контрольное значение, поскольку является средством проверки правильности бухгалтерских записей и составления баланса. Итог баланса называется его валютой.

Основным элементом бухгалтерского баланса является статья, под которой понимают *показатель (строку) актива и пассива*, характеризующий отдельный вид средств или источник их образования. В активе, например, могут быть такие статьи: «Основные средства», «Запасы», «Денежные средства» и другие, а в пассиве – «Уставный капитал», «Нераспределенная прибыль», «Кредиторская задолженность» и др.

В бухгалтерском балансе активы и пассивы должны представляться раздельно. В зависимости от срока обращения или погашения они делятся на *краткосрочные* и *долгосрочные*. Однородные статьи баланса объединяются в группы и разделы.

В результате в настоящее время бухгалтерский баланс Республики Беларусь содержит пять разделов, из них два раздела находятся в активе, а три – в пассиве.

Статьи актива сгруппированы в два раздела: I. «Долгосрочные активы» и II. «Краткосрочные активы», а в пассиве баланса статьи сгруппированы в три раздела: III. «Собственный капитал», IV. «Долгосрочные обязательства» и V. «Краткосрочные обязательства».

В бухгалтерском балансе обязательно указывается название организации и дата, к которой относятся показатели. Следовательно, баланс представляет собой отчет о том, что организация имеет и что должна на конкретную дату. Как правило, бухгалтерские балансы имеют показатели за текущий и предыдущий период для отражения изменения финансового состояния организаций.

Бухгалтарскі баланс, яго прызначэнне, будаванне і выкарытанне ў кіраванні вытворчасцю

Для кіравання вытворчай і фінансавай дзейнасцю арганізацыі неабходна мець абагульненыя сведзення аб складзе сродкаў (маёмасці) і выгодах іх фармавання. Каб атрымаць такія звесткі, складаецца бухгалтарскі баланс. Уся маёмасць групуецца і абагульняецца ў балансе ў адном дзенежным ізмярэнні. Баланс складаецца на пэўны момант часу, як правіла, на першае чысло (месяцы, кварталу, гады), па гэтаму паказчыкі ў ім змяшчаюцца ў статыке, а не ў дынаміке.

Бухгалтарскім балансам называецца метада атражэння ў фінансавай ацэнке на пэўную дату актываў арганізацыі па іх функцыянальнай ролі ў працэсе прайзводства ў сапастаўленні з крыніцамі іх фарміравання. Графічаскі бухгалтарскі баланс прадстаўляе сабой табліцу, якая

дзеляцца на дзве часці для раздзельнага адлюстравання відаў актываў і іх істочнікаў.

Адна частка – актывы – адлюстроўвае актывы (маёмасць) арганізацыі па саставе і размяшчэнню, а другая частка – пасіў – маёмасць арганізацыі па крыніцах яго фарміравання.

Вынікі актыву і пасівы балансу заўсёды павінны быць роўныя між сабою. Роўнасць вынікаў актыва і пасіва балансу мае вялікае кантрольнае значэнне, паколькі з’яўляецца сродствам праверкі правільнасці бухгалтарскіх запісаў і складання балансу. Ітог балансу называецца яго валютай.

Асноўным элементам бухгалтарскага балансу з’яўляецца артыкул, пад якой разумеюць паказчык (радок) актыву і пасіву, характарызуе асобны від сродкаў або крыніца іх адукацыі. У актыве, напрыклад, могуць быць такія аркушы: “Асноўныя сродства”, “Запасы”, “Дзенежныя сродкі” і інш., а ў пасіве – “Статутны капітал”, “Неразмержаваная прыбыль”, “Крэдыторскі пазык” і інш.

У бухгалтарскім балансе актывы і пасівы павінны прадстаўляцца паасобна. У залежнасці ад тэрміна абрашчэння або пагашэння яны дзеляцца на краткасрочныя і доўгасрочныя. Аднародныя артыкулы балансу аб’ядноўваюцца ў групы і раздзелы.

У выніку ў цяперашні час бухгалтарскі баланс Рэспублікі Беларусь змяшчае пяць раздзелаў, із іх два раздзела знаходзяцца ў актыве, а тры – у пасіве.

Артыкулы актыву згрупіраваны ў два раздзела: I. “Доўгатэрміновыя актывы” і II. “Кароткатэрміновыя актывы”, а ў пасіве балансу артыкулы згрупіраваны ў тры раздзела: III. “Уласны капітал”, IV. “Доўгатэрміновыя абавязкі” і V. “Кароткатэрміновыя абавязацельствы”.

У бухгалтарскім балансе абавязкова ўказваецца назва арганізацыі і дата, к якой адносяцца паказальнікі. Такім чынам, баланс прадстаўляе сабой справаздачу аб тым, што арганізацыя мае і што павінна на канкрэтную дату. Як правіла, бухгалтарскія балансы маюць паказчыкі за цякучы і папярэдні перыяд для атражэння змены фінансавага стана арганізацыі.

Заданні

Заданне 1. Прачытайце тэкст на рускай мове і яго пераклад на беларускую мову. Прааналізуйце беларускамоўны тэкст з пункту гледжання правільнасці, дакладнасці і чысціні маўлення. Выпраўце памылкі, растлумачце іх прычыны.

Заданне 2. Выпішыце з беларускага тэксту назоўнікі мужчынскага роду, запішыце іх у родным склоне адзіночнага ліку, растлумачце адрозненні канчаткаў у беларускай і рускай мовах.

Заданне 3. Вызначце лексічнае значэнне выдзеленых слоў і словазлучэнняў у рускамоўным тэксце. Перакладзіце іх на беларускую мову (пры неабходнасці карыстайцеся слоўнікам).

Заданне 4. Знайдзіце ў беларускім тэксце дзеясловы, утварыце ад іх дзеепрыслоўі адпаведнага трывання. Растлумачце правапіс суфіксаў.

Заданне 5. Спішыце словазлучэнні, ставячы назоўнікі, запісаныя ў дужках, у форме меснага склону адзіночнага ліку. Растлумачце правапіс канчаткаў назоўнікаў.

Бегаць на (снег), боль на ўсім (цела), быць на (від), гаварыць на (тэлефон), жыць у (Мінск), знаходзіцца ў (адпачынак), размаўляць пры (муж), мазоль на (палец), муха ў (малако), прыехаць у (верасень), стаяць на (дождж), сустрэцца на тым (тыдзень), сядзець на (бераг), у родным (край), хадзіць па (горад).

Заданне 6. Выпраўце памылкі ва ўжыванні займеннікаў.

Абяцаць цябе, дзякую цябе, з самой раніцы, з'еў нішто салёнае, маўчаць пра табе, не магу дараваць сябе, некага спытаць, нечага чытаць, нічому не здзіўляўся, падзякаваць табе, пазнаю сябе, перамагчы сабе, прыехаць да цябе, расказаць пра сябе, убачыць табе, хваліць сабе.

Заданне 7. Выпішыце словы, з якімі вы сустрэліся ўпершыню, і складзіце з імі сказы.

13. СИНТЕТИЧЕСКИЕ И АНАЛИТИЧЕСКИЕ СЧЕТА И ИХ ВЗАИМОСВЯЗЬ

Для управления, руководства, контроля и планирования хозяйственных процессов, организации расчетов с работниками, заказчиками, поставщиками, бюджетом, собственниками организации требуется бухгалтерская информация различной степени обобщения – сводная и более подробная (детализированная).

Различные пользователи предъявляют различные требования к плотности информации. Исходя из этого в бухгалтерском учете для получения различных по степени детализации показателей используются синтетические и аналитические счета. Соответственно этим двум видам счетов ведется синтетический и аналитический учет.

Синтетический учет по законодательству рассматривается как отражение имущества, обязательств и хозяйственных операций в обоб-

щенных денежных показателях (ведется на синтетических счетах), а аналитический учет – детализированное отражение имущества, обязательств и хозяйственных операций в натуральных, количественных и денежных показателях (внутри каждого синтетического счета).

Аналитический учет является наиболее трудоемким, так как составляет основу бухгалтерского учета в той степени детализации учитываемых объектов, в какой это необходимо для аппарата управления организацией, а также внешних пользователей.

Счета бухгалтерского учета, отражающие наличие и движение имущества организации и источников его формирования в обобщенном виде только в денежном выражении называются синтетическими счетами.

Аналитическими счетами называются счета, отражающие наличие и движение имущества организации и его источников в подробном, детализированном виде. Аналитические счета открываются в развитие каждого синтетического счета и степень детализации аналитических счетов достигается путем использования трех видов измерителей: натурального, трудового и денежного.

Между синтетическим и относящимися к нему аналитическими счетами существует непрерывная взаимосвязь:

- на аналитических счетах отражаются те же качественно однородные факты хозяйственной жизни, что и на объединяющем их синтетическом счете, но по более детализированным экономическим группировкам;

- структура аналитических счетов аналогична структуре синтетических и состоит из двух частей (дебета и кредита), оборотов и сальдо;

- итоги оборотов и сальдо аналитических счетов равны итогу оборотов и сальдо синтетического счета, объединяющего их;

- если на синтетическом счете учитываются активы, то и на относящихся к нему аналитических счетах отражаются активы и, наоборот, если на синтетическом счете показаны капитал или обязательства, то и на детализирующих его аналитических счетах отражаются аналогичные объекты бухгалтерского учета;

- аналитические счета корреспондируют с другими счетами только через синтетический счет, который их объединяет (сами аналитические счета не участвуют в корреспонденции ни с одним видом счетов: синтетическими; субсчетами; аналитическими).

Таким образом, каждый синтетический счет вместе с принадлежащими к нему аналитическими счетами образует самостоятельную информационную систему.

В практике бухгалтерского учета, кроме синтетических (счета первого порядка) и аналитических счетов, применяются еще и субсчета (счета второго порядка), играющие промежуточную роль между ними. С их помощью осуществляется дополнительная группировка данных аналитического учета для получения более обобщенных сведений об отражаемых объектах.

Подразделение на субсчета позволяет собирать в однородные группы многочисленные и разнообразные по своему назначению товарно-материальные ценности, денежные средства и др.

Перечень синтетических счетов и субсчетов разрабатывается в Плане счетов бухгалтерского учета, а количество аналитических счетов устанавливает сама организация, в зависимости от потребностей.

Сінтэтычныя і аналітычныя рахункі і іх узаемасувязь

Для кіравання, кіраўніцтва, кантроля і планавання гаспадарчых працэсаў, арганізацыі расчотаў з працаўнікамі, замоўцамі, пастаўшчыкамі, бюджэтам, уласнікамі арганізацыі трэбуецца бухгалтарская інфармацыя розлічнай ступені абабшчэння – зводная і больш падрабязная (дэталізаваная).

Розныя карыстачы прад'яўляюць розныя патрабаванні к плотнасці інфармацыі. Исходзячы із гэтага ў бухгалтарскім уліке для атрымання розных па ступені дэталізацыі паказчыкаў выкарыстоўваюцца сінтэтычныя і аналітычныя рахункі. Адпаведна гэтым двум відам рахункаў вядзецца сінтэтычны і аналітычны ўлікі.

Сінтэтычны ўлік па заканадаўству разглядаецца як адлюстраванне маёмасці, абязцельств і гаспадарчых аперацый у абагульненых дзенжных паказчыках (вядзецца на сінтэцічэскіх рахунках), а аналітычны ўлік – дэталізаванае адлюстраванне маёмасці, абавязцельств і гаспадарчых аперацый у натуральных, колькасных і дзенжных паказацелях (унутры кожнага сінтэтычнага рахункі).

Аналітычны ўлік з'яўляецца найбольш працаёмкім, так як складае аснову бухгалтарскага ўліка ў той ступені дэталізацыі улічваных аб'ектаў, у якой гэта неабходна для апарата кіравання арганізацыяй, а таксама вонкавых пользавацелей.

Рахункі бухгалтарскага ўліка, адлюстроўваюшчыя налічае і рух маёмасці арганізацыі і крыніц яго фарміравання ў абагульненым выглядзе толькі ў дзенжным відзе называюцца сінтэтычнымі рахункамі.

Аналітычнымі рахункамі называюцца рахункі, адлюстроўваючыя наяўнасць і рух маёмасці арганізацыі і яе крыніц у падрабязным, дэталізаваным выглядзе. Аналітычныя рахункі адкрываюцца ў развіцці кожнага сінтэтычнага рахунка і ступень дэталізацыі аналітычных рахункаў дасягаецца шляхам выкарыстання трох відаў ізмярыцелей: натуральнага, працоўнага і дзенжнага.

Паміж сінтэтычным і адносяшчымся к яму аналітычнымі рахункамі існуе непрырыўная взаемазвязь:

- на аналітычных рахунках адлюстроўваюцца тыя ж якасценна аднастайныя факты гаспадарчага жыцця, што і на аб'ядноўваючым іх сінтэтычным рахунку, але па больш дэталізаваным эканамічным групоўкам;

- структура аналітычных рахункаў аналагічная структуре сінтэтычных і складаецца з двух частак (дэбету і крэдыту), абаротаў і сальда;

- вынікі абаротаў і сальда аналітычных рахункаў роўныя выніку абаротаў і сальду сінтэтычнага рахункі, аб'ядноўваючыя іх;

- калі на сінтэтычным рахунку улічваюцца актывы, то і на адносячых к яму аналітычных рахунках адлюстроўваюцца актывы і, наадварот, калі на сінтэтычным рахунку паказаны капітал або абязцельствы, то і на дэталізуюшчых яго аналітычных рахунках адлюстроўваюцца аналагічныя аб'екты бухгалтарскага ўліка;

- аналітычныя рахункі карэспандуюць з іншымі рахункамі толькі чэраз сінтэтычны рахунак, які іх аб'ядзяняе (самі аналітычныя рахункі не ўдзельнічаюць у карэспандэнцыі ні з адным выглядам рахункаў: сінтэтычнымі; субрахунак; аналітычнымі).

Такім чынам, кожны сінтэтычны рахунак разам з прыналежнымі к яму аналітычнымі рахункамі ўтвораць самастойную інфармацыйную сістэму.

У практыцы бухгалтарскага ўліка, акрамя сінтэтычных (рахунку першага парадка) і аналітычных рахункаў, прымяняюцца яшчэ і субрахунак (рахунку другога парадка), іграючыя прамежутачную роль між імі. З іх дапамогай ажыццяўляецца дадатковая групоўка дадзеных аналітычнага ўліка для атрымання больш абагульненых сведзеній аб адлюстраваных аб'ектах.

Падраздзяленне на субрахунак дазваляе збіраць у аднастайныя групы шматлікія і разнастайныя па свайму прызначэнню таварна-матэрыяльныя каштоўнасці, грашовыя сродкі і інш.

Перачань сінтэтычных рахункаў і субрахунак распрацоўваецца ў Пlane рахункаў бухгалтарскага ўліка, а колькасць аналітычных рахункаў устанаўлівае сама арганізацыя, у залежнасці ад патрэбнасцей.

Заданні

Заданне 1. Прачытайце тэкст на рускай мове і яго пераклад на беларускую мову. Прааналізуйце беларускі тэкст з пункту гледжання правільнасці, дакладнасці і чысціні маўлення. Выпраўце памылкі, растлумачце іх прычыны.

Заданне 2. Пастаўце назоўнікі ў форме роднага склону адзіночнага ліку. Растлумачце правапіс канчаткаў назоўнікаў.

Алюміній, ампер, боль, вальс, вецер, вопыт, ганак, гатунак, горад, дождж, завод, захад, зуб, кілаграм, луг, настаўнік, памер, поспех, пясок, смех, снег, твар, узгорак, хлеб, ячмень.

Заданне 3. Знайдзіце ў беларускім тэксце назоўнікі мужчынскага роду, запішыце іх у месным склоне адзіночнага ліку, растлумачце адрозненні канчаткаў у беларускай і рускай мовах.

Заданне 4. Перакладзіце на беларускую мову словазлучэнні і запішыце іх.

Болезнь ангиной, вынуждены сообщить, выписывать газеты, думать о матери, жениться на Татьяне, идти через лес, купили брикет, овладеть знаниями, подкармливать цветок, показывать пример, послать за врачом, приносим извинения, проветривать помещение, слышать сквозь сон, смеяться над собой, тосковать о сестре.

Заданне 5. Выпішыце з беларускага тэксту адназначныя і мнагазначныя словы (пры неабходнасці звяртайцеся да слоўнікаў).

Заданне 6. Выпішыце з беларускамоўнага тэксту словы (словазлучэнні), якія належаць да тэрміналагічнай лексікі, і растлумачце іх значэнне.

Заданне 7. Адкажыце на пытанні: Аб чым гаворыцца ў дадзеным тэксце? Якія яго асноўныя палажэнні? Пры адказе карыстайцеся табліцай (гл. дадатак).

14. ПЛАН СЧЕТОВ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА

План счетов бухгалтерского учета организации представляет собой систематизированный перечень счетов, разработанный организацией на основе Типового плана счетов бухгалтерского учета, установленного законодательством Республики Беларусь, с учетом отраслевых и других особенностей хозяйственной деятельности.

В настоящее время в Республике Беларусь действует Типовой план счетов бухгалтерского учета и Инструкция о порядке применения Типового плана счетов бухгалтерского учета, утвержденная Постановлением Министерства финансов Республики Беларусь от 29.06.2011 № 50. В Типовом плане счетов указываются наименования синтетических счетов (счета первого порядка), их номера, а также номера и названия субсчетов, открываемых к отдельным синтетическим счетам. Для кодирования синтетических счетов используется двузначный шифр (от 01 до 99) серийно-порядковой системы нумерации. Эта система нумерации устанавливает серию порядковых номеров для группы однородных счетов, объединенных в отдельные разделы плана. В каждом разделе имеются свободные номера на случай дополнительного введения счетов. Нумерация субсчетов осуществляется в пределах каждого синтетического счета по порядку. Нумерация субсчетов однозначная, а забалансовых счетов – трехзначная. Аналитические счета в план не включаются. В соответствии с установленной системой план счетов включает 8 разделов:

- I. Долгосрочные активы.
 - II. Производственные запасы.
 - III. Затраты на производство.
 - IV. Готовая продукция и товары.
 - V. Денежные средства и краткосрочные финансовые вложения.
 - VI. Расчеты.
 - VII. Собственный капитал.
 - VIII. Финансовые результаты.
- Забалансовые счета.

В целях правильного и единого применения счетов разрабатывается и утверждается инструкция, в которой приводится характеристика хозяйственных операций по каждому счету и порядок их отражения в учете, а также даны указания по организации аналитического учета и приведена типовая корреспонденция каждого счета с другими счетами.

В учетной практике возникают операции, по которым в инструкции не даны рекомендации по корреспонденции счетов. В этом случае организации могут дополнить ее в соответствии с едиными подходами в организации бухгалтерского учета, предусмотренными инструкцией.

План рахункаў бухгалтарскага ўліку

План рахункаў бухгалтарскага ўліка арганізацыі ўяўляе сабой сістэматызаваны перачань рахункаў, распрацаваны арганізацыяй на аснове Тыпавога плана рахункаў бухгалтарскага ўліка, устаноўленага заканадаўствам Рэспублікі Беларусь, з улікам атраслявых і іншых асаблівасцей хазяйствадзейнасці.

У сучасны час у Рэспубліцы Беларусь дзействуе Тыпавы план рахункаў бухгалтарскага ўліка і Інструкцыя аб парадке прымянення Тыпавога плана рахункаў бухгалтарскага ўліка, зацверджаная Пастановай Міністэрства фінансаў Рэспублікі Беларусь ад 29.06.2011 № 50. У Тыпавым плане рахункаў называюцца найменаванні сінтэтычскіх рахункаў (рахункі першага парадка), іх нумары, а таксама нумары і назвы субрахунак, адкрываемых к асобным сінтэтычным рахункам. Для кадзіравання сінтэтычных рахункаў існуюцца двухзначны шыфры (ад 01 да 99) серыйна-парадкавай сістэмы нумарацыі. Гэтая сістэма нумарацыі ўстанаўлівае серыю парадкавых нумароў для групы аднастайных рахункаў, аб'яднаных у асобныя раздзелы плана. У кожным раздзеле ёсць свабодныя нумары на случай дадатковых ўводзін рахункаў. Нумарацыя субрахунка асушчэствляецца в межах кожнага сінтэтычнага рахунка па парадку. Нумарацыя субрахунак адназначная, а забалансавых рахункаў – трохзначная. Аналітычныя рахункі ў план не ўключаюцца. У сааветствіі з устаноўленай сістэмай план рахункаў уключае 8 раздзелаў:

- I. Доўгатэрміновыя актывы.
 - II. Вытворчыя запасы.
 - III. Выдаткі на вытворчасць.
 - IV. Гатовая прадукцыя і тавары.
 - V. Грашовыя сродкі і кароткатэрміновыя фінансавыя ўкладанні.
 - VI. Разлікі.
 - VII. Уласны капітал.
 - VIII. Фінансавыя вынікі.
- Забалансавыя рахункі.

У цялях правільнага і адзінага прымянення рахункаў разрабавяецца і утвараецца інструкцыя, у якой прыводзіцца характэрыстыка хазяйственных аперацый па кожнаму рахунку і парадак іх адлюстравання ў ўліку, а таксама даны ўказанні па арганізацыі аналітычэскага ўліка і прыведзена тыпавая карэспандэнцыя кожнага рахунка з іншымі рахункамі.

У ўліковай практыке ўзнікаюць аперацыі, па якім ва інструкцыі не даны рэкамендацыі па карэспандэнцыі рахункаў. У гэтым случае арганізацыі могуць дапоўніць яе ў саатветствіі з едзінымі падыходамі ў арганізацыі бухгалтарскага ўліка, прадугледжаючымі інструкцыяй.

Заданні

Заданне 1. Прачытайце тэкст на рускай мове і яго пераклад на беларускую мову. Прааналізуйце беларускі тэкст з пункту гледжання правільнасці, дакладнасці і чысціні маўлення. Выпраўце памылкі, растлумачце іх прычыны.

Заданне 2. Утварыце і запішыце словазлучэнні з назоўнікамі ў дужках. Абгрунтуйце выбар канчаткаў назоўнікаў мужчынскага роду ў родным склоне адзіночнага ліку.

Сетка (дождж), сысі з (дом), напачатку (сеанс), ткаць з (лён), загадчык (клуб), дарога каля (сельсавет), няма (настрой), спыніўся каля (трактар), грэбень (лес), мяшок (цэмент), літары (алфавіт), зрабіць без (прымус), гаварыць без (перадых).

Заданне 3. Выпішыце з тэкстаў тэрміны, параўнайце іх вымаўленне і напісанне ў рускай і беларускай мовах.

Заданне 4. Зрабіце пераклад словазлучэнняў з рускай мовы на беларускую. Растлумачце асаблівасці спалучэння лічэбнікаў з назоўнікамі ў гэтых мовах.

Два города, три студента, четыре рубля, оба задания, полторы копейки, две жизни, четыре года, два месяца, в полтора километрах от села, три стакана чаю, две зеленые березки, два круглых стола, беседа двух подруг, пять интересных книг, три круглых отличника, в полтора метрах от меня, четыре литра молока, три высоких клена, три молодых специалиста, встреча двух друзей.

Заданне 5. Знайдзіце ў тэкстах дзеепрыметнікі, выпішыце іх парамі (рускі – беларускі), вызначце іх ролю і адметнасці ў беларускай і рускай мовах.

Заданне 6. Вызначце стыль тэксту, назавіце сферу выкарыстання, мэты зносін, стылёвыя рысы, моўныя сродкі.

Заданне 7. Напішыце анатацыю, выкарыстоўваючы сродкі лагічнай сувязі, якія ўжываюцца для анатавання (гл. дадатак 1).

15. ПОНЯТИЕ И ВИДЫ ИНВЕНТАРИЗАЦИИ

Инвентаризация – способ определения фактического наличия имущества (активов) и обязательств (пассивов) путем сверки с данными бухгалтерского учета на определенную дату.

В зависимости от признаков и причин различают следующие виды инвентаризации:

- по отношению к плану;
- по объему совокупности объектов учета;
- по полноте охвата активов и обязательств организации.

По отношению к плану бывают плановые и внеплановые инвентаризации.

Порядок проведения плановых инвентаризаций (количество инвентаризаций в отчетном году, сроки их проведения, перечень имущества и обязательств, проверяемых при каждой из них, и т. д.) определяется руководителем организации, а также если их проведение является обязательным согласно законодательству (например, перед составлением годовой бухгалтерской отчетности организации и т. д.).

Внеплановые инвентаризации (их проведение не предусмотрено в учетной политике и плане контрольно-ревизионных работ, а также не носит обязательный характер) проводятся внешними аудиторами, внутренними ревизорами, инвентаризационной комиссией организации при выявлении фактов нарушений законности, по сигналам персонала, при обнаружении сомнительных хозяйственных операций и др. Они проводятся внезапно, сроки их проведения не должны быть известны материально ответственным лицам.

По объему совокупности объектов учета выделяют сплошную и выборочную инвентаризацию. В ходе сплошной инвентаризации подвергаются осмотру, пересчету и т. д. в натуре все объекты данного вида (денежная наличность в кассе, наличие ценных бумаг, денежных документов, отдельных материально-производственных ценностей). Выборочной является инвентаризация, в ходе которой подвергается осмотру, пересчету, взвешиванию часть объектов данного вида. Выборочные инвентаризации используют для установления сохранности

отдельных товарно-материальных ценностей. Выборочные инвентаризации снижают трудоемкость работ. Однако они не гарантируют безусловной объективности результатов проверки, а в случае причинения материального ущерба не позволяют определить полностью размер ущерба. В этих условиях необходимо проводить сплошную инвентаризацию.

В зависимости от полноты охвата активов и обязательств организации различают полную и частичную инвентаризацию.

Полная инвентаризация – это проверка в натуре всех активов, а также всех прав и обязательств (годовая (обязательная) инвентаризация). Частичной инвентаризацией является каждая отдельная проверка в натуре объектов определенных видов (материалов на складе, денежных средств в кассе и др.).

Инвентаризация проводится специальной комиссией. Результаты инвентаризации оформляются инвентаризационными описями.

Паняцце і віды інвентарызацыі

Інвентарызацыя – спосаб вызначэння фактычнага наяўнасці маёмасці (актываў) і абязцельстваў (пасіваў) пучём зверкі з данымі бухгалтарскага ўліка на пэўную дату.

У залежнасці ад прыкмет і прычын адрозніваюць наступныя віды інвентарызацыі:

- у адносінах к плану;
- па аб'ёме сукупнасці аб'ектаў уліку;
- па паўнаце ахопа актываў і абязцельстваў арганізацыі.

К адносінам да плана бываюць планавыя і пазапланавыя інвентарызацыі.

Парадак правядзення планавых інвентарызацый (калічэства інвентарызацый у отчетным годзе, сродкі іх правядзення, пералік маёмасці і абязцельстваў, правяраемых пры кожнай з іх, і г. д.) вызначаецца рукавадзіцелям арганізацыі, а таксама калі іх правядзенне з'яўляецца абавязковым згодна з законам (напрыклад, перад складваннем гадавой бухгалтарскай справаздачнасці арганізацыі і г. д.).

Пазапланавыя інвентарызацыі (іх правядзенне не прадугледжана ва ўліковай палітыке і плане кантрольна-рэвізійных работ, а таксама не носіць абязцельны характар) праводзяцца вонкавымі аўдытарамі, знешнімі рэвізорамі, інвентарызацыйнай камісіяй арганізацыі пры выяўленні фактаў парушэнняў законнасці, па сігналам персанала, пры выяўленні фактаў парушэнняў законнасці, па сігналам персанала, пры выяўленні фактаў парушэнняў законнасці.

яўленні самніцельных хазяйственных аперацый і інш. Яны праводзяцца ўнезапна, тэрміны іх паводзін не павінны быць вядомыя матэрыяльна адказным асобам.

Па аб'ёме сукупнасці аб'ектаў уліка вылучаюць суцэльную і выбарачную інвентарызацыю. У ходзе суцэльнай інвентарызацыі падвяргаюцца агляду, пераліку і г. д. у натуры ўсе аб'екты гэтага віда (грашовая наяўнасць у касе, наяўнасць каштоўных папер, дзенежных дакументаў, асобных матэрыяльна-вытворчых каштоўнасцей). Выбарачнай з'яўляецца інвентарызацыя, у ходзе якой падвяргаецца агляду, пераліку, узвешванню частка аб'ектаў даннага віда. Выбарачныя інвентарызацыі іспользавалі для ўстанаўлення сахраннасці асобных таварна-матэрыяльных каштоўнасцей. Выбарачныя інвентарызацыі зніжаюць трудаёмкасць работ. Аднак яны не гарантуюць безумоўнай аб'ектыўнасці вынікаў праверкі, а ў выпадку прычынення матэрыяльнага ўшчэрба не пазваляюць вызначыць поўнасцю памер ушчэрба. У гэтых умовах неабходна праводзіць суцэльную інвентарызацыю.

У залежнасці ад паўнаты ахопа актываў і абязцельств арганізацыі адрозніваюць поўную і частковую інвентарызацыю.

Поўная інвентарызацыя – гэта праверка ў натуре ўсіх актываў, а таксама ўсіх правоў і абязцельств (гадавая (абавязковая) інвентарызацыя). Частковай інвентарызацыяй з'яўляецца кожная асобная праверка ў натуре аб'ектаў пэўных відаў (матэрыялаў на складзе, дзенежных сродстваў у касе і інш.).

Інвентарызацыя праводзіцца спецыяльнай камісіяй. Вынікі інвентарызацыі афармляюцца інвентарызацыйнымі вопісямі.

Заданні

Заданне 1. Прачытайце тэкст на рускай мове і яго пераклад на беларускую мову. Прааналізуйце беларускі тэкст з пункту гледжання правільнасці, дакладнасці і чысціні маўлення. Выпраўце памылкі, растлумачце іх прычыны.

Заданне 2. Прачытайце беларускамоўны тэкст. Дакажыце, што ён належыць да навуковага стылю. Выпішыце словы і словазлучэнні, найбольш характэрныя для гэтага стылю.

Заданне 3. Утварыце і запішыце словазлучэнні з назоўнікамі ў дужках. Абгрунтуйце выбар канчаткаў назоўнікаў мужчынскага роду ў родным склоне адзіночнага ліку.

Да пачатку (сеанс), з боку (камень), загадчык (склад), збіцца з (курс), зрабіць дугу з (вяз), колеры (арнамент), ля чыгуначнага (пераезд), не чуваць ні (гук), няма (запас), пад ценем (дуб), паломка заводу (гадзіннік), пах (мёд), прыгажосць мясцовага (пейзаж), сустрэліся ля (гардэроб), удзельнікі (марш).

Заданне 4 Знайдзіце ў беларускім тэксце дзеясловы, утварыце ад іх дзеепрыслоўі адпаведнага трывання. Раствлумачце правапіс суфіксаў.

Заданне 5. Знайдзіце ў беларускім тэксце назоўнікі мужчынскага роду, запішыце іх у месным склоне адзіночнага ліку, растлумачце адрозненні канчаткаў у беларускай і рускай мовах.

Заданне 6. Утварыце ад дзеясловаў дзеепрыслоўі адпаведнага трывання, запішыце іх, растлумачце правапіс суфіксаў.

Выкарыстаць, выразіць, думаць, з'явіцца, запісаць, ісці, кідаць, махаць, нахіліцца, несці, паглыбіць, паказацца, перакладаць, пісаць, прапускаць, разважаць, разгледзець, уставіць, утвараць, утварыць.

Заданне 7. Напішыце анатацыю, выкарыстоўваючы сродкі лагічнай сувязі, якія ўжываюцца для анатавання (гл. дадатак 1).

16. ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ ОРГАНИЗАЦИИ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА

Рациональная организация бухгалтерского учета представляет собой такое построение учетного процесса, при котором обеспечиваются современное получение достоверной информации о хозяйственной деятельности организации и осуществление контроля за использованием производственных ресурсов и готовой продукции.

Бухгалтерский учет в организациях должен строиться в соответствии со следующими **принципами**:

- **принцип двойной записи**, обуславливающий запись каждой операции дважды – в дебет одного и в кредит другого счета в одинаковой сумме;

- **принцип автономности предприятия**, в соответствии с которым счета организации должны быть отделены от счетов его собственников, других организаций или работников;

- **принцип денежного измерения**, т. е. деньги являются общим измерителем, с помощью которого осуществляется оценка имущества и обязательств организации, ее хозяйственной деятельности;

- **принцип непрерывности, или принцип продолжающейся деятельности** означает, что существует уверенность в том, что организа-

ция не будет ликвидирована в ближайшем будущем и можно оценивать ее активы и обязательства в балансе по фактической себестоимости, а не по рыночной цене;

- **принцип существенности**, позволяющий выработать порядок определения варианта учета в зависимости от целей организации (списания материальных ценностей, оценки продукции, определения выручки и др.);

- **принцип предпочтительности использования метода начислений**. Его сущность заключается в том, что запись операций по доходам и расходам производится тогда, когда они начислены (хотя наличные деньги ещё не получены и не уплачены);

- **принцип осторожности (консерватизма, осмотрительности)**. Организация должна быть готова в большей степени к отражению в отчетности возможных убытков, чем прибылей. Этот принцип обязывает учитывать все факторы, которые могут оказывать влияние на финансовое положение субъекта хозяйствования – доходы следует отражать в учете только тогда, когда имеется обоснованная уверенность в их поступлении, расходы признаются по мере того, как их обосновано считают возможными;

- **принцип преемственности (постоянства) учетной политики** означает, что принятая учетная политика соблюдается последовательно, от одного отчетного периода к другому.

В Республике Беларусь в целях достижения единообразия ведения учета и составления бухгалтерской отчетности, повышения достоверности и своевременности информации проводится **государственное регулирование бухгалтерского учета и отчетности**, которое осуществляется Президентом Республики Беларусь, Национальным собранием Республики Беларусь, Советом Министров Республики Беларусь и иными государственными органами в пределах их компетенции.

Министерство финансов Республики Беларусь в соответствии с законодательством Республики Беларусь осуществляет общее методологическое руководство бухгалтерским учетом и отчетностью и принимает обязательные для исполнения организациями нормативные правовые акты по бухгалтерскому учету и отчетности. Оно же утверждает нормативные правовые акты по бухгалтерскому учету и отчетности, разработанные и внесенные в установленном порядке государственными организациями, подчиненными Совету Министров Республики Беларусь.

Асноўныя прынцыпы арганізацыі бухгалтарскага ўліку

Рацыянальная арганізацыя бухгалтарскага ўліка ўяўляе сабой такую пабудову ўліковага працэса, пры якім забяспечваюцца сучаснае атрыманне дакладнай інфармацыі аб гаспадарчай дзейнасці арганізацыі і ажыццяўленне кантролю за выкарыстаннем вытворчых рэсурсаў і гатовай прадукцыі.

Бухгалтарскі ўлік у арганізацыях павінен будавацца у адпаведнасці з наступнымі прынцыпамі:

- **прынцып падвойнай запісу**, абумоўліваючы запіс кожнай аперацыі двойчы – у дэбет аднаго і ў крэдыт іншага рахунку ў аднолькавай суме;

- **прынцып аўтаномнасці прадпрыемства**, у адпаведнасці з якім рахункі арганізацыі павінны быць адзелены ад рахункаў яго ўласнікаў, другіх арганізацый або работнікаў;

- **прынцып грашовага вымярэння**, т. е. грошы з'яўляюцца агульным вымяральнікам, з дапамогай якога ажыццяўляецца ацэнка маёмасці і абавязальстваў арганізацыі, яе гаспадарчай дзейнасці;

- **прынцып бясперапыннасці**, або прынцып працягваецца дзейнасці азначае, што існуе ўпэўненасць у тым, што арганізацыя не будзе ліквідаваная ў найбліжэйшай будучыні і можна ацэньваць яе актывы і абавязальствы ў балансе па фактычнай сабекошту, а не па рыначнай цане;

- **прынцып істотнасці**, дазваляючы выпрацаваць парадак вызначэння варыянту ўліку ў залежнасці ад мэт арганізацыі (спісанні матэрыяльных каштоўнасцяў, ацэнкі прадукцыі, вызначэння выручкі і інш.);

- **прынцып пераважнасці выкарыстання метада налічэнняў**. Яго сутнасць заключаецца ў тым, што запіс аперацый па даходам і расходам ажыццяўляецца тады, калі яны налічаны (хоць наяўныя грошы яшчэ не атрыманы і не выплачаны);

- **прынцып асцярожнасці** (кансерватызму, абачлівасці). Арганізацыя павінна быць гатова ў большай ступені да адлюстраванню ў справаздачнасці магчымых страт, чым прыбыткаў. Гэты прынцып абавязвае ўлічваць усе фактары, якія могуць аказваць уплыў на фінансавае палажэнне суб'екта гаспадарання – даходы трэба адлюстроўваць ў ўліку толькі тады, калі ёсць абгрунтаваная ўпэўненасць у іх паступленні, расходы прызнаюцца па меры таго, як іх абгрунтавана лічаць магчымымі;

- **прынцып пераемнасці** (пастаянства) уліковай палітыцы азначае, што прынятая ўліковая палітыка выконваецца паслядоўна ад аднаго справаздачнага перыяду да іншага.

У Рэспубліке Беларусь у мэтах дасягнення аднастайнасці вядзення ўліку і складання бухгалтарскай справаздачнасці, павышэння дакладнасці і своечасовасці інфармацыі праводзіцца **дзяржаўнае рэгуляванне бухгалтарскага ўліку і справаздачнасці**, якое ажыццяўляецца Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь, Нацыянальным сходам Рэспублікі Беларусь, Саветам Міністраў Рэспублікі Беларусь і іншымі дзяржаўнымі органамі ў межах іх кампетэнцыі.

Міністэрства фінансаў Рэспублікі Беларусь у адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь ажыццяўляе агульнае метадалагічнае кіраўніцтва бухгалтарскім улікам і справаздачнасцю і прымае абавязковыя для выканання арганізацыямі нарматыўныя прававыя акты па бухгалтарскаму ўліку і справаздачнасці. Яно ж зацвярджае нарматыўныя прававыя акты па бухгалтарскаму ўліку і справаздачнасці, распрацаваныя і ўнесеныя у ўстаноўленым парадку дзяржаўнымі арганізацыямі, падпарадкаванымі Савету Міністраў Рэспублікі Беларусь.

Заданні

Заданне 1. Прачытайце тэкст на рускай мове і яго пераклад на беларускую мову. Прааналізуйце беларускамоўны тэкст з пункту гледжання правільнасці, дакладнасці і чысціні маўлення. Выпраўце памылкі, растлумачце іх прычыны.

Заданне 2. Спішыце словазлучэнні, ставячы назоўнікі, запісаныя ў дужках, у форме меснага склона адзіночнага ліку. Растлумачце ад чаго залежыць правапіс канчаткаў назоўнікаў.

Адпачываць у (накой), пастроіцца па (рост), прачытаць у (падручнік), відаць на (кажух), хадзіць па (бераг), чэмпіянат па (футбол), апынуцца ў (пустыня), сумаваць па (муж), служыў пры (кароль), сесці на (узгорак), шум у (калідор), пабег па (мурог), вада ў (калодзеж), гаварылі аб (Мележ), яблыні ў (сад).

Заданне 3. Знайдзіце ў тэксце на рускай мове дзеепрыметнікі, а ў беларускім тэксце – іх адпаведнікі на беларускай мове, вызначце іх ролю і адметнасці ў беларускай і рускай мовах.

Заданне 4. Запішыце беларускія адпаведнікі да наступных рускіх словазлучэнняў. Растлумачце асаблівасці дапасавання і кіравання.

Идти за ягодами, по случаю праздника, плавать по морям, говорить по телефону, смотреть по телевизору, плыть по небу, смеяться над шуткой, жить в десяти километрах от железной дороги, в восемь часов вечера, жениться на соседке, подойти к шкафу, бродить по лесам, летать в воздухе, писать по адресу, жить с родителями, сидеть на полянке у леса, подшучивать над друзьями.

Задание 5. Выпішыце з беларускага тэксту тэрміны, растлумачце іх значэнні. Пры неабходнасці карыстайцеся слоўнікам.

Задание 6. Вызначце асноўныя сэнсавыя часткі тэксту. Складзіце план.

Задание 7. Напішыце анатацыю, выкарыстоўваючы сродкі лагічнай сувязі, якія ўжываюцца для анатавання (гл. дадатак 1).

17. ЗАДАЧИ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА. ТРЕБОВАНИЯ, ПРЕДЪЯВЛЯЕМЫЕ К БУХГАЛТЕРСКОМУ УЧЕТУ

В соответствии с Законом Республики Беларусь «О бухгалтерском учете и отчетности» основными **задачами** бухгалтерского учета являются:

– **формирование** полной и достоверной информации о деятельности организации и ее финансовом положении, полученных доходах и понесенных расходах;

– **обеспечение** при совершении организацией хозяйственных операций внутренних и внешних пользователей своевременной информацией о наличии и движении активов и обязательств, а также об использовании материальных, трудовых и финансовых ресурсов в соответствии с утвержденными нормами, нормативами и сметами;

– **предотвращение** отрицательных результатов хозяйственной деятельности организации и выявление резервов ее финансовой устойчивости.

К бухгалтерскому учету предъявляются следующие **требования**:

– **достоверность** фактической информации о результатах хозяйственной деятельности, которая обеспечивается документальностью, непрерывностью и другими особенностями бухгалтерского учета;

– **своевременность** отражения результатов хозяйственных операций и составления бухгалтерской (финансовой) отчетности;

– **экономичность** бухгалтерского учета, т. е. экономное и рациональное расходование средств на ведение бухгалтерского учета и составление его отчетности;

– *оптимальное использование* принципов Международных стандартов бухгалтерского учета и отчетности с учетом отечественных научных и профессиональных достижений и традиций, менталитета населения и действующего законодательства.

Задачи бухгалтерскага ўліку. Патрабаванні, прад'яўляемыя да бухгалтерскага ўліку

У адпаведнасці з Законам Рэспублікі Беларусь “Аб бухгалтарскім ўліку і справаздачнасці” асноўнымі задачамі бухгалтарскага ўліку з’яўляюцца:

- фарміраванне поўнай і дакладнай інфармацыі аб дзейнасці арганізацыі і яе фінансавом палажэнні, атрыманых даходах і панесеных расходах;

- забеспечэнне пры здзяйсненні арганізацыйнай гаспадарчых аперацый ўнутраных і знешніх карыстальнікаў своечасовай інфармацыяй аб наяўнасці і русе актываў і абавязкаў, а таксама аб выкарыстанні матэрыяльных, працоўных і фінансавых рэсурсаў у адпаведнасці з зацверджанымі нормаў, нарматываў і каштарысамі;

- прадухіленне адмоўных вынікаў гаспадарчай дзейнасці арганізацыі і выяўленне рэзерваў яе фінансавай устойлівасці.

Да бухгалтарскага ўліку прад'яўляюцца наступныя патрабаванні:

- дакладнасць фактычнай інфармацыі аб выніках гаспадарчай дзейнасці, якая забяспечваецца дакументальнасцю, непарарыўнасцю і другімі асаблівасцямі бухгалтарскага ўліку;

- своечасовасць адлюстравання вынікаў гаспадарчых аперацый і састаўлення бухгалтарскай (фінансавай) справаздачнасці;

- эканамічнасць бухгалтарскага ўліку, т. е. эканомнае і рацыянальнае расходаванне сродкаў на вядзенне бухгалтарскага ўліку і складанне яго справаздачнасці;

- аптымальнае выкарыстанне прынцыпаў Міжнародных стандартаў бухгалтарскага ўліку і справаздачнасці з ўлікам айчыных навуковых і прафесійных дасягненняў і традыцый, менталітэта насельніцтва і дзеючага заканадаўства.

Заданні

Заданне 1. Прачытайце тэкст на рускай мове і яго пераклад на беларускую мову. Прааналізуйце беларускі тэкст з пункту гледжання правільнасці, дакладнасці і чысціні маўлення. Выпраўце памылкі, растлумачце іх прычыны.

Заданне 2. Пералічыце адметныя лексічныя прыметы мовы навукі на прыкладзе аналізуемага тэксту.

Заданне 3. Утварыце і запішыце словазлучэнні з назоўнікамі ў дужках.

Плыць на (лодка), у адрыўным (каляндар), па даўняй (звычка), аб маёй (дачка), у (гушчар) пушчы, пры сваім (кавалер), на (галінка) дрэва, зварыць кашу на (малако), быць на (сонца), у правай (рука), вымакнуць на (дождж), расказаць аб (бацька), у мастацкім (музей), прыехаць у (жнівень), напісана ў (кніга), ехаць на (трактар).

Заданне 4. Выпішыце з беларускага тэксту дзеясловы і ўтварыце ўсе магчымыя формы дзеепрыметнікаў і дзеепрыслоўяў.

Заданне 5. Назоўнікі ў дужках пастаўце ў патрэбным склоне. Растлумачце асаблівасці правапісу канчаткаў гэтых назоўнікаў.

Ганарыцца (бацька, дядуля, прамоўца, Ілья, Мікола, дзядзька, старшыня); дзякаваць (Даніла, старшыня, сведка, Уладзя, суддзя); думаць (сірата, дзядзька, Кузьма, Валодзя, стараста).

Заданне 6. Вызначце, ад чаго ўтвораны наступныя словы і іх спосаб словаўтварэння.

Фарміраванне, забеспячэнне, патрабаванне, расходаванне, дакладнасць, справаздачнасць, дакументальнасць, карыстальнік, заканадаўчы, своечасовы.

Заданне 7. Адкажыце на пытанні: Аб чым гаворыцца ў дадзеным тэксце? Якія яго асноўныя палажэнні? Пры адказе карыстайцеся табліцай (гл. дадатак 1).

18. СЧЕТА БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА И ИХ СТРОЕНИЕ. СВЯЗЬ СЧЕТОВ С БУХГАЛТЕРСКИМ БАЛАНСОМ

Для оперативного руководства и контроля за хозяйственной деятельностью необходимы систематизированные показатели о составе активов организации, об обязательствах организации (источниках формирования активов), о результатах деятельности организации.

Счета бухгалтерского учета – это способ текущего отражения, экономической группировки и оперативного контроля за имуществом организации и хозяйственными операциями. Графически счета представляют собой двухсторонние таблицы, в которых делаются учетные записи. Левая сторона таблицы носит условное название дебет, правая – кредит.

Записи хозяйственных операций на счетах ведутся в различных измерителях – натуральных, трудовых и денежных – в зависимости от характера учитываемых объектов. Однако наряду с выражением тех или иных данных в натуральном или трудовом измерителях все данные на счетах обязательно показываются и в денежном измерителе.

Сумма по дебету счета соответственно называется дебетовым оборотом, а по кредиту – кредитовым.

Разница между дебетовым и кредитовым оборотами представляет собой сальдо (остаток), которое свидетельствует о наличии имущества или источников на определенную дату. Сальдо на счетах на начало месяца называется начальным, а на конец месяца – конечным. Следовательно, текущий учет на счетах ведется в течение месяца, а затем в конце месяца подсчитываются итоги, т. е. выводятся остатки, которые переносятся на следующий месяц во вновь открываемые счета по объектам учета. Остатки могут быть дебетовыми или кредитовыми, в зависимости от того, превышает ли дебет кредит или наоборот. Для определения нового остатка сначала складывают оборот, отражающий увеличение имущества, с суммой начального остатка, после чего вычитают оборот, отражающий его уменьшение.

Произвести запись в левой части счета – это значит дебетовать счет, а в правой – кредитовать его.

Счета связаны с бухгалтерским балансом: они открываются на основании статей баланса и, соответственно, подразделяются на активные и пассивные. Запись на счетах начинается с указания начального остатка (начального сальдо) хозяйственных средств или источников их образования. При этом в активных счетах начальное сальдо записывается в дебет, а в пассивных – в кредит.

Для того чтобы вывести остаток на конец отчетного периода по активному счету, необходимо к начальному дебетовому остатку прибавить дебетовый оборот и вычесть кредитовый оборот.

Остаток имущества по активному счету может быть только дебетовый. По дебетовой стороне счета отражаются все хозяйственные операции по поступлению данного вида имущества, по кредиту – все хозяйственные операции по его выбытию.

Пассивные счета предназначены для текущего учета состояния и изменений источников имущества (обязательств) организации. Для того, чтобы вывести остаток по пассивному счету, необходимо к начальному остатку кредитовому прибавить кредитовый оборот и вычесть оборот дебетовый.

Кроме активных и пассивных счетов, в бухгалтерском учете имеют место и активно-пассивные счета, предназначенные для учета расчетных операций с различными организациями, отдельными лицами.

На активно-пассивных счетах учитываются по дебету разные долги данной организации, а по кредиту – долги данной организации другим организациям, учреждениям и лицам.

Обобщая вышеизложенное, следует отметить, что в течение месяца хозяйственные операции записывают на тот или иной счет, состояние которого они изменяют. В баланс же переносятся только начальные и конечные остатки по всем счетам имущества и обязательств. Таким образом, между счетами и балансом существует устойчивая информационная связь: из баланса в открытые счета вносят начальные остатки, а на основании итоговых данных, содержащихся на счетах, составляют в конце отчетного периода новый баланс.

Рахункі бухгалтарскага ўліку і іх будаванне. Сувязь рахункаў з бухгалтарскім балансам

Для аператыўнага кіраўніцтва і кантроля за гаспадарчай дзейнасцю неабходныя сістэматызаваныя паказчыкі аб складзе актываў арганізацыі, аб абавязальствах арганізацыі (крыніцах фарміравання актываў), аб выніках дзейнасці арганізацыі.

Рахункі бухгалтарскага ўліку – гэта спосаб бягучага адностравання, эканамічнай групоўкі і аператыўнага кантролю за маёмасцю арганізацыі і гаспадарчымі аперацыямі. Графічна рахункі уяўляюць сабой двухбаковыя табліцы, у якіх робяцца ўліковыя запісы. Левая бок табліцы носіць умоўную назву дэбет, правая – крэдыт.

Запісы гаспадарчых аперацый на рахунках вядуцца ў розных вымяральных адзінках – натуральных, працоўных і грашовых – у залежнасці ад характару ўлічваемых аб'ектаў. Аднак нароўні з выразам тых ці іншых адзінках у натуральных або працоўным вымяральных адзінках усе дадзеныя на рахунках абавязкова паказваюцца і ў грашовым вымяральніку.

Сума па дэбету рахункі адпаведна называецца дэбетавага абаротам, а па крэдыту – крэдытавага.

Розніца паміж дэбетавага і крэдытавага абарачэннямі ўяўляе сабой сальда (рэшту), якое сведчыць аб наяўнасці маёмасці або крыніц на пэўную дату. Сальда на рахунках на пачатак месяца называецца пачатковым, а на канец месяца – канчатковым. Такім чынам, бягучы ўлік на рахунках вядзецца на працягу месяца, а затым у канцы месяца

падлічваюцца вынікі, т. е. выводзяцца рэшткі, якія пераносяцца на наступны месяц у ізноў адчыняння рахункі па аб'ектам уліку. Рэшткі могуць быць дэбетавымі ці крэдытавымі, у залежнасці ад таго, перавышае ці дэбет крэдыт ці наадварот. Для вызначэння новага астатка спачатку складаюць абарот, адлюструючы павелічэнне маёмасці, з сумай пачатковага астатка, пасля чаго адымаюць абарот, адлюструючы яго памяншэнне.

Вырабіць запіс у левай частцы рахунку – гэта значыць дэбетаваць рахунак, а ў правай – крэдытаваць яго.

Рахункі звязаны з бухгалтарскім балансам: яны адкрываюцца на падставе артыкулаў балансу і, адпаведна, падзяляюцца на актыўныя і пасіўныя. Запіс на рахунках пачынаецца з указання пачатковага астатку (пачатковага сальда) гаспадарчых сродкаў або крыніц іх утварэння. Пры гэтым у актыўных рахунках пачатковае сальда запісваецца ў дэбет, а ў пасіўных – у крэдыт.

Для таго каб вывесці рэшту на канец справаздачнага перыяда па актыўнаму рахунку, неабходна да пачатковага дэбетавага астатку дадаць дэбетавы абарот і адняць крэдытавы абарот.

Рэшту маёмасці па актыўнаму рахунку можа быць толькі дэбетавы. Па дэбетавай баку рахункі адлюстроўваюцца ўсе гаспадарчыя аперацыі па паступленню гэтага віду маёмасці, па крэдыце – усе гаспадарчыя аперацыі па яго выбыццю.

Пасіўныя рахункі прызначаны для бягучага ўліку стану і змяненняў крыніц маёмасці (абавязацельстваў) арганізацыі. Для таго каб вывесці рэшту па пасіўнаму рахунку, неабходна да пачатковага астатку крэдытаваму дадаць крэдытавы абарот і адняць абарот дэбетавы.

Акрамя актыўных і пасіўных рахункаў, у бухгалтарскім уліку маюць месца і актыўна-пасіўныя рахункі, прызначаныя для ўліку разліковых аперацый з рознымі арганізацыямі, асобнымі асобамі.

На актыўна-пасіўных рахунках улічваюцца па дэбету розныя даўгі дадзенай арганізацыі, а па крэдыту – даўгі дадзенай арганізацыі іншым арганізацыям, установам і асобам.

Абагульня вышэйпададзенае, варта адзначыць, што на працягу месяца гаспадарчыя аперацыі запісваюць на той ці іншы рахунак, стан якога яны змяняюць. У баланс жа пераносяцца толькі пачатковыя і канчатковыя рэшткі па ўсім рахункам маёмасці і абавязацельстваў. Такім чынам, паміж рахункамі і балансам існуе ўстойлівая інфармацыйная сувязь: з балансу у адкрытыя рахункі ўносяць пачатковыя рэшткі, а на падставе выніковых дадзеных, змяшчаючыхся на рахунках, складаюць у канцы справаздачнага перыяду новы баланс.

Заданні

Заданне 1. Прачытайце тэкст на рускай мове і яго пераклад на беларускую мову. Прааналізуйце беларускі тэкст з пункту гледжання правільнасці, дакладнасці і чысціні маўлення. Выпраўце памылкі, растлумачце іх прычыны.

Заданне 2. Прачытайце беларускі варыянт тэксту, вызначце асаблівасці навуковага стылю. Выпішыце словы і словазлучэнні, найбольш характэрныя для гэтага стылю.

Заданне 3. Запішыце назоўнікі ў родным і месным склонах.

Рэсурс, механізм, спосаб, комплекс, улік, працэс, кантроль, нагляд, парк, аналіз, сэрвіс, завод, рамонт, вузел, агрэгат, метад, паказчык, вопыт, аб'ём, бізнес, складнік.

Заданне 4. Выпішыце з беларускага тэксту дзеясловы і ўтварыце ўсе магчымыя формы дзеепрыметнікаў і дзеепрыслоўяў.

Заданне 5. Знайдзіце словазлучэнні з памылкамі ў дзеяслоўным кіраванні. Выпраўце памылкі, запішыце правільны варыянт.

Спазнiўся з-за дажджу, дараваць сябра, кнiць з суседа, прабiцца праз гушчар, пайсцi на журавiны, жартаваць над сябрам, аддзячыць землякоў, захварэў анגיнай, пайшлi ў грыбы, глядзець скрозь акно, дзякаваць прысутных, схадзiць за малаком, спазнiўся з-за завеi, кнiць над малым, схадзiць па рэчы, хворы на сэрца, жанiцца на суседцы, клапацiцца аб бацьках, гаварыць пра падзеi, хадзiць па пакоям.

Заданне 6. Вызначце асноўныя сэнсавыя часткі тэксту. Складзіце план.

Заданне 7. Напішыце анатацыю, выкарыстоўваючы сродкі лагічнай сувязі, якія ўжываюцца для анатавання (гл. дадатак 1).

19. ФОРМЫ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА

В бухгалтерском учете для регистрации хозяйственных операций используется большое количество разнообразных учетных регистров, записи в которых могут производиться в различной последовательности и сочетании, а для учета и обработки могут применяться различные технические средства. Различные сочетания учетных регистров, их структура и взаимосвязь, способы записей определяют применяемую форму бухгалтерского учета.

Формой бухгалтерского учета называется совокупность учетных регистров, методика и техника обработки учетных данных, последовательность и способ отражения учетных записей.

Признаками, отличающими одну форму бухгалтерского учета от другой, являются:

- назначение и содержание учетных регистров;
- внешний вид регистров;
- взаимосвязь и сочетание хронологических и систематических записей, регистров синтетического и аналитического учета;
- количество регистров синтетического и аналитического учета;
- последовательность учетных записей;
- степень использования средств автоматизации в учетном процессе.

Организация самостоятельно выбирает форму бухгалтерского учета и технологию обработки учетной информации, закрепляя это в учетной политике.

В настоящее время в соответствии с Законом Республики Беларусь «О бухгалтерском учете и отчетности» организации могут применять одну из следующих форм учета: мемориально-ордерную, журнально-ордерную, автоматизированную, упрощенную.

При использовании **мемориально-ордерной формы** на каждый первичный документ или на группу однородных документов, т. е. на каждую хозяйственную операцию, составляется мемориальный ордер, где указывается его номер, краткое содержание операций, дебет и кредит счетов, сумма операции.

Журнально-ордерная форма учета в сельскохозяйственных организациях предполагает использование 17 журналов-ордеров, а также вспомогательных ведомостей, разработочных таблиц.

В основу построения журналов-ордеров положен **кредитовый признак** в корреспонденции с дебетуемыми счетами. Некоторые журналы-ордера предназначены для отражения операций по кредиту нескольких счетов.

Итоговые данные журналов-ордеров в конце месяца переносятся в Главную книгу, которая используется для обобщения их данных, а также для взаимной проверки правильности записи по счетам и для составления баланса. Главная книга открывается на год. Главная книга ведётся по **дебетовому признаку**.

Автоматизированная форма учета основывается на применении и использовании ПЭВМ и создании автоматизированных рабочих мест (АРМ) непосредственно в бухгалтерии, что позволяет автоматизировать обработку учетных данных от их ввода до формирования выходных форм.

Упрощенная форма бухгалтерского учета применяется в организациях малого бизнеса. Она может вестись по:

- простой форме бухгалтерского учета (без использования учетных регистров имущества малого предприятия);
- форме с использованием регистров бухгалтерского учета имущества малого предприятия.

При использовании **упрощенной формы** из синтетических счетов действующего Плана счетов применяются 20–25 счетов. При использовании **простой формы** (без использования учетных регистров имущества малого предприятия) все хозяйственные операции регистрируются в книге учета хозяйственных операций по форме К-1, являющейся регистром синтетического и аналитического учета.

В организациях производственной сферы деятельности может применяться **упрощенная форма** с использованием регистров бухгалтерского учета имущества малого предприятия. В этом случае наряду с книгой учета хозяйственных операций и кассовой книгой рекомендуется использовать дополнительно 9 ведомостей (регистров учета имущества малого предприятия).

Формы бухгалтерского учета

У бухгалтерским уліку для рэгістрацыі гаспадарчых аперацый выкарыстоўваецца вялікая колькасць разнастайных уліковых рэгістраў, запісі ў якіх могуць рабіцца ў рознай паслядоўнасці і спалучэнні, а для ўліку і апрацоўкі могуць прымяняцца розныя тэхнічныя сродкі. Розныя спалучэнні уліковых рэгістраў, іх структура і узаемасувязь, спосабы запісей вызначаюць прымяняемую форму бухгалтерскага ўліку.

Формай бухгалтерскага ўліку называецца сукупнасць уліковых рэгістраў, метады і тэхніка апрацоўкі уліковых дадзеных, паслядоўнасць і спосаб адлюстравання уліковых запісей.

Прыкметамі, адрозніваючымі адну форму бухгалтерскага ўліку ад іншай, з'яўляюцца:

- прызначэнне і утрыманне уліковых рэгістраў;
- знешні выгляд рэгістраў;
- узаемасувязь і спалучэнне храналагічных і сістэматычных запісей, рэгістраў сінтэтычнага і аналітычнага ўліку;
- колькасць рэгістраў сінтэтычнага і аналітычнага ўліку;
- паслядоўнасць уліковых запісаў;
- ступень выкарыстання сродкаў аўтаматызацыі у ўліковым працэсе.

Арганізацыя самастойна выбірае форму бухгалтарскага ўліку і тэхналогію апрацоўкі ўліковай інфармацыі, замацоўваю гэта ва ўліковай палітыцы.

Цяпер у адпаведнасці з Законам Рэспублікі Беларусь “Аб бухгалтарскім уліку і справаздачнасці” арганізацыі могуць прымяняць адну з наступных форм уліку: мемарыяльна-ардэрную, часопісна-ардэрную, аўтаматызаваную, спрошчаную.

Пры выкарыстанні мемарыяльна-ардэрнай формы на кожны першасны дакумент або на групу аднастайных дакументаў, т. е. на кожную гаспадарчую аперацыю, складаецца мемарыяльны ордэр, дзе паказваецца яго нумар, кароткі змест аперацый, дэбет і крэдыт рахункаў, сума аперацыі.

Часопісна-ардэрная форма ўліку ў сельскагаспадарчых арганізацыях прадугледжвае выкарыстанне 17 часопісаў-ардэраў, а таксама дапаможных ведамасцей, распрацоўных табліц.

У аснову пабудовы часопісаў-ардэраў пакладзены крэдытавы прыкмета ў карэспандэнцыі з дэбетуюцца рахункамі. Некаторыя часопісы-ардэры прызначаны для адлюстравання аперацый па крэдыту некалькіх рахункаў.

Выніковыя дадзеныя часопісаў-ардэраў у канцы месяца пераносяцца ў Галоўную кнігу, якая выкарыстоўваецца для абагульнення іх даных, а таксама для ўзаемнай праверкі правільнасці запісі па рахункам і для складання баланса. Галоўная кніга адкрываецца на год. Галоўная кніга вядзецца па дэбетавай прыкмеце.

Аўтаматызаваная форма ўліку засноўваецца на ўжыванні і выкарыстанні ПЭВМ і стварэнні аўтаматызаваных працоўных месцаў (АРМ) непасрэдна ў бухгалтэрыі, што дазваляе аўтаматызаваць апрацоўку ўліковых дадзеных ад іх уводу да фармавання выходных формаў.

Спрошчаная форма бухгалтарскага ўліку прымяняецца ў арганізацыях малога бізнесу. Яна можа весціся па:

- простаі форме бухгалтарскага ўліку (без выкарыстання ўліковых рэгістраў маёмасці малога прадпрыемства);
- форме з выкарыстаннем рэгістраў бухгалтарскага ўліку маёмасці малога прадпрыемства.

Пры выкарыстанні спрошчанай формы з сінтэтычных рахункаў дзеючага Плана рахункаў прымяняюцца 20–25 рахункаў. Пры выкарыстанні простаі формы (без выкарыстання ўліковых рэгістраў маёмасці малога прадпрыемства) усе гаспадарчыя аперацыі рэгіструюць у кнізе

ўліку гаспадарчых аперацый па форме К-1, з'яўляючайся рэгістрам сінтэтычнага і аналітычнага ўліку.

У арганізацыях вытворчай сферы дзейнасці можа прымяняцца спрошчаная форма з выкарыстаннем рэгістраў бухгалтарскага ўліку маёмасці малога прадпрыемства. У гэтым выпадку разам з кнігай ўліку гаспадарчых аперацый і касавай кнігай рэкамендуецца выкарыстоўваць дадаткова 9 ведамасцей (рэгістраў ўліку маёмасці малога прадпрыемства).

Заданні

Заданне 1. Прачытайце тэкст на рускай мове і яго пераклад на беларускую мову. Прааналізуйце беларускі тэкст з пункту гледжання правільнасці, дакладнасці і чысціні маўлення. Выпраўце памылкі, растлумачце іх прычыны.

Заданне 2. Прачытайце беларускамоўны тэкст. Дакажыце, што ён належыць да навуковага стылю. Выпішыце словы і словазлучэнні, найбольш характэрныя для гэтага стылю.

Заданне 3. Раскрыйце дужкі, запішыце ўтвораныя словазлучэнні.

У гушчыні (бор), не чуў (стук), расказаць аб (дзядзька), у народнай (песня), аб вядомым (дырыжор), слоік (мёд), на (лінія) фронту, у левай (рука), на прыгожай (елка), лыжка з (алюміній), з боку (лес), жыць у (вёска), галінкі (дуб), стол з (дуб), хадзіць па (пакой), смяцца (здарэнне), у этнаграфічным (музей), на высокай (хвоя), ураджай (ямень), аб (плакса Віця), пры новым (суддзя), з (старшыня) калгаса.

Заданне 4. Знайдзіце ў тэкстах дзеепрыметнікі, выпішыце іх парамі (рускі – беларускі), вызначце іх ролю і адметнасці ў беларускай і рускай мовах.

Заданне 5. Знайдзіце і выпраўце памылкі ў кіраванні і дапасаванні. Запішыце выпраўленыя сказы.

1. Дзякуем Вас за ўдзел у рэалізацыі нашай прадукцыі.
2. Раізэнне можа быць прынята не пазней двух месяцаў з дня заключэння кантракта.
3. Брат Ірыны Іванаўны працуе загадчыкам лабараторыяй.
4. Тры апошніх дня перад вытворчай нарадай праводзіліся сустрэчы з начальнікамі аддзелаў.
5. Тэрмін падачы гадавой рахункавай справаздачы ўстаноўлены не пазней 20 снежня бягучага года.
6. Аб'ём работ павялічыўся ў два з палавінай раза.

7. *Больші дзесяці год Аляксандр займаецца справаводствам.*

8. *Тацяну Сцяпанаву паслалі за эканамістам.*

9. *Сумы фінансавых санкцый па акту праверкі павінны быць уплачаны ў дзесяцідзённы тэрмін.*

10. *Выбачайце мяне, што так атрымалася.*

Заданне 6. Складзіце план тэксту.

Заданне 7. Напішыце анатацыю, выкарыстоўваючы сродкі лагічнай сувязі, якія ўжываюцца для анатавання (гл. дадатак 1).

20. МЕТОД БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА И ЕГО СОСТАВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ

Метод бухгалтерского учета представляет собой совокупность приемов и способов, обеспечивающих сплошное, непрерывное и документальное отражение фактов хозяйственной жизни с целью познания их содержания (предмета бухгалтерского учета) и осуществления управления ими в процессе кругооборота средств.

Он включает в себя следующие приемы и способы, которые принято называть элементами метода бухгалтерского учета:

- документация и инвентаризация;
- оценка и калькуляция;
- счета и двойная запись;
- баланс и отчетность.

Документация – это способ сложного и непрерывного отражения хозяйственных операций с целью получения о них данных, требующихся для ведения текущего бухгалтерского учета и контроля за ними.

Инвентаризация – это проверка фактического наличия имущества организации и его источников, выявление отклонений от учетных данных и принятия решений по внесению изменений в данные бухгалтерского учета.

Оценка – это способ денежного выражения учетных в документах хозяйственных операций. Она позволяет отразить в едином денежном выражении разнородный состав имущества организации.

Калькуляция – это способ группировки затрат и исчисления в денежном выражении фактической себестоимости изготовления единицы продукции, выполненных работ, оказанных услуг, а также приобретенных товарно-материальных ценностей на основе данных бухгалтерского учета.

Счета – это способ группировки, текущего отражения и контроля имущества организации, источников его образования и хозяйственных процессов.

Двойная запись – способ взаимосвязанного отражения и контроля каждой хозяйственной операции на 2 счетах (по дебету одного из них и кредиту другого) в одной и той же сумме.

Бухгалтерский баланс – способ экономической группировки и обобщенного отражения имущества организации по его функциональной роли в процессе производства и по источникам его формирования на определенную дату в денежном выражении.

Бухгалтерская отчетность – единая система данных об имущественном и финансовом положении организации, представляющая собой совокупность экономических показателей, характеризующих деятельность предприятий за отчетный период.

Метад бухгалтарскага ўліку і яго састаўныя элементы

Метад бухгалтарскага ўліку ўяўляе сабой сукупнасць прыёмаў і спосабаў, забяспечваючых суцэльнае, бесперапыннае і дакументальнае адлюстраванне фактаў гаспадарчага жыцця з мэтай пазнання іх зместу (прадмета бухгалтарскага ўліка) і ажыццяўлення кіравання імі ў працэсе кругазварот сродкаў.

Ён уключае ў сабе наступныя прыёмы і спосабы, якія прынята называць элементамі метаду бухгалтарскага ўліку:

- дакументацыя і інвентарызацыя;
- ацэнка і калькуляцыя;
- рахункі і падвойны запіс;
- баланс і справаздачнасць.

Дакументацыя – гэта спосаб складанага і бесперапыннага адлюстравання гаспадарчых аперацый з мэтай атрымання аб іх дадзеных, патрабуючыхся для выдзення бягучага бухгалтарскага ўліку і кантроля за імі.

Інвентарызацыя – гэта праверка фактычнага наяўнасці маёмасці арганізацыі і яе крыніц, выяўленне адхіленняў ад ўліковых дадзеных і прыняцця рашэнняў па ўнясенню змяненняў у дадзеныя бухгалтарскага ўліку.

Ацэнка – гэта спосаб грашовага выказвання улічаных у дакументах гаспадарчых аперацый. Яна дазваляе адлюстраваць у адзіным грашовым выражэнні разнастайны склад маёмасці арганізацыі.

Калькуляцыя – гэта спосаб групойкі затрат і вылічэння ў грашовым выражэнні фактычнага сабекошту вырабу адзінкі прадукцыі, выкананых работ, аказаных паслуг, а таксама набытых таварна-матэрыяльных каштоўнасцей на аснове даных бухгалтарскага ўліку.

Рахункі – гэта спосаб групойкі, бягучага адлюстравання і кантроля маёмасці арганізацыі, крыніц яго адукацыі і гаспадарчых працэсаў.

Дваяная запіс – спосаб узаемазвязанага адлюстравання і кантролю кожнай гаспадарчай аперацыі на 2 рахунках (па дэбету аднаго з іх і крэдыту іншага) у адной і той жа суме.

Бухгалтарскі баланс – спосаб эканамічнай групойкі і абагульненага адлюстравання маёмасці арганізацыі па яго функцыянальнай ролі ў працэсе вытворчасці і па крыніцах яго фарміравання на пэўную дату ў грашовым выражэнні.

Бухгалтарская справаздачнасць – адзіная сістэма дадзеных аб маёмасным і фінансавым становішчы арганізацыі, якая ўяўляе сабой сукупнасць эканамічных паказчыкаў, характарызуючых дзейнасць прадпрыемстваў за справаздачны перыяд.

Заданні

Заданне 1. Прачытайце тэкст на рускай мове і яго пераклад на беларускую мову. Прааналізуйце беларускі тэкст з пункту гледжання правільнасці, дакладнасці і чысціні маўлення. Выпраўце памылкі, растлумачце іх прычыны.

Заданне 2. Вызначце ў беларускім тэксце фанетычныя, арфаграфічныя, лексічныя, марфалагічныя, словаўтваральныя, сінтаксічныя асаблівасці беларускай мовы ў параўнанні з рускай.

Заданне 3. Прачытайце сказы з няправільным ужываннем роду і канчаткаў назоўнікаў, выпраўце памылкі і запішыце сказы правільна.

1. *Белы гусь важна ходзіць па бабуліным двары.* 2. *Я іду ваяваць, шынель апрануўшы паходную.* 3. *У кожнага свая бяда, свая боль.* 4. *Дзяўчына вельмі сумавала па свайму сябры.* 5. *Яблыка ад яблыні недалёка падае.* 6. *Невялікая цень мільганула за акном.* 7. *Адчувалася нейкая прыкметная фальш у словах дзяўчыны.* 8. *Ціха пашумліваў лісцем малады топаль.* 9. *Усё стала нерухома, быццам высечанае з цудоўнага самацветнага каменя.* 10. *Артыст быў вельмі задаволены сваёй новай роллю.*

Заданне 4. Знайдзіце ў беларускім тэксце складаныя словы, вызначце, ад чаго яны ўтварыліся і спосаб словаўтварэння.

Заданне 5. Перакладзіце сказы з дзеепрыметнікамі на беларускую мову ўласцівымі для яе сродкамі. Запішыце пераклад.

1. Тут даже он отёр платком выкатившуюся слезу. 2. Вдали глухо, точно из-под земли, слышался всё возрастающий грохот. 3. Одинокая свеча, горевшая на столе, едва освещала ее лицо. 4. Мёртвая тишина стояла над землёй, мягко черневшей в лёгком свете. 5. Молодая женщина, встретив испытующий взгляд брата, застыдилась. 6. Я вижу, как Наденька выходит на крылечко и устремляет печальный, тоскующий взгляд на небо. 7. Надо воспользоваться установившейся погодой и, не теряя времени, тронуться в путь. 8. Интересно поговорить с человеком, свободно владеющим английским языком. 9. Проходишь мимо цветущей рябины, вдыхаешь ее дурманящий аромат и слышишь: она звенит. 10. На вновь строящемся здании установили антенну.

Заданне 6. Прачытайце беларускі варыянт тэксту, вызначце асаблівасці навуковага стылю. Выпішыце словы і словазлучэнні, найбольш характэрныя для гэтага стылю.

Заданне 7. Адкажыце на пытанні: Аб чым гаворыцца ў дадзеным тэксце? Якія яго асноўныя палажэнні? Пры адказе карыстайцеся табліцай (гл. дадатак 1).

ТЭКСТЫ ДЛЯ ПЕРАКЛАДУ

Состав и структура агропромышленного комплекса

В состав агропромышленного комплекса входит ряд отраслей национальной экономики, которые прямо или косвенно участвуют в формировании продукции сельского хозяйства на различных стадиях ее производства и обращения. АПК Беларуси является крупной межотраслевой подсистемой, объединяющей 9 видов экономической деятельности: сельское хозяйство, пищевая, молочная, мясная, комбикормовая, легкая (в части переработки с.-х. сырья) промышленность, тракторное машиностроение, строительство, материально-техническое обеспечение и агросервис.

Отраслевая структура АПК определяется соотношением видов деятельности, участвующих в решении продовольственной и сырьевой проблемы страны и подразделяется на 4 основные сферы.

1 сфера АПК включает отрасли промышленности, обеспечивающие сельское хозяйство, легкую и пищевую промышленность, заготови-

тельные службы средствами производства. Сюда относится тракторное и с.-х. машиностроение; машиностроение для легкой и пищевой промышленности и бытовых приборов; машиностроение для животноводства и кормопроизводства; производство оборудования для предприятий легкой промышленности по первичной переработке с.-х. сырья; предприятия по производству оборудования для пищевой, микробиологической, комбикормовой промышленности и элеваторно-складского хозяйства. К этой сфере относятся предприятия по производству минеральных удобрений, химических средств защиты растений. Предприятия первой сферы обеспечивают ресурсами процесс производства в сельском хозяйстве и перерабатывающей промышленности, являются важнейшей составной частью для применения интенсивных технологий, служат базой индустриализации отраслей АПК, его конкурентоспособности на основе реализации достижений научно-технического прогресса.

II сфера АПК охватывает предприятия, непосредственно занимающиеся сельским хозяйством. Сюда относятся растениеводство и животноводство; внутрихозяйственное дорожное строительство; жилищное и культурно-бытовое строительство; подсобные производства по переработке с.-х. продукции, изготовления инвентаря, строительных материалов.

К III сфере АПК относятся виды деятельности, занимающиеся заготовкой, хранением и переработкой с.-х. продукции: легкая промышленность – по первичной переработке льна, по переработке кожевенного сырья, обработке мехового сырья, шерсти; пищевая промышленность, включая пищевкусовую, мясо-молочную, рыбную, мукомольно-крупяную; элеваторно-складское хозяйство; заготовительные организации, включая торговлю и общественное питание, потребкооперацию (заготовка, хранение и переработка плодов и ягод, овощей, картофеля и другой с.-х. продукции), биржи, рекламные агентства. В этой сфере производится основная часть конечной продукции. Здесь обеспечивается первичная и вторичная (промышленная) переработка (доработка) с.-х. сырья и доведение его до готовности к реализации населению, к поставке на экспорт; заготовка, доставка готовой продукции к местам хранения и реализации.

В IV сфере АПК входят предприятия и организации, занимающиеся материально-техническим обеспечением, агросервисом, мелиорацией земель, использованием водных ресурсов села, ветеринарно-санитарным обслуживанием, специализированные автотранспортные

предприятия. Кроме того, к отдельной сфере (не имеющей явной отраслевой принадлежности) относятся производственная и социальная инфраструктуры: предприятия и организации, обслуживающие агропромышленный комплекс. Они обеспечивают общие условия развития производства и жизнедеятельности людей.

Формы собственности сельскохозяйственных предприятий

Владение – фактическое обладание имуществом, создающее для его обладателя возможность непосредственного воздействия на него. При этом владельцем может быть не только собственник, но и арендатор, залогодатель, комиссионер. Пользование – возможность эксплуатации, хозяйственного использования имущества для извлечения из него пользы. Пользование, как и владение, может принадлежать и не собственнику в соответствии с законом или договором с собственником. Распоряжение заключается в возможности собственника определять юридическую судьбу имущества – отчуждение, продажу, сдачу в аренду или залог, дарение, завещание. Следовательно, *собственность* – это правоотношения между физическими и юридическими лицами, называемыми собственниками, и имуществом (вещами, объектами, результатами труда), которое называется собственностью. Эти правоотношения заключаются в том, что собственник присваивает имущество себе, отсоединяет его в свою пользу и вправе по своему усмотрению совершать в отношении принадлежащего ему имущества любые действия, не противоречащие законодательству.

Субъектов собственности объединяют в 3 группы: частные лица; группы лиц, коллективы; общество (государство). Следовательно, субъектами права собственности могут быть физические лица, юридические лица и государственные органы. Объекты собственности можно свести в следующие группы: средства производства и предметы труда, предметы потребления, ресурсы и результаты труда. Состав объектов собственности не является неизменным. Он может меняться под воздействием научно-технического прогресса, развития производительных сил и других факторов.

В Республике Беларусь существуют две формы собственности – частная и государственная. *Частная собственность* – право частных физических или негосударственных юридических лиц приобретать, владеть, использовать, продавать и иным образом распоряжаться объектом собственности, которая может быть трудовой и нетрудовой.

Трудовая частная собственность развивается и приумножается от предпринимательской деятельности, ведения собственного дела, личного хозяйствования, в основе которых лежит труд физического лица. *Нетрудовая частная собственность* возникает вследствие получения имущества по наследству, дивидендов и доходов от средств, вложенных в кредитные учреждения, и других источников, не связанных с трудовой деятельностью.

В рамках частной собственности выделяют индивидуальную и общую (коллективную) собственность. *Индивидуальная собственность* – любое имущество (за исключением отдельных видов имущества, которое в соответствии с законом не может находиться в собственности граждан), на которое право собственности принадлежит гражданину, физическому лицу, индивиду. Имущество, находящееся в партнерской собственности двух или нескольких лиц, называют *коллективной собственностью*. Оно может находиться в общей собственности с определением доли каждого из собственников или принадлежащих им акций (персонифицированная, корпоративная собственность) или без определения таких долей (коллективная, совместная собственность).

Государственная собственность – достояние всех граждан Беларуси. Управление и распоряжение объектами государственной собственности от имени граждан осуществляют органы государственной власти республиканского и административно-территориального уровня. Поэтому она существует в двух разновидностях: республиканская и коммунальная.

Экспорториентированная модель развития экономики. Негативные факторы при реализации экспорториентированной модели

Многие страны в качестве стратегии экономического развития выбирают экспорториентированную модель развития экономики, которая предполагает развитие национальной экономики с преимущественной ориентацией на внешний рынок, на экспорт.

Суть экспорториентированной модели развития экономики состоит во всемерном поощрении производств, ориентированных на экспорт своей продукции. Основные поощрительные меры направлены на развитие и поддержку конкурентоспособных экспортных отраслей. Приоритетной задачей считается производство конкурентоспособной продукции и выход с ней на международный рынок. Происходит ориентация промышленно-

сти страны на мировую конъюнктуру с целью захвата как можно большей доли мирового рынка.

Важным преимуществом экспортоориентированной модели по сравнению с импортозамещением является: включение страны в мировое хозяйство и доступ к мировым ресурсам и технологиям; развитие сильных конкурентных отраслей экономики, которые обеспечивают мультипликативный эффект развития остальных, «внутренних» отраслей и являются основным поставщиком денежных средств в бюджет; привлечение валютных средств в страну и их инвестирование в развитие производства и сферы услуг национальной экономики.

Как известно, негативные факторы при реализации экспортоориентированной модели связаны в основном с сырьевым экспортом, поскольку чрезмерное его присутствие в структуре экспортируемой продукции грозит привести к примитивизации структуры национальной промышленности, росту коррупции во властных структурах, оттоку людских и финансовых ресурсов из обрабатывающей промышленности страны (что случилось с Венесуэлой).

Это в долгосрочном плане может привести к ослаблению конкурентоспособности обрабатывающей промышленности страны, замедлению темпов экономического роста и уменьшению уровня накапливаемых знаний, поскольку наиболее интенсивно процесс накопления знаний (а в конечном счете рост человеческого капитала) происходит в обрабатывающем секторе.

Эта ситуация в современной экономической теории получила название «голландской болезни». Стагнация же в обрабатывающей промышленности способна привести к ее отставанию от мирового технологического развития и необходимости импортировать новую технику, что практически обнуляет эффект от сырьевого экспорта, поскольку ставит экономическое развитие страны в зависимость от иностранных производителей.

Экспорт промышленных товаров. Риски экспорта промышленной продукции

Экспорт промышленных товаров рассматривается многими развитыми странами как серьезная угроза для их собственных отраслей. В качестве ответной меры они часто воздвигают торговые барьеры. Даже если текущие барьеры находятся на низком уровне, развивающиеся страны могут чувствовать, что для них слишком рискованно расши-

рять свой экспорт подобных товаров из-за боязни будущего повышения барьеров. Признавая эту проблему, ВТО стремится обеспечить доступ развивающимся странам на рынки богатых стран мира.

Прошлые успехи развивающихся стран, таких, как Малайзия и Южная Корея, в экспорте промышленных товаров не означают, что другие развивающиеся страны достигнут подобного успеха. Когда все новые развивающиеся страны попытаются экспортировать готовую продукцию, они столкнутся со всевозрастающей конкуренцией между собой.

Другая проблема состоит в том, что если более открытая торговая политика влечет за собой снятие или снижение мер валютного контроля и контроля над движением капитала, страна может стать более уязвимой перед спекулятивной атакой. Это было одним из главных факторов кризиса в Восточной Азии в конце 1998 года.

Экспорт промышленной продукции, товаров, оборудования может оказаться очень рискованной стратегией для развивающихся стран. Возможно, что лучшая надежда на будущее может быть связана с ростом торговли промышленной продукцией между развивающимися странами. Таким путем они могут получить выгоды от специализации и экономии от масштабов, которые приносит с собой торговля, одновременно осуществляя производство для растущего рынка. Осуществимость подобного подхода зависит от того, смогут ли развивающиеся страны договориться между собой о проведении политики открытой взаимной торговли.

Во многих странах существовало слабое регулирование и надзор за работой банковской системы, слишком маленькая прозрачность в бухгалтерской отчетности и деловой практике и слишком незначительная ответственность перед акционерами.

Многие из этих экономик страдали от негибкости рынков капитала и труда. Обанкротившиеся фирмы часто выкупались правительством. Это создавало и субъективный риск: фирмы могут продолжать неэффективную деятельность или осуществлять рискованные проекты, зная, что, если они попадут в беду, в дело вступит правительство.

Инвестиции и их назначение

Инвестиции (лат. *investio* – вкладывать) – это долгосрочные вложения средств (денежных, материально-технических) и интеллектуальных ценностей в различные отрасли сельского хозяйства с целью

развития производства, получения прибыли, социального или экологического эффекта. Этим термином обозначаются экономические ресурсы, которые направляются на увеличение реального капитала сельскохозяйственной организации, на расширение или модернизацию производственного потенциала.

Вкладчиков, осуществляющих долгосрочные вложения (инвестиции), называют инвесторами. В этом качестве могут выступать государство и частные инвесторы. Государственные инвестиции осуществляются за счет республиканского и местного бюджета, а частные – акционерными организациями, коммерческими банками, страховыми компаниями и отдельными бизнесменами.

Назначение инвестиций – пополнение и обновление основных и оборотных средств производства сельскохозяйственного назначения, укрепление и расширение производственного потенциала сельскохозяйственной организации, внедрение достижений научно-технического прогресса, аграрной науки и передовой практики.

Практика и опыт показывают, что долгосрочные инвестиции в объекты сельскохозяйственного производства оправданны тогда, когда они способствуют наращиванию темпов производства и реализации продукции, снижению ее себестоимости и получению прибыли.

Считается, что адекватным термину «инвестиции» является термин «капитальные вложения». Вместе с тем капитальные вложения – это определенная форма инвестиций, которая проявляется в одновременных затратах в основной капитал (основные средства сельскохозяйственной организации), на его расширение, реконструкцию и модернизацию. По роли их участия в воспроизводственном процессе они подразделяются на капитальные вложения производственного и непроизводственного назначения.

Капитальные вложения производственного назначения включают затраты на приобретение сельскохозяйственной техники и оборудования, строительство, реконструкцию и оборудование животноводческих помещений, строительство зданий и сооружений производственного назначения. Эти капитальные вложения направляются на простое и расширенное воспроизводство основных фондов сельскохозяйственного назначения. За счет их восстанавливаются пришедшие в негодность основные фонды, а также приобретаются дополнительные средства труда для расширения сельскохозяйственного производства.

Капитальные вложения непроизводственного назначения – это затраты на строительство жилья и его инженерное обустройство, зда-

ний культурно-бытового назначения, здравоохранения, просвещения, спортивных сооружений. Они косвенно оказывают существенное влияние на конечные результаты деятельности сельскохозяйственной организации.

Таким образом, инвестиции (капитальные вложения) в сельском хозяйстве – это будущие основные фонды, которыми считаются принятые на баланс сельскохозяйственной организации здания и сооружения, сельскохозяйственная техника и оборудование, многолетние насаждения и др.

Виды и формы инвестиций

Основными видами инвестиций в сельском хозяйстве являются:

– денежные средства, вкладываемые в воспроизводство и техническое перевооружение основных производственных фондов и почвенного плодородия;

– акции и другие ценные бумаги (государственные облигации, векселя и чеки, депозитные сертификаты), паевые взносы;

– движимое и недвижимое имущество;

– интеллектуальная собственность (авторские права).

Инвестирование сельскохозяйственного производства в виде денежных средств осуществляется по следующим **основным направлениям**:

– строительство объектов производственного и непроизводственного назначения;

– приобретение техники (сельскохозяйственных машин, тракторов), оборудования и транспортных средств;

– закладка многолетних насаждений и их выращивание до эксплуатационного (плодоносящего) возраста;

– формирование основного стада продуктивного скота;

– мелиоративные мероприятия.

К **основным источникам инвестиций** можно отнести собственные средства хозяйствующих субъектов, долгосрочные кредиты банков, бюджетные ассигнования и средства иностранных инвесторов.

Собственные инвестиционные средства субъектов хозяйствования – часть прибыли, амортизационные отчисления, денежные поступления от реализации выбывшего и излишнего имущества, прочие поступления.

Долгосрочные банковские кредиты предоставляются на строительство, расширение, реконструкцию и техническое перевооружение объектов технического назначения, приобретение сельскохозяйственной техники, транспортных средств и оборудования. Кредитование ведется на условиях целевого характера, срочности, возвратности и платности.

Бюджетные ассигнования предоставляются сельскохозяйственным организациям из республиканского и местного бюджетов как на возвратной, так и безвозвратной основе в виде финансирования отдельных перспективных и высокоэффективных направлений производственной деятельности.

Иностранные инвесторы могут инвестировать свои средства в виде вклада в акционерный капитал сельскохозяйственных организаций или зарегистрировать частное унитарное предприятие.

Формы инвестирования – национальная валюта (белорусский рубль) и иностранная валюта (российский рубль, американский доллар, евро и др.), а также натурально-вещественная и смешанная формы.

Роль инвестиций в сельском хозяйстве исключительно велика. По своему экономическому содержанию они являются главным источником расширенного воспроизводства, Значение инвестиций в воспроизводстве и социально-экономическом развитии сельскохозяйственных организаций существенно возрастает по мере перехода агропромышленного производства к расширенной воспроизводящей системе.

Маркетинг

Многие полагают, что маркетинг – это лишь реклама и продажи. И это неудивительно: каждый день на нас обрушиваются сотни рекламных роликов, объявлений в газетах и сообщений о распродажах. Однако реклама и продажи – это лишь составные части маркетинга. Они существуют как два неотъемлемых компонента маркетинга.

Маркетинг – социальный и управленческий процесс, направленный на удовлетворение нужд и потребностей как отдельных индивидов, так и общественных групп посредством создания, предложения и обмена товаров и услуг.

Маркетинг – рыночная концепция управления производственно-сбытовой деятельностью предприятия, направленная на изучение рынка и конкретных запросов потребителей.

Маркетинг – это процесс, заключающийся в прогнозировании потребностей потенциальных покупателей и в удовлетворении этих потребностей путем предложения соответствующих товаров – изделий, технологий, услуг и т. д.

К *основным видам* маркетинговой деятельности относятся:

- исследования (потребителя, товара, рынка);
- планирование; ценовая политика; упаковка; комплекс маркетинговых коммуникаций;
- сбытовая деятельность (работа со штатом товаропроводящей сети, тренинги, контроль, организация специальных систем продажи, мероприятия по оптимизации продажи на местах и т. д.);
- выработка системы распределения товара по сбытовым точкам;
- международные операции;
- послепродажное обслуживание.

Целью современного маркетинга является не продажа товара или услуги любым способом (включая обман покупателя), а удовлетворение потребностей клиентов.

Цель маркетинга – привлекать новых клиентов, обещая им высшую потребительскую ценность, и сохранять старых клиентов, постоянно удовлетворяя их меняющиеся запросы.

Основная задача маркетинга – понять нужды и потребности каждого рынка и выбрать те из них, которые их компания может обслуживать лучше других. Это позволит компании производить товары более высокого качества и тем самым увеличивать объемы продаж и повышать свои доходы путем лучшего удовлетворения потребностей целевых покупателей.

Что такое прибыль?

Прибыль – это количество полученной выгоды в виде материальных благ или денежных активов после вычета всех затрат, связанных с хозяйственной деятельностью, производством, доставкой.

Существуют понятия «грязная» прибыль и «чистая».

Грязная прибыль – это сумма всех доходов за вычетом затрат, связанных с производством, доставкой, амортизацией оборудования, выплатой заработной платы наемным рабочим, кроме вычета налогов.

Чистая прибыль, или окончательная прибыль, – это сумма доходов, полученная с вычетом всех налогов.

Прибыль с точки зрения капитализма означает прибавочную стоимость произведенного товара или предоставленной услуги, безвозмездно присвоенную капиталистом и не выплаченную наемным рабочим. Говоря простыми словами, под прибылью понимают величину прибавочной стоимости к произведенному товару или оказанной услуге.

Показатель прибыли характеризует рентабельность бизнеса. Чем рентабельнее бизнес, тем выше получается прибыльность (рост, преумножение, увеличение) при обороте вложенного капитала.

Любой бизнес предполагает эффективный оборот вложенного капитала, иначе организация бизнеса не имеет смысла и ведет к банкротству.

Динамика развития бизнеса напрямую зависит от прибыли.

Прибыль выполняет определенные *функции*:

- 1) *стимулирующую*, как фактор развития производства;
- 2) *воспроизводственную*, как показатель разницы между доходами и затратами;
- 3) *контрольную*, как критерий оценки эффективности деятельности экономического объекта.

От прибыли зависит динамика развития бизнеса, и именно эта категория отражает финансовую результативность хозяйственной деятельности фирмы, компании, предприятия.

Часть прибыли идет на развитие компании, то есть повышение заработной платы и стимулирование работников, улучшение условий трудовой деятельности, закупку нового оборудования, развитие социальной инфраструктуры. Другая часть способствует повышению благосостояния владельцев предприятия или компании.

Рынок ценных бумаг

Рынок ценных бумаг, или фондовый рынок, – система экономических отношений между теми, кто выпускает и продает ценные бумаги, и теми, кто их покупает и становится их владельцами.

Фондовый рынок регулирует многие рыночные процессы: посредством него обеспечивается перелив капитала из одной отрасли (региона) в другую отрасль (регион), что позволяет проводить своевременные структурные преобразования в экономике, повышать её адаптационную способность к новым условиям глобализации.

Развитый фондовый рынок располагает для этих целей эффективными финансовыми инструментами мобилизации сбережений и их конвертации в инвестиционные ресурсы.

Фондовый рынок способствует повышению уровня ликвидности финансов предприятий, поддерживая гарантийную долю ликвидных ценных бумаг в их портфеле. Фондовые индексы (Доу-Джонса, NASDAQ и др.) служат барометром рыночной конъюнктуры, давая макроэкономическую характеристику и отражая состояние определенного сектора фондового рынка и экономики в целом.

Самым важным изменением последнего десятилетия в сфере торговли ценными бумагами явилась динамично развивающаяся интеграция национальных фондовых рынков в единой мировой фондовый рынок. Главной составляющей этого процесса стала интеграция международного фондового рынка и национальных стран с переходной экономикой. Именно в этот период появилась теория управления международным портфелем.

В настоящее время практически каждая из крупнейших финансовых структур формирует свой портфель с соблюдением условия содержания в нем ценных бумаг отдельной страны пропорционально капитализации её фондового рынка в мировой капитализации. Так, фондовый рынок в США занимает 42 %, Японии – 15 %, Великобритании – 9 %, других высокоразвитых государствах – 23 %, возникающих рынках – 11 %.

Главная задача фондового рынка страны – это мобилизация свободных денежных средств мелких, средних и крупных инвесторов, необходимых для реализации соответствующих проектов.

Налоговое планирование

Налоговое законодательство Республики Беларусь закрепляет обязанность плательщика уплачивать причитающиеся налоги и налоговые платежи. В частности, статья 2 Налогового кодекса Республики Беларусь (далее – НК) определяет, что каждое лицо обязано уплачивать законно установленные налоги, сборы (пошлины), по которым это лицо признается плательщиком.

Налоговое планирование – это легальный путь уменьшения налоговых обязательств, основанный на использовании законодательно предоставленных возможностей в области налогового законодательства с помощью разработки и внедрения различных законных схем снижения налоговых отчислений за счет применения методов стратегического планирования финансово-хозяйственной деятельности предприятия.

Целью налогового планирования является оптимизация налогообложения, а не просто уплата минимальных сумм налогов предприятием. Анализируя понятия «налоговое планирование» и «уклонение от уплаты налогов» с точки зрения уголовного права, можно прийти к выводу, что эти два термина во многом совпадают, но вместе с тем и имеют различия.

Так, субъектом уклонения от уплаты налогов могут быть только должностные лица предприятий либо иные лица, в соответствии с учредительными документами организации ответственные за ведение налогового и бухгалтерского учета, начисление и уплату налогов. Только должностные лица предприятия могут принимать решения, направленные на реализацию налогового планирования.

Объектом уклонения от уплаты налогов являются налоговые отношения, регулирующие порядок налогообложения граждан и субъектов хозяйствования.

На наш взгляд, главным отличием налогового планирования от уклонения от уплаты налогов является объективная сторона деяния налогоплательщика (то, какими способами и методами налогоплательщик пытается достигнуть своей цели), которая заключается в обеспечении уменьшения налоговых выплат предприятия. При уклонении от уплаты налогов методы не играют решающей роли, так как они применяются с прямым нарушением закона. В случае же налогового планирования применяются только те методы и способы, которые предоставлены законом или не запрещены им.

Общее понятие о бухгалтерском учете. Виды хозяйственного учёта и его роль в системе управления организацией

Бухгалтерский учет является составной частью (одним из видов) хозяйственного учета. Понятие хозяйственного учета неразрывно связано с хозяйственной деятельностью людей, которая не может осуществляться без системы управления ею. Управление хозяйственными процессами предполагает получение информации, принятие решений и их выполнение, оценку результатов принятых решений и контроль за их выполнением.

Функционирование этих хозяйственных процессов носит непрерывный характер и требует определённых издержек. Поэтому для руководства и управления хозяйственными процессами надо иметь необ-

ходимую всестороннюю экономическую информацию, получаемую на основе систематического наблюдения, измерения и регистрации отдельных и в обобщенном виде различных факторов и явлений хозяйственной жизни, вызванных хозяйственными процессами материального воспроизводства.

Такие сведения обеспечивает хозяйственный учет, который представляет собой систему наблюдения, измерения, регистрации и обобщения процессов материального производства и отдельных явлений или фактов хозяйственной жизни с целью контроля и управления ими в условиях определенного этапа развития общества.

Наблюдение позволяет установить многочисленные и разнообразные явления, из которых складывается хозяйственная деятельность. Полученные сведения требуют измерения, т. е. выражения в количественных и стоимостных показателях: тоннах, рублях, литрах, метрах. Для получения итоговых обобщенных показателей хозяйственной деятельности их необходимо регистрировать и группировать в определенной системе. Следовательно, наблюдение, измерение, регистрация и обобщение хозяйственных явлений составляют содержание хозяйственного учета.

Хозяйственный учет включает в себя 3 вида учета:

- оперативно-технический;
- статистический;
- бухгалтерский.

Бухгалтерский учет представляет собой систему непрерывного и сплошного документального отражения информации о состоянии и движении имущества и обязательств организации методом ее двойной записи в денежном выражении на счетах бухгалтерского учета в соответствии с законодательством Республики Беларусь.

Бухгалтерский учет делится на 3 вида: финансовый; управленческий; налоговый.

Виды измерителей хозяйственных операций

В учетной практике для количественного выражения используются 3 вида измерителей: натуральный, трудовой, денежный.

Натуральные измерители используются для характеристики учитываемого объекта по данным взвешивания, измерения и пересчета. Отличительная черта натуральных измерителей – использование их только для характеристики однородных предметов. К натуральным измерителям относят меры массы, объема, длины, площади и др.

В отдельных отраслях экономики применяются специфические условно-натуральные измерители: машино-день, норма-смена, тонно-километр, эталонный гектар, кормовая единица и др.

С помощью натуральных измерителей осуществляется количественный учет товарно-материальных ценностей, готовой продукции, выполненных работ, услуг. В качестве обобщающих показателей их применять нельзя.

Трудовой измеритель используется для подсчета количества затраченного труда и выражается в единицах времени: рабочих днях, часах, минутах. В необходимых случаях трудовые измерители применяются в сочетании с натуральными. К примеру, подсчитывается количество изготовленной продукции в единицу времени. Однако трудовой измеритель, как и натуральный, невозможно использовать в качестве обобщающего измерителя хозяйственной деятельности организации в целом.

Денежный измеритель применяется в качестве обобщающего для отражения различных фактов и явлений хозяйственной деятельности в денежном выражении. В Республике Беларусь денежным измерителем является рубль. В нем обобщаются натуральные и трудовые измерители состояния имущества, прав и обязательств организации, составляются бизнес-планы и прогнозы развития, сметы, задания, отчеты.

Денежный измеритель отражает финансовое состояние организации (затраты, прибыль, убыток), характеризует расчетную дисциплину с работниками организации и государством (бюджетом, фондом социальной защиты населения и др.).

Изменение средств баланса и их источников под влиянием хозяйственных операций

В процессе хозяйственной деятельности организации совершаются многочисленные хозяйственные операции, которые не нарушают равенства итогов актива и пассива баланса, однако суммы отдельных статей баланса и его итог могут меняться, так как каждая хозяйственная операция затрагивает не менее двух статей баланса. При этом изменения могут происходить в активе или пассиве либо одновременно и в активе, и в пассиве баланса. Таким образом, в зависимости от хозяйственной операции изменение статей баланса можно разделить на четыре типа балансовых изменений.

Первый тип хозяйственных операций затрагивает только статьи актива баланса, когда средства по одной статье увеличиваются, по другой – уменьшаются на ту же сумму, а валюта баланса не изменяется.

Второй тип хозяйственных операций затрагивает только статьи пассива баланса, когда источники образования хозяйственных средств по одной статье увеличиваются, по другой – уменьшаются на ту же сумму, а валюта баланса не изменяется.

Третий тип хозяйственных операций затрагивает статьи актива и пассива баланса, когда они одновременно увеличиваются на одну и ту же сумму при равенстве валюты баланса.

Четвертый тип хозяйственных операций затрагивает статьи актива и пассива баланса, когда они одновременно уменьшаются на одну и ту же сумму при равенстве валюты баланса.

Оборотные ведомости по счетам, их виды и требования к составлению

Для руководства хозяйственной деятельностью организации и проверки правильности ведения бухгалтерского учета необходимы обобщенные данные. По отдельным видам имущества, источников его и процессам такие данные получают в конце месяца на счетах. Однако на каждом счете содержатся показатели по одному объекту учета. Сведения, характеризующие все имущество или его отдельные группы, собранные вместе, сосредоточиваются в оборотных ведомостях, где показываются остатки и итоги оборотов за месяц. Таким образом, оборотные ведомости служат для обобщения данных текущего учета.

Оборотная ведомость по счетам синтетического учета представляет собой свод оборотов и сальдо по всем синтетическим счетам, предназначенный для проверки учетных записей, составления нового баланса и общего ознакомления с состоянием и изменениями активов и обязательств организации.

В нее записывают наименование синтетических счетов, остатки на начало месяца, обороты за месяц и остатки на конец месяца. В графах «Остаток на начало месяца» и «Остаток на конец месяца» по активным счетам сумма указывается по дебету, по пассивным – по кредиту, по активно-пассивным – и по дебету, и по кредиту одновременно.

Обороты за месяц (суммы всех операций отдельно по дебету и по кредиту счетов) заносятся в колонки и по дебету, и по кредиту. После составления оборотной ведомости подсчитывают итоги по каждой колонке.

Главная особенность правильно составленной оборотной ведомости – это наличие трех пар равенств (равных итогов):

первая пара – равенство итогов остатков (сальдо) на начало месяца по дебету и кредиту счетов;

вторая пара – равенство итогов оборотов по дебету и кредиту счетов;

третья пара – равенство итогов остатков (сальдо) по дебету и кредиту счетов на конец месяца.

Таким образом, оборотная ведомость составляется для обобщения данных синтетических счетов и взаимной проверки правильности записей на них.

Оборотные ведомости по счетам аналитического учета являются приемом обобщения данных аналитического учета, объединяемых одним синтетическим счетом. Они предназначены для получения сведений по управлению организацией и для проверки правильности учетных записей в бухгалтерском учете. Оборотные ведомости по аналитическим счетам бывают двух видов: оборотные ведомости по счетам расчетов (расчетов с покупателями и заказчиками, поставщиками и подрядчиками, подотчетными лицами и др.) и по счетам для отражения материальных ценностей.

В оборотных ведомостях по аналитическим счетам нет попарного равенства, как в оборотных ведомостях по синтетическим счетам. По счетам расчетов оборотные ведомости аналитического учета ведутся только в суммовом выражении.

В оборотных ведомостях по аналитическим счетам к счетам по учету товарно-материальных ценностей показатели приводятся не только в стоимостном выражении, но и в натуральных измерителях. Итоги по таким ведомостям подсчитываются только в суммовом выражении для сравнения с соответствующими показателями синтетического учета.

Оборотные ведомости по аналитическим счетам имеют контрольное и оперативное значение, так как по данным этих ведомостей осуществляется контроль за остатками, поступлением и расходованием материальных ценностей, а также за состоянием расчетов.

Понятие первичного учетного документа, документации. Значение документов, их классификация

Первичный учетный документ – документ, подтверждающий факт совершения хозяйственной операции, составленный в момент ее совершения или непосредственно после ее совершения и предназначенный для отражения результата хозяйственной операции на счетах бухгалтерского учета.

Документы имеют большое экономическое и правовое значение.

Экономическое значение документов выражается в том, что они дают всю необходимую информацию, с помощью которой следят за рациональным использованием ресурсов организации, выявляют случаи бесхозяйственности и устанавливают виновных в этом лиц.

Бухгалтерские документы имеют и большое правовое значение, так как являются единственным подтверждением совершения хозяйственных операций и их законности. Они имеют доказательную силу при решении споров между организациями и лицами.

Сплошное документирование всех хозяйственных операций называется документацией.

Бухгалтерские документы классифицируются по различным признакам: назначению; последовательности (времени) составления (порядку формирования); способу использования или степени охвата хозяйственных операций; количеству позиций (строк); месту составления; форме; способу заполнения; воспроизведению информации; срокам хранения.

По назначению документы подразделяются на распорядительные, оправдательные, бухгалтерского оформления и комбинированные.

Распорядительными называются документы, содержащие распоряжение на совершение хозяйственной операции (платежное поручение, доверенность, чек на получение наличных денег с расчетного счета, распоряжение о проведении инвентаризации и др.).

Оправдательные (исполнительные) документы подтверждают факт совершения операции и служат основанием для ее отражения в учете (инвентаризационная опись, акт на оприходование пастбищных кормов, карточка учета надоя молока, акт на оприходование приплода животных и др.).

Документы бухгалтерского оформления составляются в бухгалтерии организации, как правило, по данным распорядительных и оправдательных документов в целях отражения их в бухгалтерском учете (ведомости распределения общепроизводственных и общехозяйственных затрат, коммерческих расходов, начисления и распределения амортизационных расходов и др.).

Комбинированные документы объединяют признаки распорядительных, оправдательных и частично документов бухгалтерского оформления (расходный кассовый ордер, авансовый отчет и др.).

По последовательности (времени) составления различают первичные и сводные документы.

По способу использования (степени охвата операций) документы классифицируются на разовые и накопительные. В разовых документах отражается одна или несколько однородных операций (кассовые ордера, акты, товарные накладные). В накопительных документах отражаются однородные хозяйственные операции в течение определенного периода (недели, декады, месяца). К ним относятся лимитно-заборные карты, наряды на сдельную работу и др.

По количеству позиций (строк) в документе различают однострочные и многострочные. В однострочном документе содержится только одна позиция (одно наименование материала, продукции) (требование-накладная), а в многострочных отражается несколько наименований (ведомость расхода кормов).

По месту составления документы делятся на внутренние и внешние. По форме документы бывают типовыми (унифицированными) и специализированными.

По способу заполнения различают документы, оформленные вручную, на пишущих машинках, ПК.

По воспроизведению информации документы подразделяются на подлинники (оригиналы), копии и выписки из документов.

По срокам хранения различают документы текущего срока хранения (от 1 до 5 лет) и постоянного хранения.

Требования, предъявляемые к оформлению документов

Первичные документы принимаются к учету, если они составлены по типовым или другим утвержденным формам. При необходимости организация может самостоятельно разрабатывать и утверждать свои первичные документы.

К первичным учетным документам предъявляются определенные требования.

1. Документ должен содержать обязательные реквизиты:

- наименование, номер, дату и место его составления;
- содержание и основание совершения хозяйственной операции, ее измерение и оценку в натуральных, количественных и денежных показателях;
- должности лиц, ответственных за совершение хозяйственной операции и правильность ее оформления, их фамилии, инициалы и личные подписи.

В зависимости от характера операций документы могут включать дополнительные реквизиты.

2. Документы должны заполняться четко, разборчиво, в них не допускаются неоговоренные исправления и стирание записей. Неправильные записи в первичных учетных документах исправляются путем их зачеркивания и написания правильных. Внесение исправлений, даже оговоренных, в кассовые и банковские документы не допускается.

3. Лица, составившие и подписавшие документы, обеспечивают своевременное и качественное их оформление, передачу в установленные сроки для отражения в бухгалтерском учете, а также достоверность содержащихся в них данных.

4. Свободные строки в первичных документах обязательно прочеркиваются. Документы могут составляться на бумажных и машинных носителях информации.

Документы до их записи по счетам предварительно подвергаются проверке, приемке и бухгалтерской обработке. Необходимость проверки документов вызвана тем, что многие из них составляют без участия счетных работников.

Проверка документов включает проверку по существу, формальную проверку и арифметическую проверку.

Проверка документов по существу заключается в установлении законности и экономической целесообразности совершенных хозяйственных операций.

Формальная проверка заключается в проверке правильности оформления документов, заполнения всех установленных для них реквизитов; наличия и подлинности подписей лиц; наличия оговорок в случае исправлений.

Арифметическая проверка представляет собой контроль правильности отражения количественных, качественных и суммарных показателей. При обнаружении в документах каких-либо ошибок их возвращают ответственным за составление лицам для уточнения.

Порядок приемки документов, бухгалтерская обработка и хранение

При приемке документов прежде всего обращают внимание на наличие преимущества в документах (например, соответствие остатка денег в кассе на конец дня по отчету за прошлый день остатку, показанному в отчете на начало текущего дня) и соответствие цифровых данных в связанных между собой так называемых встречных документах. Проверку и прием документов бухгалтер подтверждает своей подписью.

Проверенные и принятые документы подвергаются бухгалтерской обработке (группировке, таксировке и контировке, а в условиях автоматизации – кодированию необходимых учетных показателей).

Группировка документов – это подборка их в однородные по своему содержанию группы. Она позволяет подводить общие итоги по однородным документам. Таксировка – это перевод натуральных показателей в денежные и подсчет сумм. Контировка заключается в записи на документе корреспондирующих счетов по данной операции. Если на предприятии применяется автоматизированная форма учета, то обработка документов в бухгалтерии состоит в обозначении учетных номенклатур соответствующими кодами.

После бухгалтерской обработки документы передают на хранение в архив. Они переплетаются в папки, на обложке указывают наименование организации, название и порядковый номер, год, месяц и количество листов. При передаче документов в архив и при их уничтожении составляются акты, которые хранятся в архиве. Порядок, сроки хранения документов в архиве устанавливаются в соответствии с законодательством Республики Беларусь. Руководитель организации несет ответственность за организацию хранения первичных учетных документов, регистров бухгалтерского учета и отчетности.

Для обеспечения своевременности и очередности поступления в бухгалтерию документов главный бухгалтер разрабатывает график документооборота, который утверждается руководителем.

Документооборотом называется движение документов от момента их составления или получения от других организаций до передачи в архив. В нем перечисляют все первичные документы, указывают их назначение, количество экземпляров, кто и в какие сроки их составляет, куда и когда представляют каждый документ, кто принимает и обрабатывает представленные документы, какие работы выполняют в бухгалтерии, а также в каких учетных регистрах отражают.

Учетная политика организации, ее содержание и принципы формирования

Бухгалтерский учет в организациях должен осуществляться по определенным правилам в рамках общих принципов, утвержденных законодательными актами. Выбранные правила и принципы ведения бухгалтерского учета организации должны быть закреплены документально, т. е. посредством оформления учетной политики.

В соответствии со ст. 2 Закона Республики Беларусь «О бухгалтерском учете и отчетности» учетная политика представляет собой совокупность способов ведения бухгалтерского учета, принятых в организациях.

Учетная политика формируется главным бухгалтером и утверждается приказом руководителя организации. Однако в нормативных документах не всегда содержится полное описание способов ведения учета различных активов, обязательств и хозяйственных операций. Поэтому приказ об учетной политике должен содержать точную и обоснованную информацию по следующим группам вопросов:

- выбор методов ведения учета, предусмотренных в различных вариантах в нормативных документах по бухгалтерскому учету;
- описание методов ведения учета, не предусмотренных в нормативных документах по бухгалтерскому учету;
- методы ведения учета, обусловленные структурой организации, численностью персонала и отраслевой принадлежностью.

Методы ведения бухгалтерского учета, избранные организацией при составлении учетной политики, применяются последовательно от одного периода к другому начиная с 1 января.

Изменения в учетной политике организации в целях обеспечения сопоставимости данных бухгалтерского учета должны вводиться с начала отчетного года, быть обоснованными и оформленными соответствующим решением руководителя.

Вносить изменения в учетную политику возможно в следующих случаях: реорганизации (слияния, присоединения, преобразования, разделения, выделения) организации; изменения законодательства Республики Беларусь, изменения условий деятельности.

В учетной политике должны быть раскрыты организационно-технический и методический аспекты бухгалтерского учета.

Инструкция по бухгалтерскому учету требует, чтобы в учетной политике было отражено:

- описание принятых способов ведения учета;
- план счетов бухгалтерского учета организации;
- применяемые организацией формы первичных учетных документов и регистров бухгалтерского учета, если они отличаются от типовых;
- движение первичных учетных документов и выбор регистров бухгалтерского учета организации (график документооборота).

Таким образом, учетная политика организации представляет собой объемный документ, состоящий из распорядительной и констатирующей части, где определены практически все элементы учетного процесса. К приказу об учетной политике оформляется ряд приложений, в состав которых могут быть включены:

- структура и состав организации, юридический статус и подчиненность ее структурных подразделений;
- организационная структура бухгалтерии, а также основные функции, выполненные этим подразделением;
- разработанные в организации формы первичной учетной документации;
- график документооборота;
- рабочий план счетов с указанием субсчетов и используемых уровней аналитического учета;
- порядок контроля хозяйственной деятельности, в том числе сроки и организация инвентаризации имущества и финансовых обязательств.

ДАДАТКІ

Дадатак 1

Перадача інфарматыўнага зместу тэксту з аналізам яго структуры

Структура тэксту	Лексічныя сродкі
Тэма артыкула	<p>Артыкул мае заглавак, называецца, названы...</p> <p>Артыкул прысвечаны тэме, праблеме, пытанню...</p> <p>Тэма артыкула; гэта артыкул на тэму; пра (аб)...</p> <p>Аўтар артыкула расказвае нам пра (аб), распавядае, выкладае тэзы...</p> <p>Артыкул з'яўляецца (чым) / уяўляе сабою (што) (абагульненне, пераказ, агляд, аналіз, апісанне і г. д.)</p> <p>У артыкуле разглядаецца (што), гаворыцца (пра што); даецца ацэнка, аналіз; абагульняецца (што); прадстаўлены погляд (на што)</p>
Кампазіцыя артыкула	<p>Артыкул падзяляецца на..., пачынаецца з...; складаецца з...; заканчваецца (словамі)</p>
Праблема	<p>У артыкуле аўтар ставіць, закранае, асвятляе (наступныя праблемы), спыняецца на наступных праблемах; закранае наступныя пытанні, асабліва спыняецца (на чым)</p> <p>Сутнасць праблемы зводзіцца (да чаго)</p> <p>У артыкуле даецца абагульненне, навукова абгрунтаванае апісанне, закранаецца пытанне пра (аб)</p>
Ілюстрацыя аўтарам сваіх пазіцый	<p>Аўтар прыводзіць прыклад таго, як...</p> <p>Аўтар прыводзіць цытату з..., факты, лічбы, звесткі, якія ілюструюць гэтае палажэнне / тэзу</p>
Заклучэнне Вывады / высновы	<p>Аўтар прыходзіць да вываду / высновы, заключэння</p> <p>Аўтар падводзіць вынік</p> <p>У выніку можна прыйсці да высновы</p> <p>У заключэнне / на заканчэнне можна сказаць, што...</p> <p>Сутнасць вышэйпададзенага зводзіцца да наступнага (да таго, што...)</p> <p>Можна зрабіць заключэнне, што...</p> <p>У цэлым (у асноўным) вынікае, што...</p> <p>З гэтых даных / звестак вынікае, што...</p> <p>На падставе гэтага мы пераконваемся ў тым, што...</p> <p>Абагульняючы выказанае...</p> <p>З гэтага вынікае, што...</p>

**Перадача інфарматыўнага зместу тэксту
пры дапамозе яго апісання (з уключэннем ацэнкі)**

Сэнсавыя адносіны	Лексічныя сродкі
Паказ наяўнасці інфармацыі ў аўтарскім тэксце	<p>Аўтар аналізуе, дае характарыстыку (характарызуе), адзначае, даводзіць, даказвае, параўноўвае, супастаўляе, называе, апісвае, разбірае, падкрэслівае, спасылкаецца на... (робіць спасылку на...), спыняецца на..., раскрывае змест, адзначае важнасць..., фармулюе, зыходзіць з таго..., пярэчыць (чаму), закранае, сцвярджае, крытычна ставіцца (да чаго), ставіць задачу, пацвярджае выснову фактамі</p> <p>Глумачыць гэта тым, што..., прычыну гэтага бачыць у тым, што..., лічыць, што</p>
Апісанне аўтарскага тэксту	<p>а) у артыкуле пададзены пункт погляду (гледжання) на..., змяшчаюцца дыскусійныя палажэнні, супярэчлівыя сцвярджэнні, агульнавядомыя ісціны, каштоўныя звесткі, эксперыментальныя палажэнні; важныя неапублікаваныя звесткі, спробы даказаць, што / доказы (чаго), пераканаўчыя доказы / довады, вызначаюцца ... шляхі, адзначаецца важнасць..., выразна сфармулявана (што), даказана (што)</p> <p>б) улічваць, браць на ўвагу (пад увагу, да ўвагі); лічыцца (з чым), звяртаць увагу на..., зважаць на..., з увагі на...; мець на ўвазе; наводзіць на думку...</p> <p>в) важна адзначыць, што; сутнасць гэтага зводзіцца да наступнага...</p> <p>з тэрэтычнага пункту гледжання гэта...</p> <p>з практычнага пункту гледжання гэта...</p> <p>неабходна падкрэсліць, што...</p>
Перадача ўпэўненасці	<p>Упэўнены, перакананы; лічыць, што; мяркуе, што; прытрымліваецца пункту гледжання, згодна з якім...; пацвярджае: аўтар пераканаўча даказвае, што...; гэта даказвае, што...; даказана, што... зразумела, што; відавочна, што; няма сумнення ў тым, што...; у гэтай сувязі зразумела, што; аўтар адстойвае пункт гледжання...</p>
Перадача згоды	<p>Ухваляць, хваліць; захапляецца, згаджаецца, падзяляе пункт гледжання, пацвярджае, прызнае вартасць, прытрымліваецца (трымаецца) падобнага погляду (меркавання, думкі)</p>
Перадача крытыкі (нязгоды)	<p>а) адзначаць недахопы, папракаць у неахайнасці (нядбайнасці, недакладнасці), выкрываць (выяўляць) недахопы, крытыкаваць, пярэчыць, аспрэчваць, разыходзіцца ў поглядах, абвяргаць, не звяртаць увагі, ігнараваць, выпусціць з-пад увагі;</p> <p>б) аўтар не раскрывае зместу...; пярэчыць, выпускае з-пад увагі; неабгрунтавана (беспадстаўна) сцвярджае, крытычна ставіцца, ставіць нездзяйсняльную (невыканальную) задачу, не пацвярджае высновы фактамі, незразумела, што...; дыскусійным з'яўляецца...; спрэчна, што...; спрэчным з'яўляецца...; вылучыць, прывесці, мець пярэчанне; адмовіцца ад сваіх меркаванняў</p>
Паказ меркавання	<p>Дануціць, зрабіць (выказаць) здагадку, меркаванне, выказаць гіпотэзу; дамовімся, што...</p>

Сродкі арганізацыі звязнага тэксту

Сэнсавыя дачыненні паміж часткамі інфармацыі	Сродкі арганізацыі звязнага тэксту
Вызначэнне тоеснасці, блізкасці суб'екта дзеяння ці месца дзеяння	Ён, гэты, той, такі, гэtki Тут, там, туды, сюды, усюды, вышэй, ніжэй
Прычынна-выніковыя і ўмоўна-выніковыя дачыненні паміж часткамі інфармацыі	І, але, таму, вось чаму, адсюль, адтуль, тым самым, з прычыны гэтага, з гэтай прычыны, у выніку, дзеля гэтага, такім чынам, выходзіць, значыць, у выніку гэтага, у залежнасці ад..., дзякуючы таму, у сувязі з гэтым, у такім выпадку, у гэтым выпадку
Далучэнне і аб'яднанне частак інфармацыі	І, таксама, пры гэтым, разам з тым, акрамя таго, апрача таго, звыш (чаго), больш за тое, дарэчы, між іншым
Супастаўленне і супрацьпастаўленне частак інфармацыі	І (усё (ж) такі), жа; з аднаго боку, наадварот, але, аднак, нават, ды; не толькі, але і; затое, інакш, іначай, так, гэтак, якраз так (дакладна), як, менавіта гэтак, такім чынам, такім шляхам, аналагічна, наступным чынам, тады як, у адрозненне ад...
Абагульненне, вывад, высновы (з папярэдняй інфармацыі)	Такім чынам, дык вось, карацей (кажучы), наогул, (адным) словам; такім чынам, выходзіць, значыць; з гэтага вынікае
Парадак пералічэння інфармацыі	Па-першае, па-другое, па-трэцяе...; нарэшце, урэшце
Тлумачэнне-ілюстрацыя, удакладненне, вылучэнне асобнага выпадку	Напрыклад; так, напрыклад; менавіта, толькі, нават, ледзь (толькі), ж (жа), асабліва; іншымі словамі, інакш кажучы, больш дакладна, у прыватнасці, прычым
Ацэнка ступені верагоднасці інфармацыі	Зразумела, безумоўна, відавочна, сапраўды, насамрэч, праўдзё, відаць
Пачатак разважання, будучае дзеянне	У (на) пачатку, спачатку, перадусім, перш за ўсё, у першую чаргу
Адначасовасць, паўтаральнасць дзеяння	Зараз, цяпер, папярэдне, адначасова, у той жа час, разам з, толькі што, ужо, раней, зноў, яшчэ раз, ізноў
Заканчэнне дзеяння	Затым, далей, пазней, пасля, надалей, у заключэнне, на заканчэнне
Сувязь з папярэдняй і далейшай інфармацыяй	Як зазначалася, як было паказана, як было зазначана вышэй, як было адзначана, згодна з гэтым, адпаведна (чаму), падобна да, таксама як, нібы апошні, папярэдні, дадзены, шуканы, адпаведны, вышэйапісаны, вышэйпрыведзены, вышэйзгаданы, раней названы, уведзены, выведзены, даведзены, даказаны, (за)дадзены, за(с)кончаны, выкладзены, знойдзены, апісаны, вызначаны, адзначаны, пералічаны, пабудаваны, прыведзены, ужыты, скарыстаны, разгледжаны, сфармуляваны, вызначаны, памянёны, устаноўлены, наступны, ніжэйпададзены, далейшы, шуканы, падразглядны, разгледаны, патрэбны, аналізаваны
Увядзенне абагульняльнай інфармацыі	Разгледзім наступныя выпадкі..., прывядзём прыклад..., працягнем разгляд..., высветлім суадносіны (дачыненні)...

Афармленне спіса літаратуры

а) прыклады апісання самастойных выданняў

Характарыстыка крыніцы	Прыклад афармлення
Одзін, два або тры аўтары	Котаў, А. І. Гісторыя Беларусі і сусветная цывілізацыя / А. І. Котаў. – 2-е выд. – Мінск : Энцыклапедыкс, 2003. – 168 с.
	Шотт, А. В. Курс лекцый па частной хірургіі / А. В. Шотт, В. А. Шотт. – Мінск : Асар, 2004. – 525 с.
	Чыкатуева, Л. А. Маркетинг : учеб. пособие / Л. А. Чыкатуева, Н. В. Третьякова; под ред. В. П. Федько. – Ростов н/Д : Феникс, 2004. – 413 с.
Чатыры і больш аўтараў	Культурология : учеб. пособие для вузов / С. В. Лапина [и др.]; под общ. ред. С. В. Лапиной. – 2-е изд. – Минск : ТетраСистемс, 2004. – 495 с.
	Комментарий к Трудовому кодексу Республики Беларусь / И. С. Андреев [и др.]; под общ. ред. Г. А. Василевича. – Минск : Амалфея, 2000. – 1071 с.
Калектыўны аўтар	Сборник нормативно-технических материалов по энерго-сбережению / Ком. по энергоэффективности при Совете Министров Респ. Беларусь; сост. А. В. Филипович. – Минск : Лоранж-2, 2004. – 393 с.
	Национальная стратегия устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2020 г. / Нац. комис. по устойчивому развитию Респ. Беларусь; редкол.: Л. М. Александрович [и др.]. – Минск : Юнипак, 2004. – 202 с.
Шматтомнае выданне	Гісторыя Беларусі : у 6 т. / рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Экаперспектыва, 2000–2005. – 6 т.
	Гісторыя Беларусі : у 6 т. / рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Экаперспектыва, 2000–2005. – Т. 3: Беларусь у часы Рэчы Паспалітай (XVII–XVIII ст.) / Ю. Бохан [і інш.]. – 2004. – 343 с.; Т. 4: Беларусь у складзе Расійскай імперыі (канец XVIII – пачатак XX ст.) / М. Біч [і інш.]. – 2005. – 518 с.
	Багдановіч, М. Поўны збор твораў : у 3 т. / М. Багдановіч. – 2-е выд. – Мінск : Беларус. навука, 2001. – 3 т.
Асобны том у шматтомным выданні	Гісторыя Беларусі : у 6 т. / рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Экаперспектыва, 2000–2005. – Т. 3: Беларусь у часы Рэчы Паспалітай (XVII–XVIII ст.) / Ю. Бохан [і інш.]. – 2004. – 343 с.
	Российский государственный архив древних актов : путеводитель: в 4 т. / сост. : М. В. Бабич, Ю. М. Эскин. – М. : Археогр. центр, 1997. – Т. 3, ч. 1. – 720 с.

Законы і заканадаўчыя матэрыялы	Конституцыя Рэспублікі Беларусь 1994 года (с змяненнямі і дапаўненнямі, прынятымі на рэспубліканскіх рэферэндумах 24 студзеня 1996 г. і 17 студзеня 2004 г.). – Мінск : Амаляеў, 2005. – 48 с.
	О нормативных правовых актах Республики Беларусь : Закон Респ. Беларусь от 10 янв. 2000 г. № 361-3: с изм. и доп.: текст по состоянию на 1 дек. 2004 г. – Минск : Дикта, 2004. – 59 с.
	Инвестиционный кодекс Республики Беларусь : принят Палатой представителей 30 мая 2001 г. : одобр. Советом Респ. 8 июня 2001 г. : текст Кодекса по состоянию на 10 февр. 2001 г. – Минск : Амаляеў, 2005. – 83 с.
Зборнік артыкулаў, прац	Информационное обеспечение науки Беларуси : к 80-летию со дня основания ЦНБ им. Я. Коласа НАН Беларуси : сб. науч. ст. / НАН Беларуси, Центр. науч. б-ка; редкол. : Н. Ю. Берез- кина (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2004. – 174 с.
	Современные аспекты изучения алкогольной и наркоти- ческой зависимости: сб. науч. ст. / НАН Беларуси, Ин-т био- химии; науч. ред. В. В. Лелевич. – Гродно, 2004. – 223 с.
Матэрыялы канферэнцый	Глобализация, новая экономика и окружающая среда: проблемы общества и бизнеса на пути к устойчивому развитию : материалы 7 Междунар. конф. Рос. об-ва экол. экономики, Санкт-Петербург, 23–25 июня 2005 г. / С.-Петербург. гос. ун-т; под ред. И. П. Бойко [и др.]. – СПб., 2005. – 395 с.
Інструкцыя	Инструкция о порядке совершения операций с банковскими пластиковыми карточками : утв. Правлением Нац. банка Респ. Беларусь 30.04.04: текст по состоянию на 1 дек. 2004 г. – Минск : Дикта, 2004. – 23 с.
Вучэбна- метадычныя матэрыялы	Горбатов, Н. А. Общая теория государства и права в вопро- сах и ответах : учеб. пособие / Н. А. Горбатов; М-во внутр. дел Респ. Беларусь, Акад. МВД. – Минск, 2005. – 183 с.
	Корнеева, И. Л. Гражданское право : учеб. пособие : в 2 ч. / И. Л. Корнеева. – М. : РИОР, 2004. – Ч. 2. – 182 с.
	Сагдиев, А. М. О тонкой структуре субарктического фронта в центральной части Тихого океана / А. М. Сагдиев; Рос. акад. наук, Ин-т океанологии. – М., 1992. – 17 с. – Деп. в ВИНТИ 08.06.92, № 1860–82 // РЖ: 09. Геофизика. – 1992. – № 11/12. – 11В68ДЕП. – С. 9.
Автарэфэрат дысертацыі	Иволгина, Н. В. Оценка интеллектуальной собственности : на примере интеллектуальной промышленной собственности : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10; 08.00.05 / Н. В. Иволгина; Рос. экон. акад. – М., 2005. – 26 с.
Дысертацыя	Анисимов, П. В. Теоретические проблемы правового регулирувания защиты прав человека : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / П. В. Анисимов. – Н. Новгород, 2005. – 370 л.
	Лук’янюк, Ю. М. Сучасная беларуская філа-софская тэрміналогія : (семантычныя і структурныя аспекты) : дис. ... канд. філал. навук : 10.02.01 / Ю. М. Лук’янюк. – Мінск, 2003. – 129 л.

Рэсурсы выдаленага доступу	Національний Інтернет-портал Республікі Беларусь [Электронны рэсурс] / Нац. центр прававой інформ. Респ. Беларусь. – Мінск, 2005. – Режим доступу : http://www.pravo.by . – Дата доступу : 25.01.2006.
	Proceeding of mini-symposium on biological nomenclature in the 21 st centry [Electronic resource] / Ed. J. L. Reveal. – College Park M.D., 1996. – Mode of access : http://www.inform.ind.edu/PBIO/brum.html . – Date of access : 14.09.2005.

б) прыклады апісання састаўных частак выдання

Характарыстыка крыніцы	Прыклад афармлення
Састаўная частка кнігі	Михнюк, Т. Ф. Правовые и организационные вопросы охраны труда / Т. Ф. Михнюк // Безопасность жизнедеятельности : учеб. пособие / Т. Ф. Михнюк. – 2-е изд., испр. и доп. – Минск, 2004. – С. 90–101.
	Пивоваров, Ю. П. Организация мер по профилактике последствий радиоактивного загрязнения среды в случае радиационной аварии / Ю. П. Пивоваров, В. П. Михалев // Радиационная экология : учеб. пособие / Ю. П. Пивоваров, В. П. Михалев. – М., 2004. – С. 117–122.
Частка са збору сачыненняў выбраных твораў	Гілевіч, Н. Сон у бяссонніцу / Н. Гілевіч // Зб. тв. : у 23 т. – Мінск, 2003. – Т. 6. – С. 382–383.
	Пушкин, А. С. История Петра / А. С. Пушкин // Полн. собр. соч. : в 19 т. – М., 1995. – Т. 10. – С. 11–248.
Састаўная частка зборніка	Войтешенко, Б. С. Сущностные характеристики экономического роста / Б. С. Войтешенко, И. А. Соболенко // Беларусь и мировые экономические процессы : науч. тр. / Белорус. гос. ун-т; под ред. В. М. Руденкова. – Минск, 2003. – С. 132–144.
	Скуратов, В. Г. Отдельные аспекты правового режима закладных в постсоветских государствах / В. Г. Скуратов // Экономико-правовая парадигма хозяйствования при переходе к цивилизованному рынку в Беларуси : сб. науч. ст. / Ин-т экономики НАН Беларуси, Центр исслед. инфраструктуры рынка; под науч. ред. П. Г. Никитенко. – Минск, 2004. – С. 208–217.
Аргыкулы са зборнікаў тэзісаў дакладаў і матэрыялаў канферэнцый	Ермакова, Л. Л. Полесский караванный обряд в пространстве культуры / Л. Л. Ермакова // Тураўскія чытанні : матэр. рэсп. навук-практ. канф., Гомель, 4 верас. 2004 г. / НАН Беларусі, Гомел. дзярж. ун-т; рэдкал.: У. І. Коваль [і інш.]. – Гомель, 2005. – С. 173.
	Бочков, А. А. Единство правовых и моральных норм как условие построения правового государства и гражданского общества в Республике Беларусь / А. А. Бочков, Е. Ф. Ивашевич // Право Беларуси : истоки, традиции, современность : материалы междунар. науч.-практ. конф., Полоцк, 21–22 мая 2004 г. : в 2 ч. / Полоц. гос. ун-т; редкол. : О. В. Мартышин [и др.]. – Новополоцк, 2004. – Ч. 1. – С. 74–76.

Артыкул з часопіса	<p>Влияние органических компонентов на состояние радиоактивного стронция в почвах / Г. А. Соколик [и др.] // Вест. Нац. акад. наук Беларуси. Сер. хим. наук. – 2005. – № 1. – С. 74–81.</p> <p>Масляніцына, І. Жанчыны ў гісторыі Беларусі / І. Масляніцына, М. Багадзяж // Беларус. гіст. часоп. – 2005. – № 4. – С. 49–53.</p>
Артыкул з газеты	<p>Дубовик, В. Молодые леса зелены / В. Дубовик // Рэспубліка. – 2005. – 19 крас. – С. 8.</p> <p>Ушкоў, Я. 3 гісторыі лімаўскай крытыкі / Я. Ушкоў // ЛіМ. – 2005. – 5 жн. – С. 7.</p>
Законы і заканадаўчыя матэрыялы	<p>О размерах государственных стипендий учащейся молодежи : постановление Совета Министров Респ. Беларусь, 23 апр. 2004 г., № 468 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2004. – № 69. – 5/14142.</p> <p>Об оплате труда лиц, занимающих отдельные государственные должности Российской Федерации : Указ Президента Рос. Федерации, 15 нояб. 2005 г., № 1332 // Собр. законодательства Рос. Федерации. – 2005. – № 47. – Ст. 4882.</p>
Ресурсы удаленного доступа	<p>Козулько, Г. Беловежская пуца должна стать мировым наследием / Г. Козулько // Беловежская пуца – XXI век [Электронный ресурс]. – 2004. – Режим доступа : http://bp21.org.by/ru/art/a041031.html. – Дата доступа : 02.02.2024.</p> <p>Лойша, Д. Республика Беларусь после расширения Европейского Союза : шенгенский процесс и концепция соседства / Д. Лойша // Белорус. журн. междунар. права [Электронный ресурс]. – 2004. – № 2. – Режим доступа : http://www.cenunst.bsu.by/journal/2004.2/01.pdf. – Дата доступа : 16.07.2023.</p> <p>Cryer, R. Prosecuting international crimes: selectivity and the international criminal law regime / R. Cryer // Peace Palace Library [Electronic resource]. – The Hague, 2003–2005. – Mode of access: http://catalogue.ppl.nl/DB=1/SET=3/TTL=11/SHW?FRST=12. – Date of access : 04.01.2006.</p>

СЛОЎНІК

А

аванс
 авансовый
 автоматизированный
 автономность
 аграрная сфера
 актив
 долгосрочный
 краткосрочный
 акция
 анализ
 аренда
 ассортимент
 аудитор

аванс, -у
 авансавы
 аўтаматызаваны
 аўтаномнасць
 аграрная сфера
 актыў, -ыву
 доўгатэрміновы
 кароткатэрміновы
 акцыя
 аналіз, -у
 арэнда
 асартымент, -у
 аўдытар, -а

Б

баланс
 балансовый
 безработица
 фрикционная
 структурная
 циклическая
 безналичный
 бесхозяйственность
 биржа труда
 брокерская контора
 бухгалтерский учёт
 бюджет

баланс, -у
 балансавы
 беспрацоўе
 фрыкцыйнае
 структурнае
 цыклічнае
 безнаяўны
 безгаспадарлівасць
 біржа працы
 брокерская кантора
 бухгалтарскі ўлік, -у

В

валовая продукция
 валовой национальный продукт
 валютный счёт
 взаимосвязь
 взвешивание
 вложение
 внебюджетный
 внедрение
 внеплановый

валавая прадукцыя
 валавы нацыянальны прадукт
 валютны рахунак, -у
 узаемасувязь
 узважванне
 укладанне
 пазабюджэтны
 укараненне
 пазапланавы

внешнеторговый
внутрихозяйственный
воспроизводство
временная нетрудоспособность
высокопроизводительный

галопирующий
гарантийное обязательство
гарантировать
гиперинфляция
государственный
группировка

движение
двойная запись
дебет
денежное измерение
денежные средства
деньги
дефицит
дистрибьютор
доверенность
договор
документооборот
долгосрочный
доплаты
доход

евровалюта
европейская валютная система
единое экономическое
пространство

животноводство
жилищный фонд
журнал учёта

заготовительный

знешнегандлёвы
унутрыгаспадарчы
узнаўленне
часовая непрацаздольнасць
высокапрадукцыйны

Г

галапіруючы
гарантыйнае абавязацельства
гарантаваць
гіперінфляцыя
дзяржаўны
групаванне, групоўка

Д

рух, -у
падвойны запіс, -у
дэбет, -у
грашовае вымярэнне
грашовыя сродкі
грошы
дэфіцыт, -у
дыстыб'ютар, -а
даручэнне
дагавор, -у; пагадненне
дакументаабарот, -у
доўгатэрміновы
даплаты
даход, -у; прыбытак, -у

Е

еўравалюта
еўрапейская валютная сістэма
адзіная эканамічная
простора

Ж

жывёлагадоўля
жыллёвы фонд, -у
журнал уліку

З

нарыхтоўчы

заём
заказчик
законность
законодательный
законодательство
занятость
заработная плата
затраты

изготовленный
издержки
 производства
 обращения
изменение
изменяться
измеритель
износ оборудования

изобретение
изъятие товара
импортный
имущество
инвентаризация
инвестиции
инвестиционный
индексация
инновации
 технологические
 технические
 организационно-экономические
 социальные
интеграция
интернет-банкинг
инструкция
инфляция
инфраструктура рынка
исполнительный
использование
исследование

пазыка
заказчык, -а
законнасць
заканадаўчы
заканадаўства
занятасць
заработная плата
выдаткі

И

выраблены
выдаткі
 вытворчасці
 абарачэння
змена, змяненне
змяняцца
вымяральнік, -ка
знос, зношанасць
 абсталявання
вынаходніцтва
канфіскацыя тавару
імпартны
маёмасць
інвентарызацыя
інвестыцыі
інвестыцыйны
індэксацыя
інавацыі
тэхналагічныя
тэхнічныя
арганізацыйна-эканамічныя
сацыяльныя
інтэграцыя
інтэрнэт-банкінг
інструкцыя
інфляцыя
інфраструктура рынку
выканаўчы
выкарыстанне
даследаванне

капитал
кассовый
качество товара
кодирование
количественный
количество
калькуляция
комиссия
коммерческий
конкурентоспособность
конкуренция
контракт
контролировать
контроль
контроллинг
контрольно-ревизионный
конъюнктура рынка
кормовая единица
краткосрочный
кредитование
кризис
кругооборот средств

ликвидировать
ликвидность
локализация

материальные ценности
машино-день
мероприятие
модернизация
мощность

наёмный работник
наименование
накопительный
наличие
наличный расчёт

К

капітал, -у
касавы
якасць тавару
кадзіраванне
колькасны
колькасць
калькуляцыя
камісія
камерцыйны
канкурэнтаздольнасць
канкурэнцыя
кантракт, -а
кантраляваць
кантроль, -ю
кантролінг, -у
кантрольна-рэвізійны
кан'юнктура рынку
кармавая адзінка
кароткатэрміновы
крэдытаванне
крызіс, -у
кругаабарот (-у) сродкаў

Л

ліквідаваць
ліквіднасць
лакалізацыя

М

матэрыяльныя каштоўнасці
машына-дзень
мерапрыемства
мадэрнізацыя
магутнасць

Н

наёмны рабочы
найменне
накапляльны
наяўнасць
наяўны разлік, -у

налог
налоговый
нарушение
население
научно-исследовательский
начисление
начислять
непрерывность

неустойчивость спроса
нормативный
нормирование
нормо-смена

обанкротиться
обеспечение
обеспечивать
обмен валюты
оборот
 дебетовый
 кредитовый
обоснование
обоснованный
обрабатывать
обслуживание
общепроизводственный
общехозяйственный
обязательство
окружающая среда
окупаемость
оплата труда
оприходование
оптимальное использование
оптовая торговля
организационно-технический
организация
ордер
остаток
остаточная стоимость

падаток, -у
падатковы
парушэнне
насельніцтва
навукова-даследчы
налічэнне
налічваць
безупыннасць,
 бесперапыннасць
няўстойлівасць попыту
нарматыўны
нарміраванне
норма-змена

О

абанкруціцца, збанкруціцца
забяспячэнне
забяспячаць
абмен валюты
абарот, -у
 дэбетаваы
 крэдытаваы
абгрунтаванне
абгрунтаваны
апрацоўваць
абслугоўванне
агульнавытворчы
агульнагаспадарчы
абавязальства
навакольнае асяроддзе
акупнасць
аплата працы
апрыходаванне
аптымальнае выкарыстанне
аптовы продаж, -у
арганізацыйна-тэхнічны
арганізацыя
ордар, -а
рэшта
рэшткавая вартасць

ответственный
отражать
отражение
отрасль
отраслевой
отчёт
отчётность
оформленный
оценка имущества
очередность

пассив
первичный
переаттестация
перепродажа
пересортица
пересчёт
перечень
перспективный
планирование
плановый
платёж
платёжеспособность
платёжный
плотность
подразделение
показатель
покупатель
ползучий
поставка товара
поставщик
построение
потребитель
потребительский
потребление
право
правительство
предложение
предупреждение

адказны
адлюстроўваць
адлюстраванне
галіна
галіновы
справаздача
справаздачнасць
аформлены
ацэнка маёмасці
чарговасць

П

пасіў, -ву
першасны
пераатэстацыя
перапродаж, -у
перасорціца
пералік, -у
пералік, -у
перспектывыўны
планаванне
планавы
плацеж, -цяжу
плацежаздольнасць
плацежны
шчыльнасць
падроздзяленне
паказчык, -а
пакупнік, -а
паўзучы
пастаўка
пастаўшчык, -а
пабудова
спажывец, -ўца
спажывецкі
спажыванне
права
урад, -а
прапанова
папярэджанне

предъявлять
прибавочная стоимость
прибыль
продавец
продажа
продовольственные товары
продукция
 сельскохозяйственная
 промышленная
производительность труда
производственная деятельность
производственный процесс
производство
промышленность

работодатель
разрабатывать
распорядительный
распределение
распродажа
растениеводство
расходный
расходы
рациональный
реализация
реализованный
ревизор
регулирование
результат
реклама
рента
рентабельность
ресурсы
риск
рискованная ситуация
розничный
рост урожайности
руководство
рынок

прад'яўляць
прыбавачная вартасць
прыбытак, -тку
прадавец, -ўца
продаж, -у
харчовыя тавары
прадукцыя
 сельскагаспадарчая
 прамысловая
прадукцыйнасць працы
вытворчая дзейнасць
вытворчы працэс
вытворчасць
прамысловасць

Р

работадавец, -даўца
распрацоўваць
распарадчы
размеркаванне
распродаж, -у
раслінаводства
расходны
выдаткі, расходы
рацыянальны
рэалізацыя
рэалізаваны
рэвізор, -а
рэгуляванне
вынік, -у
рэклама
рэнта
рэнтабельнасць
рэсурсы
рызыка
рызыкаўная сітуацыя
рознічны
рост урадлівасці
кіраўніцтва
рынак, -у

С

самообслуживание
 сбыт
 сбытовая деятельность
 своевременность
 сдельная оплата
 себестоимость
 севооборот
 сельскохозяйственный
 сеть

- передвижная
- стационарная
- торговая

 синтетический
 складирование отходов
 смета
 снабжение
 снабженческо-сбытовой
 собственник
 собственность
 собственный
 совокупность
 соответствующий
 соотношение
 состояние экономики
 сохранность
 социальная защита
 специализированный
 специальный
 спрос
 средства

- оборотные
- основные
- производства

 срок
 ссуда
 стабилизировать
 статистический
 субсчёт

самаобслуговування
 збыт, -у
 збытова діяльність
 своєчасовість
 здельна аплата
 сабекошт, -у
 севазворот, -у
 сільськогосподарчі
 сетка

- перасоїна
- стаціонарна
- гандльова

 сінтэтычны
 складаванне адходаў
 каштарыс, -а
 забеспячэнне
 забеспячэнска-збытавы
 уласнік, -а
 уласнасць
 уласны
 сукупнасць
 адпаведны
 суадносіны
 стан, -у (эканомікі)
 захаванасць
 сацыяльная абарона
 спецыялізаваны
 спецыяльны
 попыт, -у
 сродкі
 абаротныя
 асноўныя
 вытворчасці
 тэрмін, -у
 пазыка
 стабілізаваць
 статыстычны
 субрахунак, -у

субъект хозяйствования
счёт

аналитический
активно-пассивный
забалансовый
синтетический

сырьё

текущие расходы
текущий период
технологии
товар
товарно-материальные запасы

товарооборот
товаропроизводитель
тонно-километр
топливно-энергетический
торговая сеть
торговля
 оптовая
 розничная
транспортировка

требование
трудоемкость
трудоустроенный

убыток
удержание
удовлетворение
удорожание
улучшение
управление
управленческий
уровень эффективности
услуга
устанавливать
утверждать

суб'єкт господарання
рахунак, -у
аналітичні
актыўна-пасіўны
забалансавы
сінтэтычны
сыравіна

Т

бягучыя выдаткі, расходы
бягучы перыяд, -у
тэхналогіі
тавар, -у
таварна-матэрыяльныя
запасы
тавараабарот, -у
таваравытворца
тона-кіламетр, -а
паліўна-энергетычны
гандлёвая сетка
гандаль, -длю
 аптovy
 рознічны
транспартаванне,
 транспарціроўка
патрабаванне
працаёмкасць
працаўладкаваны

У

страта
утрыманне
задавальненне
падаражанне
паляпшэнне
кіраванне, кіраўніцтва
кіраўніцкі
узровень эфектыўнасці
паслуга
устаанаўліваць
зацвярджаць

учёт
учётная запись
учётная политика
учётный регистр
ущерб

финансы
финансово-экономический
финансовый отчёт
форма учёта
 автоматизированная
 мемориально-ордерная
 журнально-ордерная
 упрощённая
формирование
функционирование

хозяйственный
хозяйствующий субъект
храниться

цена
ценовое равновесие

частичный
часть

экономика рыночная
экономический эффект
экономия
экспортируемый
элиминация
энергосберегающие технологии

эталонный гектар
эффективность производства

ярмарка

улік, -у
уліковы запис, -у
уліковая палітыка
уліковы рэгістр, -а
шкода, урон, -у

Ф

фінансы
фінансава-эканамічны
фінансавая справаздача
форма ўліку
 аўтаматызаваная
 мемарыяльна-ордарная
 журнальна-ордарная
 спрошчаная
фарміраванне
функцыянаванне

Х

гаспадарчы
гаспадарлівы суб'ект
захоўвацца

Ц

цана, кошт, -у
цанавая раўнавага

Ч

частковы
частка

Э

эканоміка рыначная
эканамічны эффект
эканомія
экспартаваны
элімінацыя
энергазберагальныя
 тэхналогіі
эталонны гектар
эфектыўнасць вытворчасці

Я

ярмарка

ЗМЕСТ

УВОДЗІНЫ	3
1. Інновации и инновационная деятельность	4
2. Сбыт сельскагаспадарчай прадукцыі і каналы рэалізацыі	8
3. Фактары і шляхі з'яўлення прыбылі і павышэння рэнтабельнасці	13
4. Віды рыскаў і іх уплыв на канечныя вынікі эканамічнай дзейнасці	17
5. Рынак працы і безработніца ў сельскагаспадарчай гаспадарцы	21
6. Рынак	25
7. Асаблівае кантралінг пры правядзенні асортыментнай палітыкі	29
8. Інфраструктура. Віды інфраструктуры рэгіона	33
9. Прычыны, тыпы і сацыяльныя наступствы інфляцыі	37
10. Інфляцыя і яе формы	40
11. Аб'екты бухгалтэрскага ўліку. Гаспадарчыя аперацыі і гаспадарчыя працэсы	43
12. Бухгалтэрскае раўнаважанне, яго прызначэнне, будова і выкарыстанне у кіраванні прадукцыяй	46
13. Сінтэтычныя і аналітычныя лічы і іх узаемасвязь	49
14. План лічыў бухгалтэрскага ўліку	54
15. Понятце і віды інвентарызавання	57
16. Асноўныя прынцыпы арганізацыі бухгалтэрскага ўліку	60
17. Задачы бухгалтэрскага ўліку. Патрабаванні, прад'яўляемыя да бухгалтэрскаму лічы	64
18. Лічы бухгалтэрскага ўліку і іх будова. Связь лічыў з бухгалтэрскай раўнаважаннай	66
19. Формы бухгалтэрскага ўліку	70
20. Метод бухгалтэрскага ўліку і яго складныя элементы	75
ТЭКСТЫ ДЛЯ ПЕРАКЛАДУ	78
ДАДАТКІ	101
Дадатак 1. Перадача інфармацыйнага зместу тэксту з аналізам яго структуры ..	101
Дадатак 2. Афармленне спіса літаратуры	104
Дадатак 3. Слоўнік	108

Вучэбнае выданне

Скикевіч Таццяна Іванаўна
Курловіч Ірына Мікалаеўна

БЕЛАРУСКАЯ МОВА

ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА

Дапаможнік

Рэдактар *І. М. Курловіч*
Тэхнічны рэдактар *Н. Л. Якубоўская*

Падпісана ў друк 18.06.2024. Фармат 60×84 ¹/₁₆. Папера афсетная.
Рызаграфія. Гарнітура «Таймс». Ум. друк. арк. 6,97. Ул.-выд. арк. 5,78.
Тыраж 40 экз. Заказ .

УА «Беларуская дзяржаўная сельскагаспадарчая акадэмія».
Пасведчанне аб ДРВВРДВ № 1/52 ад 09.10.2013.
Вул. Мічурына, 13, 213407, г. Горкі.

Адрукавана ва УА «Беларуская дзяржаўная сельскагаспадарчая акадэмія».
Вул. Мічурына, 5, 213407, г. Горкі.